

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Osvícenecký filozof a lékař Julien Jean Offray de La Mettrie a jeho díla o člověku a společnosti v kulturním a společenském kontextu dlouhého 18. století

The Enlightenment philosopher and physician Julien Jean Offray de La Mettrie and his works on man and society in the cultural and social context of the long 18th century

Bc. Laura Šimonová

Vedoucí práce: PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D.

Studijní program: Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy a střední školy

Studijní obor: N D-FJ

Odevzdáním této diplomové práce na téma Osvícenecký filozof a lékař Julien Jean Offray de La Mettrie a jeho díla o člověku a společnosti v kulturním a společenském kontextu dlouhého 18. století potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 2024.

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D. za věcné připomínky a odborné vedení při zpracování této práce.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá osobou filozofa, lékaře a osvícenského myslitele Julienu Jean Offray de La Mettrie (1709–1751). Práce je strukturovaná do několika tematických celků, které usilují o komplexní představení a kontextualizaci života a díla tohoto filozofa pro české publikum a prohloubení dosavadního bádání.

V úvodní části je čtenář obeznámen se životem La Mettrieho na pruském dvoře na základě analýzy referencí v korespondenci jeho současníků. Tato část mapuje vztahy autora a vybraných filozofů první poloviny 18. století, konkrétně La Mettrieho vztahy s Diderotem, Voltairem a Pierrem Louis Maupertuisem. Pro kontextualizaci je uvedeno i několik událostí z La Mettrieho života, které dosud nebyly autorkou rozpracovány jako například okolnosti jeho smrti a počátky konfliktů autora s francouzskými lékaři, které vyústily v nedobrovolný exil. V neposlední řadě pak práce zkoumá zajímavou problematiku La Mettrieho portrétů.

Praktická část práce se pak nejprve zabývá analýzou předmluv, věnování děl a nastiňuje problematikou vydávání La Mettrieho knih. Další kapitola je zaměřena na radikální, ateistické a materialistické teorie v autorových dílech a také zkoumá otázkou originality těchto idejí v kontextu 1. poloviny 18. století.

V závěru se pak autorka zamýšlí nad využitím francouzských materialistů a La Mettrieho odkazu, také četnosti referencí v souvislosti vývoje historického a dialektického materialismu, jak jej propagovali Marx a Engels. Zjištěné skutečnosti pak autorka komparuje s referencemi nalezenými v moderních syntézách dějin filozofie a s četností zmínek La Mettrieho v těchto dílech, a to s důrazem na české prostředí. Možná by byla zajímavá i recepce v sovětském prostředí, ale to si můžete nechat do disertace.

Klíčová slova:

Julien Jean Offray de La Mettrie (1709–1751); osvícenství; filozofie 18. století; materialismus; ateismus; Fridrich II., pruský dvůr; Akademie věd; korespondence; paratexty; historický a dialektický materialismus.

ABSTRACT

This thesis examines the figure of philosopher, physician, and Enlightenment thinker Julien Jean Offray de La Mettrie (1709–1751). The work is structured into several thematic sections aiming to provide a comprehensive introduction, supplementation, and contextualization of the life and works of this philosopher for a Czech audience.

In the introductory part, the reader is acquainted with La Mettrie's life at the Prussian court, based on an analysis of references found in the correspondence of his contemporaries. This section also maps the relations between La Mettrie and selected philosophers of the first half of the 18th century, specifically Diderot, Voltaire, and Maupertuis. For contextualization, several events from La Mettrie's life that have not yet been elaborated on by the author are included, such as the circumstances surrounding his death and the beginnings of his conflicts with French physicians, which led to his involuntary exile. Additionally, it explores the intriguing issue of La Mettrie's portraits.

The practical part of the thesis initially focuses on the analysis of prefaces, dedications of works, and outlines the issues related to book publishing. The subsequent chapter is dedicated to radical, atheistic, and materialistic theories in La Mettrie's works and examines the originality of these ideas within the context of the first half of the 18th century.

In conclusion, the author reflects on the use of French materialists and La Mettrie's legacy, as well as the frequency of references to him in relation to the development of historical and dialectical materialism as propagated by Marx and Engels. The references are then compared with references found in modern syntheses of the history of philosophy and the frequency of mentions of La Mettrie in these works.

Keywords:

Julien Jean Offray de La Mettrie (1709–1751); Enlightenment; 18th century philosophy; materialism; atheism; Frederick the Great; Prussian court; Academy of Sciences; correspondence; paratexts; historical and dialectical materialism.

1.	Úvod.....	1
1.1.	Prameny a literatura	2
2.	La Mettrie před příjezdem do Pruska.....	5
2.1.	La Mettrie a spor s francouzskými lékaři.....	5
2.2.	La Mettrie a Herman Boerhaave	9
3.	La Mettrieho obraz v korespondenci	13
3.1.	La Mettrie v korespondenci současníků.....	13
3.2.	La Mettrieho dochovaná korespondence	22
3.3.	La Mettrie, člen Akademie.....	25
3.4.	La Mettrieho smrt.....	27
4.	Portréty La Mettrieho.....	31
5.	Analýza díla	38
5.1.	Problematika tiskařů a vydavatelů v průběhu „Ancien régime“	39
5.1.1.	Knihy označované jako clandestins	40
6.	Předmluvy k La Mettrieho dílům	42
6.1.	Předmluvy k překladatelským dílům, problematika „approbation“ v La Mettrieho dílech	42
6.2.	Pierre Marteau, falešný nakladatel La Mettrieho díla.....	45
6.3.	Další vydavatelé a tiskaři La Mettrieho děl	47
6.4.	Předmluvy opatřené o věnování.....	48
6.4.1.	Knihy odsouzené ke spálení	50
7.	Radikální myšlenky v La Mettrieho díle.....	51
7.1.	La Mettrie a církve	51
7.2.	Ateismus a odmítání božství v La Mettrieho dílech	54
7.3.	Otázka originality.....	58
8.	Linie materialistická, propojení La Mettrieho a marxistické filozofie	62
8.1.	La Mettrie a francouzský materialismus v materiálech ovlivněných marxismem - leninismem.....	64
9.	La Mettrie a francouzský materialismus v novodobých syntézách a učebnicích pro střední školy.....	70
9.1.	Učebnice pro střední školy.....	73
10.	Závěr.....	76
11.	Seznam literatury	80

1. Úvod

“It is not enough for a wise man to study nature and truth; he should dare state truth for the benefit of the few who are willing and able to think.”¹

Julien Jean Offray de La Mettrie (1709–1751) byl osvícenec, lékař, filozof a v neposlední řadě autor filozofických esejí a pojednání o lidské duši, člověku a společnosti. Ve své bakalářské práci jsem se zabývala převážně obdobím, které La Mettrie strávil ve Francii, a to na základě pramenů a sekundární literatury, které jsem v té době dokázala dohledat a analyzovat.²

Otázek, které jsem si po jejím dopsání pokládala, však vlastně vyvstalo více než odpovědí. Do jaké míry měl La Mettrie vliv na události, jež se odehrávaly během jeho pobytu v Berlíně na Pruské akademii věd? Byl La Mettrie během této životní etapy autorsky či překladatelsky aktivní? Jaké jsou okolnosti jeho smrti a slavné *Éloge*, kterou dal Fridrich Veliký napsat a slavnostně přednést po jeho smrti?³ V neposlední řadě pak, jaký měl La Mettrie vztah se současníky, například s Maupertuisem a Voltairem? Nakolik je výjimečný v kontextu doby?

Je La Mettrie skutečně opomenut v dějepisných a filozofických učebnicích a z jakého důvodu? Rozhodla jsem se proto, že budu pokračovat ve výzkumu tohoto tématu a pokusím se pomocí hlubší a rozsáhlejší rešerše mj. také v literatuře a pramenech francouzské proveniencí tyto otázky zodpovědět.

V předchozí práci jsem nevěnovala do detailu pozornost událostem a La Mettrieho vztahům, odehrávajícím se na pruském dvoře – což bylo až na Nizozemí jeho jediné působiště mimo rodnou zemi. La Mettrieho životu ve Francii se nebudu v této práci blíže věnovat až na kapitolu týkající se sporu s francouzskými lékaři, podám jen velmi stručný medailonek.

Víme, že byl La Mettrie součástí skupiny osobností v nejbližším kruhu panovníka, dokládají to mimo jiné i mnohé zmínky v korespondenci Fridricha Velikého, například v dopisech tehdejšího předsedy Pruské akademie věd, Pierra Louis Maupertuise (1698–1759).⁴ La Mettrieho díla ale vycházela i v anglickém prostoru, což otvírá potencionální další oblast bádání a možnost rozšíření stávajícího výzkumu.

¹ LA METTRIE, Julien Offray de, *L'homme machine*. 1748.

² ŠIMONOVÁ, Laura. *Osvícenec a Lékař Julien Offray de La Mettrie a jeho úvahy o člověku*, Online, bakalářská práce, vedoucí PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D. Praha: Univerzita Karlova, 2022.

³ *Oeuvres de Frédéric le Grand*, 7, *Éloges*, *Éloge de La Mettrie*.

⁴ BRUNET, Pierre. *Maupertuis, Étude biographique*. Paris: Librairie Scientifique Albert Blanchard, 1929.

Vzhledem k tomu, že se La Mettrieho dopisy či pozůstalost, kromě několika jednotlivých exemplářů, do dnešní doby nedochovaly nebo dosud nebyly objeveny, je jedinou možností, jak analyzovat jeho vztahy, sledování referencí v korespondenci ostatních významných osobností jeho doby. Tato skutečnost představuje značnou překážku pro jakoukoliv další rešerši týkající se La Mettrieho života.

1.1. Prameny a literatura

Diplomová práce bude pracovat s několika zdroji dostupné korespondence, prvním z nich v oblasti několika nevydaných dopisů La Mettrieho je článek Ann Thomsonové z roku 1975,⁵ který tyto dopisy publikuje, zároveň je zde k dispozici i dopis La Mettrieho sestry, který je zakomponován do kapitoly týkající se La Mettrieho smrti. Tato práce také má v úmyslu zacílit na paratexty mezi jednotlivými La Mettrieho díly, s cílem vymezit myšlenky ateistické a náboženské, které budou analyzovány na základě vybraných děl odpovídající tomuto tématu a jejich kontextualizaci. Ve všech případech vycházím z francouzského originálu, některé z překladů byly konzultovány s PhDr. Jiřím Jančíkem, Ph.D., působícím na Pedagogické fakultě, katedra francouzského jazyka a literatury. Originální verze textu budou uvedené vždy jako reference pod čarou.

Je nutné si uvědomit, že myšlenky náboženské se v autorově díle propojují s idejemi materialistické filozofie a nelze jí tedy striktně oddělit. Vzhledem k předmětu práce je autorka odkázaná na převážně cizojazyčné zdroje ve velké většině zveřejněné v online archivech.

Korespondence Maupertuise a Albrechta Von Hallera je dostupná z disertační práce Pierra Bruneta.⁶

V oblasti korespondence Fridricha Velikého a dalších členů Akademie jsou zdrojem digitalizované edice dopisů z roku 2010.⁷ V některých případech práce čerpá i z Voltairových *Pamětí* vydaných v roce 1887.⁸

Vlastní La Mettrieho díla jsou pak dostupná v digitální formě na webových stránkách Národní knihovny Francie Gallica, dále tedy nebudu tuto skutečnost uvádět v citacích v poznámkách pod čarou.⁹

⁵ THOMSON Ann. Quatre lettres inédites de La Mettrie. In: *Dix-huitième Siècle*, n°7, 1975. y. 19.s.

⁶ BRUNET, Pierre. *Maupertuis, Étude biographique*. Paris: Librairie Scientifique Albert Blanchard, 1929.

⁷ Dostupné z: <https://friedrich.uni-trier.de/de/static/projektbeschreibung/>

⁸ VOLTAIRE, *Oeuvres complètes de Voltaire*, édition Garnier, tome 1, Louis Moland, Paris, 1883.

⁹ Bibliothèque nationale de France, dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/>

Práce se zabývá i problematikou portrétů, vychází z dostupných portrétů uveřejněných v elektronické bance d'Université Paris cité. Ohledně vizuální stránky problematiky čerpá z titulů sekundární literatury převážně z publikace Shearer Westové.¹⁰ V dalších případech pak vycházím z digitalizovaných publikací ze serveru The Internet Archive.¹¹

Co se týče sekundární literatury k tématu, práce k obecným úvodům využívá biografii La Mettrieho Raymonda Boissiera,¹² primárně ale vychází z korespondence. Práce čerpá pro kontext také z knihy Daniely Tinkové a Jaroslava Lormana¹³, to převážně v kapitole týkající se ateismu a náboženského myšlení v 18. století. V otázkách ateismu bude sloužit jako zdroj publikace *The Oxford handbook of religion*¹⁴, také publikace *Atheism: a reader*.¹⁵

V oblasti dějin tisku a vydavatelství jsou použity materiály seznamů tiskařů v Paříži od roku 1701–1789¹⁶, dále dílo Léonce de Brouillant.¹⁷ K dějinám knižní kultury a trhu je zahrnuta i edice věnovaná dějnám tiskařství *Le monde de l'imprimé en Europe occidentale 1470-1680*¹⁸

Vzhledem k tomu, že práce se zabývá problematikou s výrazným přesahem do filozofie, jako zdroj byla použita publikace Iva Tretery a Františka Drtiny, zabývající se otázkami novověké filozofie, dále několik z dostupných filozofických slovníků.¹⁹

V závěru se práce bude zabývat La Mettrieho odkazem do dnešní doby s didaktickým přesahem. Pomocí syntézy několika vybraných učebnice filozofie se pokusí zjistit, do jaké míry je přítomen v současných učebnicích filozofie pro střední a vysoké školy v komparaci s předrevolučními materiály.

Závěry, ke kterým jsem již došla v předchozí práci, zde budu uvádět případně stručně citovány pro kontextualizaci. Totéž platí pro La Mettrieho biografii, kterou podrobněji analyzuji pouze

¹⁰ WEST, Shearer, *Portraiture*, Oxford University Press, 2004.

¹¹ Internet Archive, dostupné z: <https://archive.org/>.

¹² BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophes (1709-1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.

¹³ LORMAN, Jaroslav, ed. a TINKOVÁ, Daniela, ed. *Post tenebras spero lucem: duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. Vyd. 1. Praha: Casablanca, 2009.

¹⁴ *The Oxford handbook of philosophy of religion*. Editor William J. WAINWRIGHT. Oxford: Oxford University Press, c2005, (Oxford handbooks in philosophy).

¹⁵ JOSHI, S. T., ed. *Atheism: a reader*. New York: Prometheus Books, ©2000.

¹⁶ BARBIER Frédéric, JURATIC Sabine et MELLERIO Annick, *Index alphabétique du Dictionnaires des imprimeurs, libraires et gens du livre à Paris 1701-1789. Volume A-C*, Droz, 2007. é

¹⁷ JANMART DE BROUILLANT, Léonce, *La Liberté de la presse en France aux XVIIe et XVIIIe siècles, histoire de Pierre Du Marteau, imprimeur à Cologne (XVIIe-XVIIIe siècles)*, Paris, 1888.

¹⁸ SUIRE, Éric; BENEVENT, Christine; CADILHON, François a CHAPRON, Emmanuelle. Et al. *Le monde de l'imprimé en Europe occidentale 1470-1680 - Capes-Agrég Histoire-Géographie*. Armand Colin, 2020.

¹⁹ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5. vyd. V Praze: Paseka, 2006., DRTINA, František. *O povaze novověké filozofie*. V Praze: F. Drtina, 1912.

v souvislosti s pruským pobytem. Také La Mettrieho spisy *Člověk stroj*²⁰ a *Člověk rostlina*²¹ nebudu zahrnovat do této rešerše a odkazují na předchozí práci.

Tato diplomová práce si klade za cíl prohloubit povědomí o La Mettriem v uvedených oblastech a zodpovědět otázky, uvedené v úvodu práce.

La Mettrieho život a práce znamenají pro autorku inspirativní zdroj tezí a životních pravd, které tento autor svým osobitým, ironizujícím stylem komponuje do svého díla. Ač se o jeho přínosu pro vědu a filozofii vedly během století po jeho smrti debaty, zůstával po dobu svého života zapřisáhlým bojovníkem proti církvi, náboženství a propagátorem potěšení a rozkoše jako jediného způsobu, jak dosáhnout spokojeného života.

La Mettrie možná zůstane pro mnohé černou ovčí filozofie, nicméně je do jisté míry pravděpodobné, že by se k ní sám připodobnil.

²⁰ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. I., Člověk stroj* (původním názvem: *Homme machine*). Překlad Jan Blahoslav Kozák. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. 110 s. Filosofická knihovna. Práce ČSAV. Sekce ekonomie, práva a filosofie.

²¹ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. III., Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat*. Překlad Alena Šabatková. Vyd. 1. Praha: Academia, 1966. 158 s. Filosofická knihovna.

2. La Mettrie před příjezdem do Pruska

2.1. La Mettrie a spor s francouzskými lékaři

Pro pochopení La Mettrieho polemik s lékaři je nezbytné nejprve stručně kontextualizovat situaci lékařské vědy a prozkoumat problematiku sporu mezi lékaři a chirurgy, do něhož se La Mettrie rovněž zapojoval.

Lékařská fakulta v Paříži oficiálně fungovala od roku 1550 a byla, podobně jako tomu bylo u většiny institucí, úzce spjata s církví. Zároveň do roku 1789 vyučovala dle tradičního scholastického modelu.²² Tato tradiční metoda výuky vycházela z důkladného studia teorie a na druhé straně postrádala praktická cvičení, jako jsou pitvy a operace. Tyto činnosti pak často prováděli chirurgové, kteří však až do roku 1743 neměli zastoupení na francouzské fakultě lékařství. Samotné demonstrace operací pak byly prováděny až kolem roku 1723, kdy byla chirurgie označena za opravdovou vědu.²³ Tyto skutečnosti pak přirozeně vedly k mnohým rozporům, pamfletům a polemikám mezi profesory Akademie věd a chirurgy.²⁴ Právě s příchodem nových paradigmat a empiristického přístupu k vědě po vzoru Locka, rostla poptávka po zreformování výuky na fakultě a její propojení s praktickou výukou.²⁵

Právo na udělení licence chirurgovi a jakákoliv výuka teorie náležela výhradně do rukou lékařů z fakulty a chirurgové byli často ponižováni na úroveň holičů, kterým bylo důrazně zakázáno vykonávat oficiálně jakékoliv operace, které také často prováděli v ilegalitě. Již na konci 17. století se ve společnosti objevují názory, že spolupráce lékaře a chirurga by mohla být oboustranně přínosná.²⁶ Postavení lékařů ve společnosti, propojení univerzity s církví a nevraživost lékařů byly také podstatou La Mettrieho kritiky adresované francouzským lékařům.

La Mettrie sám odstartoval lékařskou dráhu nejspíše na popud svého přítele Hunaulda, velmi úspěšného profesora, zvoleného do Akademie již ve 23 letech.²⁷

Víme, že byl původně otcem předurčen pro teologickou kariéru, ale později se rozhoduje pro lékařské řemeslo a studuje lékařskou fakultu nejdříve v Paříži, poté se přesouvá do Remeše a

²² WEATHERALL, D.J., LEDINGHAM J.G.G., WARELL, D.A., *The Oxford Handbook of the History of Medicine*, Oxford University Press, 2013.

²³ Ibidem.

²⁴ GELFAND, T. *Empiricism and eighteenth-century french surgery. Bulletin of the History of Medicine*, 44(1), 1970.

²⁵ Ibidem., s.6.

²⁶ Ibidem.

²⁷ *Oeuvres de Frédéric le Grand, 7, Éloges., Éloge de La Mettrie.*

diplom i lékařský čepec získává v březnu roku 1733 zde.²⁸ Studia v Paříži zanechal právě proto, že Remeš byla známá otevřenějšími přístupy ke studiu.²⁹ Do registru lékařů St. Malo je pak zapsán v roce 1734.³⁰

Již disertační práce, kterou La Mettrie obhajuje, vzbudí kritický komentář Jeana Astruca, na který La Mettrie reaguje dílem *Traité du vertige*.³¹ V roce 1742 činí La Mettrie zásadní krok, opouští svoji ženu a děti a vydává se zpět do Paříže. Motivace tohoto přesunu není dodnes jasná; jedna z teorií pojednává o tom, že po smrti jeho přítele Hunaulda, který byl velkou kapacitou v oboru, se pokoušel nahradit jeho místo v Akademii i v Jardin du Roi. To by ale i vzhledem k La Mettrieho dosavadním zkušenostem nebyl velmi promyšlený a logický krok.

Faktem ale zůstává, že roku 1743 se stává lékařem královských gard na poli válek o rakouské dědictví a zúčastní se mnohých bitev, z těch nejznámějších jmenujme například bitvu u Dettingenu a Fontenoy.³²

Rok 1744 je pro La Mettrieho do jisté míry přelomovým, píše svůj první útočný pamflet *Saint Côme vengée*, toto dílo zmiňuje také Boissier ve své autobiografii La Mettrieho.³³

V tomto spise se vyjadřuje ke sporu mezi lékaři a chirurgy na fakultě. La Mettrie se jednoznačně staví na stranu chirurgů, možná i pro jeho zkušenosti z válečného pole. Tímto dílem si mezi francouzskými lékaři získává nepřátele. Ve stejném roce pak La Mettrie čelí nemoci a studené horečce, která mu znemožňuje další literární činnost.³⁴

Další pamflet z roku 1746, *Politique du Médecin*,³⁵ je odsouzen k veřejnému pálení a již definitivně připravuje cestu La Mettrieho do nedobrovolného vyhnanství. La Mettrie se v tomto díle nevybíravě střeluje do lékařských kolegů. V nizozemském Middelburgu si nejspíše začíná uvědomovat, že jeho cesta zpět do Francie je nejistá a s největší pravděpodobností mu nebude umožněn návrat. Právě vyhnanství a skutečnost, že se již nemůže vrátit do vlasti, La Mettrie vnímá jako velkou křivdu a nespravedlnost.

²⁸ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophes (1709-1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931., s. 10.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem., s.11.

³¹ LA METTRIE, Julien Offray de, *Traité du vertige*, 1737, A Rennes, chez la Veuve de P. A. Garnier.

³² BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophes*.

³³ Ibidem. s. 12.

³⁴ Ibidem.

³⁵ LYON, A.Rey, *Du caractère médical de l'oeuvre de La Mettrie*, Royal College of Physicians of London, 1907.

V předmluvě pak uvádí, že tímto díle odlišuje: „*Pravé doktory od šarlatánů, jako oddělujeme zrna od plev.*“³⁶

Frustraci vyjadřuje v další komické satíře o třech jednáních, *La Faculté Vengée*³⁷. La Mettrie se na další rok a půl přesouvá do Leidenu, kde zůstává až do chvíle, kdy odjíždí do své poslední destinace, do Pruska.³⁸

La Mettrieho vnímání nedobrovolného exilu se zrcadlí i v jeho dalších dílech, jmenujme například drama o třech jednáních, vydané v roce 1762, *Les Charlatans démasqués*³⁹. La Mettrie se v tomto díle rozhodl odhalit masku 16 lékařských kolegů. Jako onu masku označuje pomluvu, která je jen odporným názvem pro pravdu: „*Je-li pomluva jen odpornou maskou, kterou jsme chtěli dát pravdám, kterých jsme se měli důvod obávat, jestliže největší zájem lidí, jimž musí ustupovat lidská úcta, přiměje tuto podvodnickou masku padnout, pokud je konečně i doktor sám je z principu náboženství nucen vystavit na odiv loupeže svých bratrů, jak to smýšleli a provedli (bez úspěchu) pobožní.*“⁴⁰

Zde nalezneme mnohé odkazy na klasicistní hry jednoho z nejznámějších francouzských dramatiků *Molière*.⁴¹

Jako hrdiny svých dramát pak La Mettrie obsazuje současníky, ale i historické osobnosti či filozofy, pojmenovává je ironickými pseudonymy, odkazujícími na jejich vlastnosti, například Jeana Astruca (1684–1766)⁴², kterého označuje za průměrného učence, sám pro sebe skrývá pod pseudonymem *chat huant*, což znamená v překladu puščík neboli sova ušatá. Tyto sovy byly v minulých stoletích spojovány například s magickými schopnostmi či různými pověrami.⁴³

³⁶ LA METTRIE, Julien Offray De, *Politique du medecin de Machiavel*, Amsterdam, Bernard, 1746. [online]. Citováno [2024-06-06], s. 3.

³⁷ LA METTRIE, Julien Offray De, *La Faculté vengée. Comédie en trois actes*, A Paris, chez Quillau, libraire & imprimeur de la Faculté, rue Galande près la Place-Maubert. M. D., 1747.

³⁸ LYON, A.Rey, *Du caractère médical de l'oeuvre de La Mettrie*

³⁹LA METTRIE, Julien Offray De, *Les charlatans démasqués, ou Pluton vengeur de la Société de médecine, aux dépens de la Compagnie* (Paris et Genève), 1762.

⁴⁰ LA METTRIE, Julien Offray De, *Politique du medecin de Machiavel*, Amsterdam, Bernard, 1746. [online]. Citováno [2024-06-06], s. 18.

„*Mais si la médisance n'est qu'un masque odieux, Qu'on a voulu donner aux verités qu'on avoit lieu de craindre, si le plus grande intérêt de l'hommes, a qui tout respect humain doit céder, fait tomber ce masque imposteur, si enfin un Medecin meme est tenu par principe de Religion, d'exposer, d'afficher le brigandage de ses propres Confreres, comme l'a pensé et exécuté (sans succès) le pieux.*“

⁴¹ Ibidem.

⁴² BARROUX, Gilles, *La relation médecin-patient dans les consultations épistolaires (XVIe-XVIIIe siècles)*, Med Sci (Paris) 2014 ; 30 : 311–318, 2014. [online]. Citováno [2024-07-06].

⁴³ Ibidem.

Lékaře La Mettrie vnímá jako herce, kteří ve společnosti nikdy neukážou svou pravou tvář, uveďme to na příkladu repliky Antoina Sidobre (1672–1747) (*Muscadina*) v dalším díle: „*Hrál jsem tuto roli tolikrát, že se pro mě stala přirozenou. Nikdy jsem sice neoplýval vtípem ani skutečnými znalostmi, ale byl jsem rezervovaný a lidé si mysleli, že jsem Fénix.*“⁴⁴

Právě v replikách této postavy můžeme zachytit La Mettrieho postoj k lékařům a také to, jak vnímal sám sebe: „*Jestliže já mám tu smůlu, že jsem doktor, bez toho, abych bych byl vážný, ostatní mají to štěstí, být vážnými, aniž by byli lékaři.*“⁴⁵

V tomtéž díle La Mettrie polemizuje nad možnými kritikami tohoto útočného díla ze strany parodizovaných osobností: „*Tuším, že moji přátelé budou schopni udělit stejné výtky proti mně, ale varuji, že je nebudu vnímat, pokud je nebudou provázet stejné okolnosti, pokud si je zasloužím.*“⁴⁶

Ostrá kritika připadla také na lékaře, kteří se věnovali problematice manželství, ty obviňuje je z prostopážnosti:

„*ten starý prostopážík pan Fagon...*“⁴⁷

Nepokrytě útočí také na ty autory, kteří dle jeho názoru publikují pouze pro peníze, uveďme to na příkladu repliky lékaře Jeana Astruca pod přezdívkou *Savantasse*: „*Pane, vytvářím knihy z jiných knih, stejně jako peníze vydělávají další peníze. Nic si nepředstavuji, nemyslím, ale vím, co si mysleli ostatní autoři, rozumím všemu, až na lékařské umění.*“

V textech se ale vyjadřuje přímo k absenci praktických cvičení na fakultě, uveďme to na replice Louis-Clauda Bourdelin (pseudonym: *Boudinau*): „*Všichni lékaři v království nemohou praktikovat medicínu, aniž by byli zasvěceni do anatomie, jak to dělali filozofové v Egyptě, čímž chtěli získat něco pro ty z nás, kteří neznají tuto část umění a nemají žádnou praxi.*“⁴⁸

⁴⁴ LA METTRIE, Julien Offray De, *Les charlatans démasqués.*, s. 137.

„*J'ai tant joué ce rôle, qu'il m'est devenu naturel. Je n'ai jamais eu ni esprit, ni vrai savoir, mais j'étois grave, et l'on m'a crû un Phénix.*“

⁴⁵ LA METTRIE, Julien Offray De, *Les charlatans démasqués, ou Pluton vengeur de la Société de médecine, comédie ironique en trois actes, en prose, aux dépens de la Compagnie* (Paris et Genève), 1762. [online]. Citováno [2024-07-10]., s. 30.

„*Si j'ai le malheur d'être Médecin sans être grave, d'autres ont le bonheur d'être graves sans être Médecins.*“

⁴⁶ Ibidem., s. 19.

⁴⁷ Ibidem., s. 62.

„*ce vieux Paillard Mr. Fagon...*“

Guy-Crescent Fagon (1638–1718), osobní lékař Ludvíka XIV.

⁴⁸ LA METTRIE, Julien Offray De, *Les charlatans démasqués, ou Pluton vengeur de la Société de médecine, aux dépens de la Compagnie* (Paris et Genève), 1762., s. 121.

„*Tous les Médecins du Roiaume ne puissent exercer la Médecine, sans être initié dans l'Anatomie, comme les philosophes l'étoient autrefois en Egipte, afin de gagner quelque chose a ceux d'entre nous, qui ne sachant que cette Partie de l'art, n'ont point de pratique.*“

Jean Astruc v tomtéž díle (*Savantasse*) podotýká: „Každý lékař by měl být nutně správcem členské rady a profesorem královského dvora, jako jsem já.“⁴⁹

La Mettrie se nevysmívá pouze, dle jeho názoru, vyumělkovaným fakultou udělovaným titulům, odmítá také propojení náboženství a medicíny, ilustrujme to na replice *Muscadina*: „Sire, lékař bez víry je mezi námi jako mor, může nás přimět k pozorování k tomu, abychom všechny lovili napodruhé.“⁵⁰

Kritice lékařů svázaných náboženstvím se La Mettrie věnuje i v jiném díle: „Lékař tedy může věřit tomu, co uzná za vhodné, vyjma základu náboženství, jímž je existence Boha.“⁵¹

Jaká byla tedy La Mettrieho představa ideálního lékaře? Ve svých spisech přísně hodnotil propojení lékařů, církvi a krále ve spojení s arogancí některých lékařů, kteří se více než na péči o pacienty zaměřují na získávání prestižních titulů a kariérní úspěchy. Můžeme tvrdit, že La Mettrieho kritika byla částečně ovlivněna i jeho osobními antipatiemi a v některých případech mohla být až zbytečně břitká. Otázkou zůstává, do jaké míry sám sebe považoval za schopného lékaře, vzhledem k tomu, že původně neměl v úmyslu se touto profesí zabývat. V předmluvě k jednomu ze svých polemických spisů uvádí, že se chtěl stát lékařem především proto, aby byl lepším občanem.⁵² La Mettrie viděl v lékařství cestu k přispění k veřejnému blahu a mravnímu pokroku společnosti, čímž zdůrazňoval důležitost morální integrity a občanské odpovědnosti v každodenní praxi lékařů, nicméně forma této kritiky zůstává kontroverzní.

2.2. La Mettrie a Herman Boerhaave

Tato kapitola pojednává o vztahu Hermana Boerhaava a La Mettrieho, je umístěna před kapitolu z pruského období, aby byl zachován chronologický postup práce. Zároveň je nutné tyto skutečnosti uvést, aby byla zajištěna dostatečná kontextualizace La Mettrieho překladatelské činnosti.

⁴⁹ Ibidem.

„Il devoit être nécessaire que tout Médecin fut Docteur Régent, et meme professeur royal comme moi.“

⁵⁰ Ibidem., s. 160.

„Sire, un Médecin sans Religion est une peste parmi nous, cela peut nous faire observer et peut-être chasser tous pour la seconde fois.“

⁵¹ LA METTRIE, Julien Offray De, *Ouvrage de Penelope.*, s.148.

„Un Médecin peut donc croire ce que bon lui semblera, excepté le fond de la Religion, qui est l'existence d'un Dieu.“

⁵² LA METTRIE, Julien Offray De, *Politique du medecin de Machiavel*, Amsterdam, Bernard, 1746., s.3.

Jednou z významných osobností, které měly pro La Mettrieho až formující charakter, byl nizozemský lékař Herman Boerhaave (1668–1738)⁵³. Boerhaave zůstává do dnešních dnů osobností, který výrazně ovlivnila světové lékařství. Jeho díla byla přeložena do mnoha světových jazyků, jako je arabština i japonština.⁵⁴ Boerhaave inspiroval i mnohá teoretická východiska v českém prostoru, jmenovitě například lékaře Jiřího Prochásku (1749–1820) či Ignáce Radnického (1817–1882).⁵⁵

Boerhaave nebyl znalým jen v oblasti lékařství, ale i chemii, botanice a literatuře, pyšnil se výbornou znalostí cizích jazyků, mezi něž patřila například hebrejšťina.⁵⁶ Tento významný vědec nebyl známý pouze svými objevy a dokonale propracovanými díly, ale získal značnou reputaci na akademické půdě jako schopný profesor a osobnost, která studenty fascinovala a inspirovala. Můžeme to přičítat jeho ohromným znalostem, díky nimž mohl své přednášky obohacovat o pojmy z poezie i literatury a filozofie a byl oblíbeným pedagogem na půdě univerzity v Leidenu.⁵⁷

Ve velké syntéze z roku 1870, *Histoire de la médecine*,⁵⁸ zde autor Felix Frédault (1822–1897) opěvuje věhlasného profesora, mimo jiné popisuje i charakter a diverzitu jeho studentů: „*Pan Boerhaave měl rozličné studenty, ty nejvíce vzdálené a dokonce z nejbarbaršějších zemí v Evropě.*“⁵⁹

Mezi Boerhaavovy studenty byl v roce 1733 přijat i tehdy 24letý La Mettrie, který později překládá několik z Boerhaavových děl, nachází se zde i několik přímých referencí na La Mettrieho, Frédault zde prezentuje i svůj pohled na materialistickou filozofii.⁶⁰

Co se týče studií právě u Boerhaava, Frédault pouze povrchně zmiňuje La Mettrieho studium bez větší konkretizace, o La Mettrieho osobnosti se však vyjadřuje převážně negativně.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ SELWYN, Sydney, *Boerhaave and his time*, Cambridge University press, 1972, dostupné online z: National Library of Medicine.

⁵⁵ LAYCOCK, Thomas, John Augustus Unzer, and George Prochaska. *The Principles of Physiology*. London: [s.n.], 1851.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ FRÉDAULT, Felix, *Histoire de la médecine : étude sur nos traditions*, tome 2, Paris: 1870. stránku!

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

„*Monsieur Boerhaave a eu des étudiant de divers, des plus reculés et meme des plus barbares pays de l'Europe*

⁶⁰ *Oeuvres de Frédéric le Grand, 7, Éloges., Éloge de La Mettrie.*

O La Mettrieho studiích se zmiňuje část předmluvy k La Mettrieho dílu *L'Homme machine*,⁶¹ kde Jules Assézat tvrdí, že: „*Mistr byl hodný žáka a žák se stal hodnějším mistra.*“⁶²

La Mettrie přeložil z latiny do francouzštiny hned několik Boerhaavových děl, tato informace například ve Frédaultově syntéze chybí.⁶³

La Mettrie jeho díla nejen překládal, ale často je doplnil i o předmluvu, kde se o Boerhaavovi vyjadřuje s velkou úctou a uznáním: „*Pokud jsme se po řadu století domnívali, že Galén přivedl medicínu k dokonalosti, pokud tolik tolik spisovatelů obětovalo všechnu svou slávu, aby ji učinili srozumitelnou, jaký bude osud Boerhaavův, až budou bytosti schopny rozlišit pravdivé od falešného.*“⁶⁴

La Mettrie přeložil celých osm svazků Boerhaavova díla *Institutions de médecine de Mr. Herman Boerhaave* v letech 1743–1750, dále spolupracoval na díle *Aphorismes de M.H.Boerhaave sur la connaissance et la cure des maladies* v roce 1745.

V roce 1741 vyšlo dílo nazvané *Abregé de la theorie chymique tiré des propres écrits de M.Boerhaave*, které bylo rozšířeno o La Mettrieho *Traité du vertige*, najdeme zde velmi vřelý La Mettrieho věnovaný právě Boerhaavovi: „*Vždycky jste udělal radost z řešení mých těžkostí, ať ústně či písemně...*“⁶⁵

Dalšímu rozboru La Mettrieho překladatelské činnosti bude blíže věnována pozornost v dalších kapitolách, nicméně je zde pro kontextualizaci důležité vyzdvihnout Boerhaavův na La Mettrieho profesní život.

Co se týče kvality La Mettrieho překladů z korespondence je nám známo, že například Maupertuis i Fridrich Veliký považovali jeho překlady za velmi dobré, referenci na La Mettrieho překladatelskou činnost nalezneme i v *Éloge*.⁶⁶

⁶¹ LA METTRIE, Julien Offray de, *L'homme machine*. 1752.

⁶² Ibidem., *Le maître était digne de l'écolier et l'écolier se rendit bientôt digne du maître.*

⁶³ LA METTRIE, Julien Offray de, *Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave*, traduites du latin en français par M. de La Mettrie,... - Vie de M. Herman Boerhaave Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave, Paris, 1739-1740.

⁶⁴ Ibidem.

„*Si on a sérieusement pensé pendant une longue suite de siècles que Galien avait porté la Médecine a sa perfection, si tant d'Écrivains ont mis toute leur gloire à le rendre intelligible quel sera le sort de Boerhaave, tant qu'il y aura des esprits capable de discerner le vrai du faux*“ podle mě je přepis špatně.

⁶⁵ LA METTRIE, Julien Offray de, *Abregé de la theorie chymique*, Paris, 1741.

„*Vous vous êtes toujours fait un plaisir de résoudre mes difficultés de bouche ou par écrit, en un mot...*“
dále pak: „*Monsieur, si j'ai fait quelques progrès dans ce grand Art don vous êtes le réformateur, c'est principalement à vous que je les dois.*“

⁶⁶ *Oeuvres de Frédéric le Grand, 7, Éloges., Éloge de La Mettrie.*

3. La Mettrieho obraz v korespondenci

3.1. La Mettrie v korespondenci současníků

La Mettrie přijíždí do Berlína 7. února roku 1748 a již 4. července se stává členem Akademie, v této chvíli je mu 39 let.⁶⁷ Od okamžiku, kdy se rozhodl vrátit do Paříže, opustit svou manželku a děti v bretaňském St.Malo uběhlo skoro šest let. Jeho kariéra měla následně rychlý spád, La Mettrie se jako lékař přidává k vojenské gardě a začíná psát satirická díla, které mu vynesou exil v nizozemském Leidenu, zde studuje u věhlasného Boerhaava, jehož díla také překládá.

Vzhledem k chybějícím pramenům není jasné, jaká byla přesná příčina jeho příjezdu do Pruska a také do jaké míry o toto La Mettrie usiloval z vlastní iniciativy. V *Éloge de La Mettrie*⁶⁸ je uvedeno, že byl pozván na přání panovníka, můžeme se ale domnívat, že za okolností, které doprovázely první vydání *Anti-Séneque*⁶⁹, neměl La Mettrie na výběr.

Právě toto dílo sklidilo veřejné pohoršení, což ostatně nebylo v La Mettrieho tvorbě výjimečnou událostí.⁷⁰ Vidina pozice v Akademii s pravidelnou rentou a přítomnost na dvoře osvíceného krále po boku mnoha krajanů, mohla být pro La Mettrieho dostatečnou motivací právě k přesunu do Pruska.

Z korespondence je nám známo, že na příjezd La Mettrieho měla velký vliv osobnost Pierra Louis Maupertuis (1698–1759).⁷¹ La Mettrieho s Maupertuisem mimo jiné spojoval i původ z bretaňského St. Malo.⁷²

Reference na Maupertuise můžeme nalézt v některých La Mettrieho dílech, kde se o něm zmiňuje v pozitivním slova smyslu. Například v díle *L'Homme machine* komparuje portréty několika osobností, vyznačující důstojnou fyziognomií a vyznačující se typickými orlíma očima, což je dle La Mettrieho názoru znakem inteligentního a obdivuhodného autora. Maupertuis figuruje jako jeden z nich.⁷³ Ve stejném díle pak označuje Maupertuise za pýchu francouzského národa a často označuje Maupertuise přívlastky „*célebre*“.⁷⁴ V dopise svému příteli Arnaudovi

⁶⁷ BRUNET, Pierre. *Maupertuis, Étude biographique*. Paris: Librairie Scientifique Albert Blanchard, 1929.

⁶⁸ *Oeuvres de Frédéric le Grand, 7, Éloges., Éloge de La Mettrie*.

⁶⁹ LA METTRIE, Offray de. *Anti-Seneque ou le Souverain bien*. Postdam, 1750.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ BRUNET, Pierre. *Maupertuis, Étude biographique.*, s.121.

⁷² BOISSIER, Raymond., and Julien Offray de La Mettrie. *La Mettrie. Médecin, pamphlétaire et philosophe, 1709-1751*. Paris, 1931.

⁷³ LA METTRIE, Julien Offray de, *L'homme machine. 1752, Paris: 1865*.

⁷⁴ LA METTRIE, Julien Offray de, *Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave*, traduites du latin en français par M. de La Mettrie,... - Vie de M. Herman Boerhaave Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave, Paris, 1739-1740.

pak La Mettrie zmiňuje, že mu předal ke čtení jednu z Arnaudových básní.⁷⁵ Na základě těchto indicií se můžeme domnívat, že La Mettrie Maupertuise respektoval a cenil si jeho profesních kvalit.

Maupertuis byl již době La Mettrieho příchodu muž s velkým vlivem na královském dvoře i na půdě v Akademii, zastával funkci prezidenta Pruské Akademie věd. Akademie byla pro Fridricha Velikého důležitým nástrojem propagandy, díky níž mohl do jisté míry ovlivňovat veřejné mínění a vycházející publikace. To bylo mimo jiné jednou z hlavních motivací k finanční podpoře této instituce. Akademie také utvářela prostor pro velké vědecké osobnosti doby, které se často vyskytovaly v blízkém kruhu panovníka.⁷⁶

Postavení v Akademii bylo v souladu s tím, jak si daná osobnost vedla na královském dvoře a jako u většiny absolutních panovníků, přízeň Fridricha Velikého byla často vrtkavá. Na půdě Akademie se odehrály mnohé aféry, které končily exilem či potupou, to se nevyhnulo ani samotnému Voltairovi či Maupertuisovi. Korespondence Fridricha Velikého nám mimo jiné přibližuje vztah Maupertuise a Fridricha, kterého panovník měl ve velké úctě. Tomu odpovídá i fakt, že se v aféře Voltaira a Maupertuise postavil na jeho stranu i přesto, že v porovnání s Voltairem měl podle jeho vlastních slov „méně ducha“.⁷⁷

Je třeba podotknout, že Maupertuisův přístup k La Mettriemu je přinejmenším rozporuplný, mnohé reference na jeho osobu nalezneme v korespondenci s kolegou z Akademie a přítelem Albrechtem Von Hallerem.

Nejspíše okolnosti přízně Maupertuise u panovníka přispěly k tomu, aby byl La Mettrie na pruský dvůr přijat. V dopise panovníkovi Maupertuis vyzdvihuje La Mettrieho kladné vlastnosti, označuje ho za veselého a kvalitního překladatele.⁷⁸

Maupertuis se však v jiném z dopisů zmiňuje i o tom, že doporučuje La Mettriemu dále se v tvorbě omezit především na překladatelskou činnost. V dopise 12.10.1751, adresovaném Albrechtu Von Hallerovi, dále uvádí, že si je vědom La Mettrieho „zuřivého psaní“.⁷⁹

La Mettrie se tímto doporučením neřídil, to dokládá i další dopis adresovaný Hallerovi. Zde Maupertuis popisuje situaci, kdy La Mettriemu zadal překlad díla a následně odjel do Francie,

⁷⁵ Dopis La Mettrieho F.-M.-T. Baculardu d'Arnaud. 1751.

⁷⁶ HEGEMANN, Werner. *Le grand Frédéric*. 8e éditions. Paris: Gallimard, 1934.

⁷⁷ „moins d'esprit“ Ibidem.

⁷⁸ Dopis Maupertuise Albrechtovi Von Haller, 25.11.1751., Pierre Brunet., s.134.

⁷⁹ Dopis Pierra Louis Maupertuise Albrechtu Von Hallerovi, 12.10.1751. „fureur d'écrire“.

když se poté vrátil, našel na stole překlady, které byly doplněné o další dílo a podotknul, že: „*tento spis byl odporný ve stejné míře, jako byla výborná kniha, kterou přeložil*“.⁸⁰ Maupertuis dále nespécifikuje o které dílo by se mělo jednat.

Není to poprvé, kdy v korespondenci La Mettrieho současníků můžeme nalézt informaci o tom, že La Mettrieho díla nebyla valné kvality. V korespondenci Bedřicha Velikého se takováto tvrzení opakují hned několikrát, nutno dodat, že většina těchto připomínek je datovaná až po jeho skonu roku 1751.

Voltaire například v souvislosti s *Éloge de La Mettrie* napsal Fridrichu Velikému: „*Ten Chvalozpěv je filozofičtější, než všechno, co ten blázen/bláznivý filozof kdy napsal*.“⁸¹

Vztah Voltaira a La Mettrieho můžeme charakterizovat jako přinejmenším problematický.

Voltaire se, podobně jako La Mettrie, uchýlil na pruský dvůr pod ochranu krále Fridricha. Na základě objemné korespondence je nám známo, že si s panovníkem často dopisoval a pojil je přátelský vztah až do chvíle, kdy se vyhrotil spor s Maupertuisem. V tomto sporu král podpořil právě Maupertuise a navzdory Voltairovým zoufalým prosbám musel z Pruska odejít, a to v roce 1753, tedy dva roky po smrti La Mettrieho.⁸²

La Mettrie se k Voltairovi vyjadřuje i v již výše zmíněných dopisech adresovaných Baculardu Arnaudovi, posměšně a s ironií jemu vlastní. V tomtéž dopise La Mettrie vyjadřuje přání, aby panovník zabránil Voltairovi z exilu zpět do Pruska, což by umožnilo návrat jeho přítele.

La Mettrie dále píše: „*Stále si spolu s mnoha jinými lepšími duchy myslím, že Voltaire na jaře odjede do Itálie, odtud do Paříže, odkud mu špatný zdravotní stav zabrání vrátit se sem*.“⁸³

Další prameny potvrzují domněnku, že Voltaire sice nechoval k La Mettriemu zášť, spíše ho ale považoval za blázna.⁸⁴ Zmiňuje se o tom nejen v korespondenci právě s Fridrichem Velikým, ale i ve svých *Memoárech* z roku 1758, tedy v době, kdy byl La Mettrie již po smrti.⁸⁵

⁸⁰ Dopis Maupertuise Albrechtu Von Haller, 25.11.1751.

„*Aussi détestable que le livre q'il avait traduit est excellent*.“

⁸¹ Dopis Voltaira Fridrichu Velikému 1752

„*Cet Éloge est le plus philosophique que tout ce que ce fou de philosophe avait jamais écrit*“

⁸² HEGEMANN, Werner. *Le grand Frédéric*. 8e éditions. Paris: Gallimard, 1934.

„*Je déplus fort au roi de France, sans plaire davantage à celui de Prusse, qui se moquait de moi dans le fond de son coeur*.“

⁸³ Dopis La Mettrieho F.-M.-T. Baculardu d'Arnaud.

„*Je pense toujours avec bien d'autres meilleurs Esprits, que Voltaire partira pour L'Italie au printemps, de la ira à Paris, d'où sa mauvaise santé l'empêchera de revenir ici*.“

⁸⁴ VOLTAIRE, Dopis Voltaira Fridrichovi Velikému, z 9.září 1752. dostupné z: Digitale Ausgabe der Universitätsbibliothek Trier.

⁸⁵ VOLTAIRE, *Oeuvres complètes de Voltaire*. 1968.

Kompletní text v textové příloze 1.a)

Zde se o La Mettriem můžeme dočíst toto: „*V Berlíně byl také lékař, který se jmenoval La Mettrie, největší francouzský ateista ze všech lékařských fakult Evropy, muž jinak veselý, zábavný, ohromující, stejně tak vzdělaný teorií jako žádný z jeho kolegů a v praxi bezpochyby nejhorší lékař na zemi, také ji, díky Bohu, už nepraktikuje. Byl vysmíván celou fakultou v Paříži, a dokonce psal proti mnohým lékařům a osobnostem, které mu již neodpustí. La Mettrie, jenž byl v Berlíně na odpočinku zde bavil svojí veselostí, tvorbou a také tím, že vydal vše, co bychom si mohli představit pod tím, nejvíce morálně bezostyšným. Jeho knihy se panovníkovy líbily a udělal z něj místo svého doktora, svého předčítače.*

Pokud tento úryvek z *Paměti*, které byly vydány dlouho po období, kdy Voltaire působil na dvoře Fridricha Velikého, porovnáme s obsahem jeho dopisů adresovaných Bedřichovi, zjistíme, že Voltairův pohled na La Mettrieho zůstává i s odstupem času podobný.

La Mettrie v dopise svému příteli Maršálovi také píše o básni, kterou mu adresoval Voltaire. Tato báseň pojednávala o cestě Fridricha Velikého na venkov společně s La Mettriem a Dargerem, La Mettrie ji obdržel od Fridricha Velikého, který vlastnil kopii.⁸⁶

Sám panovník se však ke kvalitě La Mettrieho děl v dopisech převážně nevyjadřuje, jeho jméno můžeme v korespondenci nalézt v souvislosti s péčí o jeho blízké přátele, dne 15. července 1751 píše hraběti De Rottemburg: „*Hlídejte ještě La Mettrieho, do té doby, než získám názor všech vašich Hippokratů.*“⁸⁷

Jaké bylo tedy skutečné La Mettrieho postavení lékaře na dvoře Fridricha Velikého a jak byl panovníkem vnímán? Tato otázka by mohla být dále rozvinuta v rozsáhlejší výzkumu. Můžeme ale z tónu dopisu usuzovat, že La Mettrie panovníkem nejspíše nebyl vnímán jako kapacita v oboru. Spíše o něm píše jako o běžném lékaři, který poskytnutou péčí jeho přátelům, rozhodně neuškodí, ale ani je nevyléčí. Podobný závěr pak můžeme vyvodit z dalšího dopisu témuž hraběti, kde píše: „*K dítě (kterou predepsal La Mettrie) bych navrhl lék, který navrhl Cothenius*“⁸⁸, je třeba dodat, že Cothenius byl významnou lékařskou osobností na dvoře Fridricha Velikého.⁸⁹

Je jisté, že La Mettrie se na dvoře pohyboval v těsné blízkosti panovníka, svědčí o tom i reference z panovníkovy korespondence. Na druhou stranu však prameny hovoří o tom, že La

⁸⁶ LA METTRIE, Julien Offray De, Dopis Fridrichu Wilhelmovi, 29. června 1751.

⁸⁷ Dopis Fridricha Velikého hraběti de Rottemburg, 15.7.1751.

„*Gardez encore La Mettrie jusqu'a ce que j'ai recu l'avis de tous vos Hippocrates...*“.

Zmínku o této události můžeme nalézt v dochovaných dopisech, viz Maršál.

⁸⁸ Ibidem. „*Je joindrais au régime que propose la cure que propose Cothenius*“

⁸⁹ HEGEMANN, Werner. *Le grand Frédéric*. 8e éditions. Paris: Gallimard, 1934

Mettrie byl panovníkem oceňován z jiného důvodu než profesního, právě proto, že byl veselý a zábavný společník. Na tento fakt se ostatně odkazuje i Voltaire, když La Mettrieho označuje za královského předčítače.⁹⁰

Nabízí se otázka, jaká byla La Mettrieho skutečná pozice mezi kolegy z pruské Akademie, byla jeho díla skutečně považována za nekvalitní, jak tvrdí Voltaire?

Aféra s Albrechtem Von Hallerem přináší další zajímavou polemiku nad kvalitou La Mettrieho díla a také vzhled do postavení La Mettrieho v Akademii. Do této aféry byl angažován i Maupertuis, vzhledem k jeho funkci zde. Připomeňme, že tato veřejná polemika měla svůj počátek v Hallerově negativním vyjádření o La Mettrieho díle v dopise, který byl uveřejněn v roce 1749 v *Journal des savants*.⁹¹

La Mettrie právě na tento dopis reagoval satirickou až parodickou esejí nazvanou *Le petit homme a longue queue*⁹² neboli Malý mužík s dlouhým ocasem.

Už samotný název naznačuje, že se nejedná o dílo lichotivé, La Mettrie se vyjadřuje o Hallerovi například jako o „*politiku Hallerovi, nevěrnému Hallerovi...*“⁹³

Aféra něměla další vývoj a La Mettrie nebyl za svůj skandální počín, jakkoliv stíhán, a to v důsledku jeho nečekaného skonu 11. listopadu 1751.⁹⁴ Maupertuis však na toto téma vedl s Hallerem obsáhlou korespondenci, obdržel ještě před La Mettrieho smrtí žádost od Hallera, kde ho žádal o odškodnění či potrestání La Mettrieho. Maupertuis Hallerovi odpověděl a o 14 dní později, obsah dopisu však může vypovídat o tom, jak byl La Mettrie členy Akademie vnímán. Maupertuis píše: „*Tvořil své knihy bez účelu, aniž by se obtěžoval, jaké jsou, a někdy, aniž by věděl, co obsahují.*“⁹⁵

Tvrzení, že La Mettrie tvořil své knihy bez jakéhokoliv záměru je v přímém rozporu s tím, jak se La Mettrie prezentuje ve svých dílech. Byl to tedy skutečný Maupertuisův názor nebo je

⁹⁰ VOLTAIRE, *Oeuvres complètes de Voltaire*. 1968., s. 37.

⁹¹ BRUNET, Pierre. *Maupertuis, Étude biographique*. Paris: Librairie Scientifique Albert Blanchard, 1929., s.134.

⁹² Ibidem.

⁹³ LA METTRIE, Julien Offray de, *Le petit homme a longue queue*, 1751.

Pozn: Slovo l'ingrat může nést více významů, označujeme tak někoho, kdo je něvděčný, ale i nevěrný, lajdácký nebo se používá ve spojení s někým , koho je těžké podpořit. (viz.<https://www.cnrtl.fr/definition/ingrat>)

„*politique Haller, l'ingrat Haller...*“

⁹⁴ LA METTRIE, Julien Offray de, *L'homme machine*. 1752., *Éloge de La Mettrie*

⁹⁵ MAUPERTUIS, Pierre Louis, Dopis Hallerovi, dostupné z BRUNET, Pierre. *Maupertuis, Étude biographique*. Paris: Librairie Scientifique Albert Blanchard, 1929.

„*Il faisait ses livres sans dessein, sans s'embarasser de leur sont et quelquefois sans savoir ce qu'ils contenaient.*“

spíše pravděpodobné, že měly tyto Maupertuisova slova uklidnit zhrzeného a rozčíleného Hallera, kterého La Mettrie ve svém díle napadl?

Další části dopisu podporují tuto domněnku, Maupertuis píše: „*Zakomponoval Vás do svých děl jen proto, že jste známý nebo proto, že myšlenky, které náhodně pluly jeho mozkem, se setkaly se slabikami Vašeho jména*“.⁹⁶

Důležité je zdůraznit fakt, že Maupertuis podává tyto informace způsobem, jako by všichni kolegové sdíleli podobný názor: „*Všichni ví, že Vás nikdy neviděl, ani neznal, to mi sám řekl stokrát...*“⁹⁷

Tón Maupertuisova dopisu přináší pohled na La Mettrieho jako černou ovci Akademie a prezentuje ho jako osobu, která téměř neví, co a o kom píše, což se následně propadlo i do vnímání La Mettrieho díla v následujících stoletích. Haller nikdy Maupertuisovi nezapomenul, že mu nebyla udělen oficiální satisfakce za La Mettrieho útok. Maupertuis totiž odmítal udělit La Mettrieho udělit postih posmrtně.⁹⁸ Aféra s Hallerem, která byla jednou z mnoha roztržek, odehrávajících se na půdě pruské Akademie tak dává nahlédnout do dynamiky La Mettrieho vztahů, které byly zřejmě pošramoceny vlivem jeho impulzivního jednání.

Negativní ohlas na La Mettrieho díla najdeme ale i u Denise Diderota.

Mohlo by se zdát, že Diderot a La Mettrie si byli, alespoň v názorové rovině do jisté míry podobní, a to v oblasti materialistické filozofie a také kritického pohledu na církev. V roce 1746 jsou jejich spisy pospolu na rozkaz Parlamentu odsouzeny a také veřejně spáleny. Jednalo se o La Mettrieho spis *Histoire naturelle de l'ame* a Diderotovy *Pensées philosophiques*.⁹⁹

Od této chvíle mohli být tyto dva filozofové považováni širokou veřejností do jisté míry za spolupracovníky či spiklence. To nebylo pro Diderotovu pověst žádoucí, vezmeme-li do úvahy skandální počiny a pověst La Mettrieho ve Francii. Byla tato skutečnost příčinou k Diderotově kritice La Mettrieho?

⁹⁶ Ibidem.

„*Il ne vous avait mis dans ses ouvrages que parce que vous étiez célèbre, ou que les esprits qui coulaient au hasard dans son cerveau avaient rencontré les syllabes de votre nom.*“

⁹⁷ Ibidem.

„*Tout le monde sait qu'il ne vous a jamais vu, ni connu, il me l'a dit cent fois...*“

⁹⁸ BRUNET, Pierre. *Maupertuis, Étude biographique.*, s.135.

⁹⁹ Arrest de la cour du parlement, qui condamne deux livres intitulés : l'un, *Histoire naturelle de l'ame* ; l'autre, *Pensées philosophiques*, à être lacerez & brûlez par l'exécuteur de la haute-justice, comme scandaleux, contraires à la religion, & aux bonnes moeurs . Du 7 juillet 1746. Extrait des registres du Parlement. France. Parlement de Paris. Auteur du texte, A Paris, chez Pierre-Guillaume Simon, imprimeur du Parlement, rue de la Harpe, à l'Hercule. 1746.

Diderot sice zdůrazňoval vliv hmotných procesů na lidské chování, La Mettrie ale tvrdil, že všechny lidské jevy jsou mechanické či hmotné povahy. U Diderota vnímáme jistou kritičnost vůči metafyzickým spekulacím, ale ne tak radikální, jako u La Mettrieho.¹⁰⁰

Paralely bychom naopak našli v zaměření na empirický přístup k vědě a propojení vztahu těla a mysli. La Mettrie a Diderot byly obdivovatelé Vaucansonových strojů.¹⁰¹ Jacques de Vaucanson tvořil automatické stroje ve zvířecí podobě, tato mechanická zvířata, jmenujme například mehanickou kachnu, byla vyrobena na základě anatomických studií autora a převádějí do reality metaforu o automatickém člověku. Zobrazovaly nejen anatomii, ale i vnitřní procesy těla. Diderot v *Éléments de physiologie* používá analogie k lidské bytosti v podobě včel či pavouků.¹⁰² Ostatně i v Diderotově díle *Jacques le fataliste* nebo *La Religieuse*, kde popisuje hlavní hrdiny jako dva skutečně žijící a myslící lidi, myslící stroje.¹⁰³ Diderot uvažoval o lidském těle jako o jakémsi stroji, „*l'homme automate*“ a to ještě před vydáním *L'Homme machine*, nicméně Diderot nepoužíval slovo stroj jako metaforu pro lidskou bytost. Diderotova myšlenka mechanického stroje byla především založena ideji mechanických operací v těle, které jsou kombinovány s biologickými a chemickými operacemi, nicméně toto mechanistické vysvětlení nepokládal za dostačující pro pochopení složitosti těla a vědomí.¹⁰⁴ Jeho tezi můžeme ilustrovat na pasáži z díla *Le rêve d'Alembert*: „*Počkejte chvíli, pane doktore, zrekapitulujme si to. Podle vašich zásad mi principů mi připadá, že sérii čistě mechanických zásahů bych snížila první podstatu země na množství anorganického masa, kterému bychom ponechali jen citlivost okamžiku a že bychom tuto beztvárovou masu z nejhlubšího stavu hlouposti, jakou si můžeme představit, do stavu génia.*“¹⁰⁵

La Mettrie tuto myšlenku později rozvinul a rozšířil, nicméně její základy můžeme najít právě v Diderotově díle, spíše, než nepřátele bychom je tedy teoreticky mohli zařadit jako spolupracovníky a v některých dílech jsou také v tomto smyslu, tedy pod hlavičkou materialismu, spojováni.¹⁰⁶

¹⁰⁰ AUIDIDIÈRE, Sophi, ZARKA, Yves Charles. *Matérialistes français du XVIIIe siècle : La Mettrie, Helvétius, d'Holbach*. Paris: Presses universitaires de France, 2006. strana!

¹⁰¹ GAILLARD Aurélie, « « Mais qui m'expliquera tous ces automates ? » Diderot et l'automate-simulacre », *Lumières*, 2018/1 (N° 31), p. 133-150. [online]. Citováno [2024-06-07]. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-lumieres-2018-1-page-133.htm>

¹⁰² Ibidem., s.3.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem., s.15.

¹⁰⁵ DIDEROT, Denis, *Le rêve d'Alembert*, 1830. Dostupné online z: https://theatre-classique.fr/pages/pdf/DIDEROT_REVEDALEMBERT.pdf, citováno: 7. 7. 2024. s. 58.

¹⁰⁶ VARTANIAN, A., *La Mettrie and Diderot Revisited: An Intertextual Encounter*. *Diderot Studies*, 21, 155–197., 1983.

La Mettrie a Diderot se přes to ale nejspíš nikdy v životě nesetkali.¹⁰⁷ Je jisté, že Diderot o existenci La Mettrieho věděl a La Mettrie se netajil tím, že Diderota, jako kapacitu velmi obdivoval a v mnohém se u něj inspiroval. Co bylo tedy příčinou veřejné a velmi ostré Diderotovy kritiky La Mettrieho v díle *Essai sur les regnes de Claude et de Néron* z roku 1782?¹⁰⁸

Diderot v uvedené pasáži píše o La Mettriem jako o autorovi „*bez soudnosti a který mluvil o Senekově učení bez toho, aby ho znal*“¹⁰⁹

Kromě samotné autorské činnosti ale Diderot kritizuje La Mettrieho vychýlený morální kompas a připodobňuje ho ke stromu, jehož koruna se dotýká nebe a kořeny sahají až do pekla.¹¹⁰

Na tuto pasáž, kterou Diderot věnoval La Mettriemu, se obracejí i další generace kritiků La Mettrieho. Diderotovou kritikou se ostatně inspiroval i již zmíněný Frédault v jeho syntéze. Tyto citace nám poskytují pohled na to, jak byl La Mettrie vnímán v roce 1870 Frédault například píše: „*La Mettrie byl doslova blázen*“.¹¹¹

Byla La Mettrieho nectnost, o které se Diderot několikrát zmiňuje v uvedeném textu skutečnou příčinou této velmi kruté kritiky La Mettrieho? Je pravděpodobnější, že Diderot, jak jsem již výše zmínila, nechtěl být s La Mettriem spojován i z důvodu své vlastní pověsti, nicméně právě tato ostrá kritika měla na La Mettrieho odkaz výrazný dopad.

Události, zaznamenané v několika dopisech deset let po La Mettrieho smrti pak, mohly být dalším faktorem, který utvořily negativní pohled na La Mettrieho osobnost v následujících letech.¹¹²

Dne 3. října píše markýz D'Argens (1704–1711) Fridrichu Velikému dopis, ve kterém ho informuje o znepokojivé skutečnosti.¹¹³ Markýz, který v této chvíli zastává místo sekretáře

¹⁰⁷ Arrest de la cour du Parlement Dosutpné online z:

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b86175741.r=arrest%20de%20la%20cour%20du%20parlement%2C%20Pens%C3%A9es%20philosophiques?rk=21459;2>

¹⁰⁸ DIDEROT, Denis, *Oeuvres complètes de Diderot : revues sur les éditions originales*, Paris, 1875–1877.

¹⁰⁹ Ibidem.

„*La Mettrie es tun auteur sans jugement, qui a parlé de la doctrine de Senèque sans la connaître...*“

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ FRÉDAULT, Felix, *Histoire de la médecine : étude sur nos traditions*.

„*La Mettrie était fou au pied de la lettre*“

¹¹² Dopis Markýze D'Argens Fridrichu Velikému, 1761.

¹¹³ Ibidem.

Fridricha Velikého, panovníka informuje o díle *L'Anti-Sans-souci*, které vychází v roce 1760.¹¹⁴

Jednalo se o kritický svazek, který nezakrytě útočil na poezii vydávanou Fridrichem Velikým a jeho osobnost, odkazoval se na panovníkovo dílo *Oeuvres du philosophe de Sans-Souci* (1760).¹¹⁵ Jak jsem již zmínila, pro panovníka byl, jako pro všechny absolutní panovníky, důležitý obraz, kterým se prezentovali ve veřejném mínění, jedním z primárních nástrojů k ovlivnění široké veřejnosti stále zůstávala cenzura.¹¹⁶

Markýz D'Argens v dopise panovníkovi uvádí, že autoři této publikace názory uvedené v této publikaci podkládají právě La Mettrieho teoriemi a odvolávají se na něj: „*Jejich tahounem je dílo La Mettrieho, ale zdaleka ho nechtějí obhajovat...*“¹¹⁷

La Mettrieho dílo se tedy stalo jakousi součástí antipropagandy Fridricha Velikého, přesnou příčinu či citaci z díla nicméně v korespondenci nenalezneme.

D'Argens následně panovníka zpravuje o krocích, které podnikl, aby situaci uklidnil: „*Vzal jsem si za úkol dokázat, že La Mettrie nikdy nemluvil, ani nesmýšlel jako filozofové, ale v hodně věcech se chytil do stejné pasti jako teologové, to je to, co nezvratně dokážu.*“¹¹⁸

Je tedy možné, že přívrženci tohoto nového „směru“ se La Metriem inspirovali? Skutečně jim jeho dílo imponovalo či La Mettrie zapadal do jejich kritika z jiných důvod jako někdo, kdo se nacházel v blízkém okruhu krále a svojí komplikovanou osobností tak posloužil, aby mohl být Fridrich zesměšněn?

Zodpovědět tuto otázku si žádá širší probádání La Mettrieho recepce a představuje další pole výzkumu, které se tato práce nebude do větších detailů věnovat. Je ale důležité zmínit skutečnost, že při analýze korespondence byla potvrzena skutečnost, že La Mettrieho jméno bylo referováno i po jeho smrti a otázce jeho odkazu a náhledu na dílo se věnovali nejen jeho současníci, ale i pokračovatelé a kritici.

¹¹⁴ FORMEY, Jean Henri Samuel, *L'Anti-Sans-Souci Ou La Folie Des Nouveaux Philosophes Naturalistes, Deistes & autres Impies*, 1761, München, Bayerische Staatsbibliothek.

¹¹⁵ FRIDRICH II., *Oeuvres Du Philosophe De Sans Souci*, Berlin 1750.

¹¹⁶ HEGEMANN, Werner. *Le grand Frédéric*. 8e éditions. Paris: Gallimard, 1934.

¹¹⁷ Dopis Markýze D'Argens Fridrichu Velikému, 1761.

„*Le grand cheval est l'ouvrage de La Mettrie mais loin de vouloir le soutenir...*“

¹¹⁸ Ibidem.

„*J'ai pris le parti de prouver que La Mettrie n'avait jamais parlé ni pensé comme les philosophes mas que en beaucoup de choses il avait donné dans les memes travers que les théologiciens...c'est que je le prouve sans réplique*“

Ačkoliv zmínky v korespondenci, které by se blíže věnovali La Mettrieho osobě není mnoho, přibližují nám, jak byl vnímán svými kolegy a přáteli či panovníkem a rozkrývají inspirace La Mettrieho pozdějších kritiků. Dopisy však odkazují na skutečnost, že La Mettrie byl svými současníky vnímán přinejmenším rozporuplně. Jeho přátelé ho v tvorbě podporovali a vážili si ho, někteří z La Mettrieho kolegů oceňovali jeho překladatelskou činnost a jiní ho považovali za zbaveného zdravého rozumu, které podporoval La Mettrieho nedostatek taktu a impulzivní reakce na kritiku některých z kolegů, jenž je v jeho díle všudypřítomné.

3.2. La Mettrieho dochovaná korespondence

Jak jsem již výše zmínila, z osobní korespondence po La Mettriem se do dnešních dnů dochovalo jen velmi málo. Můžeme se jen domnívat, jakého rozsahu dosahovala, přijmeme-li fakt, že v době osvícenecké tvořila korespondence hlavní komunikační kanál. Nejspíše by se tedy jednalo o velmi početnou sbírku dopisů.¹¹⁹

Tento absolutní nedostatek pramenů brání badateli v bližším poznání La Mettrieho osobnosti, ale i jeho vztahů a soukromého života. La Mettrieho temperament sice vystupuje skrze jeho dílo, nicméně jako čtenáři jsme nuceni pohlížet pouze na to, co nám La Mettrie jako autor v rámci jeho literární tvorby, nepochybně stylizace i autocenzury, dovolil.

Problematiku několika dochovaných dopisů z nejspíše mnohem objemnější pozůstalosti podrobně zpracovala Ann Thompson v článku nazvaném *Quatre lettres inédites de La Mettrie*.¹²⁰ Tento článek byl hlavním pramenem k této kapitole, jelikož jeho součástí jsou i faksimile La Mettrieho dopisů, původně umístěné v bretaňském archivu v St. Malo.

Thomsonová ostatně potvrzuje i domněnku ostatních badatelů, a to fakt, že korespondence La Mettrieho z neznámých důvodů chybí. Zdůrazňuje, mimo jiné i to, že existuje pouze několik dopisů, jejichž znění se plně zachovalo a jejichž autorem je La Mettrie.

Další překážku při analýze korespondence tvoří čitelnost La Mettrieho rukopisu. Pokud bychom měli laicky posoudit La Mettrieho rukopis, na první pohled by bylo zřejmé, že styl jeho písma do jisté míry odráží jeho komplikovanou osobnost. Písmo je totiž v některých případech zcela nečitelné.

¹¹⁹ LORMAN, Jaroslav, ed. a TINKOVÁ, Daniela, ed. *Post tenebras spero lucem: duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. Vyd. 1. Praha: Casablanca, 2009.

¹²⁰ THOMSON Ann. *Quatre lettres inédites de La Mettrie*. In: *Dix-huitième Siècle*, n°7, 1975. 19.s.

Z dopisů představených Thomsonovou je první z nich určený Baculardu Arnaudovi (1718–1805)¹²¹. Arnaud byl francouzský dramatik a spisovatel, žijící v Postupimi, známý i pro jeho komplikované vztahy s Voltairem, které vyústily ve veřejnou aféru.¹²² La Mettrie, alespoň na základě dostupných materiálů, nejspíše do aféry přímo zapojen nebyl a to i přesto, že oba aktéry sporu důvěrně znal, dále se jí tedy nebudu blíže věnovat.¹²³ Je však důležité tento spor zmínit vzhledem k obsahu dopisu, který se na aféru do značné míry odvolává.

Tento dopis není La Mettrie datován ani adresován, nicméně z kontextu je zřejmé, že La Mettrie píše právě Arnaudovi, a to nejspíše ve chvíli, kdy se nacházel v drážďanském exilu, kam se uchýlil právě v důsledku roztržky s Voltairem. Na základě této skutečnosti se můžeme domnívat, že dopis byl odeslán někdy mezi 18. únorem roku 1751, procesem Voltaira a Hirschela a 28. únorem, kdy Fridrich povoluje Voltairovi návrat, do té doby je v exilu v Berlíně a nemilosti panovníka.¹²⁴

La Mettrie v tomto dopise informuje Arnauda o tom, že přečetl panovníkovi jeho básně, dále oznamuje jeho záměry tyto verše vydat, a to ve spolupráci s Francois Egmontem de Chasot, ten byl dlouho oblíbeným společníkem Fridricha Velikého.¹²⁵ La Mettrie zároveň přiznává, že svému příteli již dlouho žádný dopis nenapsal, nicméně obhajuje se tím, že nevynechá žádnou příležitost, aby svému příteli jakkoliv posloužil.¹²⁶ Z tónu dopisu je zřejmé, že La Mettrie Arnauda podporuje a v konfliktu stojí jednoznačně na Arnaudově straně a doufá, že se Arnaud bude moct do Postupimi vrátit.¹²⁷ Dopis se nese v přátelském duchu a La Mettrie v nich vyjadřuje přátelské city.

Další tři dopisy, které se dochovaly, nejsou přímo adresované. Reference v textu však odkazují na skutečnost, že všechny jsou odeslané dalšímu příteli La Mettrieho, maršálovi Friedrichovi Wilhelmovi (1724-1790). Maršál byl spojen s La Mettrie a dalšími osobnostmi pruského společenského života mimo jiné vášní ke knihám, které si navzájem půjčovali.¹²⁸ Ani tyto dopisy nejsou datované, s výjimkou posledního, psaného sekretářem a datovaného k 29. červnu 1751.¹²⁹

¹²¹ Dopis La Mettrieho F.-M.-T. Baculardu d'Arnaud. B. N. ms. n. a. fr. 14893, f° 62, 63.

¹²² THOMSON Ann. Quatre lettres inédites de La Mettrie, s. 7.

¹²³ Ibidem., s. 11.

¹²⁴ THOMSON Ann. Quatre lettres inédites de La Mettrie, s. 8.

¹²⁵ Dopis La Mettrieho F.-M.-T. Baculardu d'Arnaud. B. N. ms. n. a. fr. 14893, f° 62, 63. 1751.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Dopis La Mettrieho Fridrichu Wilhelmovi von Marschall, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz (Berlin-Ouest), Sammlung Darmstaedter, před rokem 1750.

¹²⁹ LA METTRIE, Julien Offray De, Dopis Fridrichu Wilhelmovi, 29. června 1751.

Podobně jako v prvním dopise pro Arnauda, La Mettrie se hned v prvním z dopisů Maršálovi odvolává na svou lenost, kterou odůvodňuje nepravděpodobnou komunikaci.¹³⁰ Způsob jeho oslovení naznačuje, že baron byl dalším blízkým přítelem La Mettrieho: „*Můj drahý příteli a kolego, můj drahý maršále...*“¹³¹

La Mettrie v prvním dopise, který byl nejspíše odeslán někdy před rokem 1750, blahopřeje Maršálovi k uzdravení se ze spalniček a dodává, že je třeba doufat v to, že ho Bůh ochrání před neštovicemi.¹³² V dopise La Mettrie Maršálovi radí, aby zůstal veselý a vlídný, aby miloval své přátele.¹³³ Dále se odkazuje na své dílo *L'Art de jouir*, vydaného roku 1751, jedná se o reedici díla *L'École de la volupté* z roku 1746. La Mettrie zde píše, že Maršál měl na tomto díle účast, stejně jako Desormes a možná i další přátelé (Desormes byl prvním komikem pruského krále a věrným přítelem La Mettrieho).¹³⁴ I z dalších dopisů je zřejmé, že Maršál měl na vzniku reedice děl svůj podíl. Maršál s velkou pravděpodobností z části financoval třetí vydání La Mettrieho skandálního díla *Anti-Senèque* z roku 1751.¹³⁵ Zmiňuje se o tom druhý dopis, na základě referencí v textu datovaný k únoru 1751, kde La Mettrie informuje svého přítele o jistých změnách v obsahu právě tohoto díla. Zároveň ho žádá o schválení a korekci tohoto díla.¹³⁶ La Mettrie píše Maršálovi, aby na místo slov: „*il désire, il brule, il frémit de plaisir*“ vložil: „*il desire, il brule, il frémit du plaisir...*“¹³⁷

V posledním z dopisů, který je jako jediný datovaný se La Mettrie omlouvá z dohodnuté návštěvy Maršála vzhledem k nemoci vévody z Rothenbourgu, zároveň se zmiňuje o tom, že mu král oznámil, že plánuje zůstat v Postupimi další týden, tudíž zůstává v jeho společnosti.¹³⁸ La Mettrie však zmiňuje, že ho zajímá cokoli, co se Maršála zrovna týká, v této souvislosti se odkazuje na Maršálovo dohodnuté manželství, kde je jeho budoucí choť označuje za zaslíbenou krásku: „*Velmi mne mrzí, že zaslíbená kráska prodělala spalničky.*“¹³⁹

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem.

„*Mon très cher et très aimable confrère.*“

¹³² Ibidem.

„*Continuez d'être gay, aimable et d'aimer vos amis...*“

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ LA METTRIE, Julien Offray De, Dopis Fridrichu Wilhelmovi, únor 1751.

¹³⁵ Ibidem.

¹³⁶ LA METTRIE, Julien Offray De, Dopis Fridrichu Wilhelmovi, únor 1751.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ LA METTRIE, Julien Offray De, Dopis Fridrichu Wilhelmovi, 29. června 1751.

¹³⁹ Ibidem.

„*Je suis tres faché que la jolie promise ait la Rougeole...*“

Tento svazek sice později skončil rozvodem, nicméně Maršál se přesouvá do Říma, odkud vedl rozsáhlou korespondenci s významnými osobnostmi osvícenecké scény.¹⁴⁰

La Mettrie opět zmiňuje dílo *L'Art de jouir*, které mu také nejspíše s dopisem zasílá, se záměrem, aby se Maršál mohl „pochlubit“ a propagovat ho svým přátelům z nakladatelství L'Escalier. Překlad tohoto díla do německého jazyka byl vydán v této edici roku 1751.¹⁴¹ La Mettrie zároveň přiznává, že do něj vklouzlo značné množství chyb, které chtěl La Mettrie opravit v jeho dalším čtvrtém vydání.¹⁴² La Mettrie doplňuje dopis o báseň, kterou mu adresoval Voltaire a jejíž kopie mu byla poskytnuta Fridrichem Velikým.¹⁴³

Dochované dopisy La Mettrieho tedy spíše, než odpovědi přináší další otázky, které v důsledku chybějících materiálů není možné zodpovědět. Zřejmé je to, že Maršál byl podporovatelem jeho díla a nejspíše ho i do jisté míry financoval a propagoval.

V dopisech je La Mettrie přímý, jeho projev je uctivý, vyjadřuje velmi upřímné a vřelé city ke svým přátelům a v některých případech poukazuje na nedokonalosti svých nepřátel. Z těchto dopisů může vyplývat, že La Mettrie snad své korespondenční aktivity mohl zanedbávat, není ovšem možné tvořit závěry z nejspíše tak malého vzorku korespondence.

V dopisech nechybí ani odkazy na antickou filozofii či Montesquieho nebo Boileaua.¹⁴⁴ To vypovídá o jeho kulturním a sociálním rozhledu i o tom, že La Mettrie měl velmi dobré povědomí o vztazích na královském dvoře a nejbližším kruhu Fridricha Velikého, nicméně také z nich vyplývá, že byl do velké míry odkázán panovníkově vůli.

Dopisy přibližují pohled na některé z jeho přátel, kteří se ho, minimálně za jeho života, věrně zastávali, a byli mu oddáni, možná i pro jeho upřímnost a svěžest ducha. Detailnější obsah dopisů je publikován právě v článku Thomsonové, proto jsem vybrala z těchto dopisů nejzajímavější skutečnosti, které pro tuto práci dotváří komplexnější představu o La Mettrieho sociálního okruhu a osobnosti a okolnostem vzniku či vydávání jeho děl.

3.3. La Mettrie, člen Akademie

Maupertuis, jak bylo výše zmíněno, La Mettrieho příchod podporoval, přesto se krátce poněm ocitl v nezáviděníhodné situaci. La Mettrie ještě před odjezdem z Leidenu vydává další

¹⁴⁰ THOMSON Ann. Quatre lettres inédites de La Mettrie . In: *Dix-huitième Siècle*, s.11.

¹⁴¹ LA METTRIE, Julien Offray De, Dopis Fridrichu Wilhelmovi, 29. června 1751.

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ LA METTRIE, Julien Offray De, Dopis Fridrichu Wilhelmovi, 1751.

ze skandálních děl, *Anti-Seneque ou le Souverain bien*.¹⁴⁵ Toto dílo údajně vzbudilo na akademické půdě takové pohoršení, že s La Mettrieho uvedením do Akademie se muselo počkat několik měsíců, než se kauza uklidnila.¹⁴⁶ La Mettrie byl tedy na člena Pruské Akademie navržen až 27. 6. 1748, tedy celé čtyři měsíce po jeho příchodu do Pruska.

Na základě detailů uvedených také v *Éloge* víme, že La Mettrieho místo bylo ohodnoceno královskou penzí. La Mettrie tedy s příjezdem do Pruska získává klidné místo pro práci a podporu a přátelské vztahy s Fridrichem Velikým, na druhou stranu v některých pramenech se setkáváme s názorem, že se La Mettrie nudil.¹⁴⁷

Z protokolů o zasedání Akademie máme pouze několik dostupných záznamů, které nám mohou detailněji přiblížit La Mettrieho činnost. Tyto protokoly informují o počtu zasedání, předmětu jednání a také obsahují seznam osob, která byly přítomny.¹⁴⁸ Pokud by tedy La Mettrie po dobu svého působení v Prusku obhájil či představil nějakou práci, byla by tato událost zanesena v oficiálních dokumentech Akademie.

V prvním zápise ze dne 4.7.1748 se dočteme o přijetí La Mettrieho jako řádného oficiálního člena. Dále byl La Mettrie přítomen týden po svém přijetí předčítání práce doktora Johanna Heinricha Potta, a to 11.7.¹⁴⁹ Přítomen byl také zasedání Veřejného shromáždění (*Assemblée publique*) dne 23.1. roku 1749 a 3.července stejného roku, poté 21.5.1750.¹⁵⁰

Jméno La Mettrieho jako přisedícího figuruje i na záznamu ze dne 4.12.1749. Dalším a posledním záznamem je pak veřejné čtení La Mettrieho *Éloge* dne 19.1.1752 sekretářem a diplomatem Claudem Etiennem Dargetem.¹⁵¹

Veřejného čtení *Éloge* byly přítomny význačné osobnosti, mezi nimi uvedme i osobnost českého knížete Ferdinand Filip z Lobkovic. Samotný panovník se však tohoto přednesu

¹⁴⁵ LA METTRIE, Offray de. *Anti-Seneque ou le Souverain bien*. Postdam, 1750.

¹⁴⁶ MAUPERTUIS, Pierre Louis, Dopis Hallerovi, dostupné z BRUNET, Pierre. *Maupertuis, Étude biographique*. Paris: Librairie Scientifique Albert Blanchard, 1929.

¹⁴⁷ LA METTRIE, Julien Offray de (1709–1751). *L'Homme machine, par La Mettrie. Avec une introduction et des notes de Assézat. Précédé de l'éloge de l'auteur, par Frédéric II, roi de Prusse*.

¹⁴⁸ Sken protokolu z 4. června 1748, dostupné z https://akademieregistres.bbaw.de/data/protokolle/0094-1748_07_04.xml.

¹⁴⁹ Sken protokolu z 11.června 1748, dostupné z : https://akademieregistres.bbaw.de/data/protokolle/0095-1748_07_11.xml

¹⁵⁰ Sken protokolu z 23. ledna 1749, dostupné z : https://akademieregistres.bbaw.de/data/protokolle/0117-1749_01_23.xml; Sken protokolu z 3.června 1749, dostupné z : https://akademieregistres.bbaw.de/data/protokolle/0117-1749_01_23.xml

¹⁵¹ Sken protokolu z 19.ledna 1752, dostupné z : https://akademieregistres.bbaw.de/data/protokolle/0243-1752_01_19.xml

nezúčastnil.¹⁵² Je tedy možné, že La Mettrie byl alespoň v povědomí šlechty a jeho díla jsou zastoupená i v zámeckých knihovnách? Tato otázka představuje další pole výzkumu, které nebude předmětem této diplomové práce, jedná se ale o minimálně zajímavou paralelu s osobností La Mettrieho a českými zeměmi.

Můžeme se jen domnívat, zda nepřítomnost panovníka na veřejném čtení Éloge znamenala jakousi nevoli nebo nezáměr o La Mettrieho osobu. Fridrich Veliký je v záznamech uveden až o dva dny později, a to 21.1. při přednesu Éloge Jakoba Elsnera, jenž byl další významnou osobností Akademie.¹⁵³ Panovník absentoval při přednesu Éloge samotného Maupertuise, který byl nejen jejím prezidentem, ale zároveň ho byl i jeho přítelem.¹⁵⁴ Je tedy otázkou, do jaké míry můžeme z nepřítomnosti panovníka při této příležitosti hovořit jako o obraze panovníkových názorů.

Na základě pramenů uvedených výše se můžeme domnívat, že La Mettrie sice byl do jisté míry aktivním členem Akademie, jenž se účastnil zasedání a přednesů různých prací. Nemáme ovšem záznam o tom, že by přednesl nějaký příspěvek či studii nebo byl autorem některé z Éloge, na rozdíl od Maupertuise, to ale můžeme přičítat i poměrně krátké době, kterou La Mettrie v Prusku strávil.

3.4. La Mettrieho smrt

La Mettrieho dramatický skonek je další z kontroverzních a nevyjasněných událostí v jeho životě. Na základě výpovědí současníků v korespondenci víme, kde k ní došlo a jaké symptomy provázely, spory se ale vedou o samotné příčině a o tom, co jeho smrt doprovázelo. La Mettrieho nečekané onemocnění, které vedlo k jeho smrti propuklo v listopadu roku 1751. První dohady o La Mettrieho smrti se paradoxně měly údajně šířit už mnohem dříve, a to konkrétně v roce 1748, kdy se La Mettrie nacházel v holandském exilu. Tiskem údajně kolovala

¹⁵² Dostupný seznam přítomných osobností z https://akademieregistres.bbaw.de/data/protokolle/0243-1752_01_19.xml: LL. AA. R.R. etc. etc. Monseigneur le Duc, et Madame la Duchesse de Brunswick et leur Cour; Madame la Princesse Amélie, et ses Dames; Madame la Princesse de Darmstad; Monseigneur le Prince Henri, Frère du Roi; Monseigneur le Prince Frideric, fils aîné du Prince de Prusse; Messeigneurs les Princes de Brunswick et de Wurtemberg.

¹⁵³ Ibidem.

Byl ředitelem historické třídy Akademie, rektor reformované školy v Königsbergu,

¹⁵⁴ Vzpomeňme například dopis z června 1740, kdy panovník píše:

„*Mon cœur et mon inclination excitèrent en moi, dès le moment que je montai sur le trône, le désir de vous avoir ici...*“

„*Moje srdce a moje náklonnost vyvolávají ve mně, od momentu, kdy vystoupím na trůn, touhu po tom, mít vás zde.*“

zpráva, že na La Mettrieho měl být spáchán atentát, což způsobilo značný rozruch.¹⁵⁵ Tuto domněnku se mi ale nepodařilo jakýmikoliv prameny podpořit.

Vraťme se nyní k jeho skutečné smrti o tři roky později, většina pramenů se shodují na tom, že La Mettrie povečeřel u Richarda Talbota, hraběte z Tyrconnel, který zastával funkci zastupujícího královského ministra, tedy ambasadora Francie u pruského krále. Téměř s jistotou můžeme také tvrdit, že La Mettrie zde povečeřel paštiku nadívanou lanýží, což vyvolalo jakýsi záchvat zažívacích problémů. Horečka, která se postupně zhoršovala, způsobila nečekanou smrt poměrně mladého, 43letého filozofa, do té doby v relativně dobré kondici.

Hypotézu, že smrt La Mettrieho byla nečekaná, podporuje i dopis sestry La Mettrieho Madame Jacqueline Miller, adresovaný sestře Angélique: „*Neslyšeli jsme nikoho mluvit o jeho nemoci, první věc, kterou o ní víme je, že zemřel. Má drahá sestro, ztratily jsme nejvíce vlídného bratra v květu jeho věku ...*“.¹⁵⁶

Existuje několik verzí toho, co se La Mettrieho přihodilo. Například Voltaire ve svých Pamětech píše: *La Mettrie zemřel po velmi dlouhé večeři u milorda Tyrconnela, poslaného z Francie, kde jedl paštiku nadívanou lanýží.*¹⁵⁷

Sám panovník pak několik dní po La Mettrieho smrti píše dopis své sestře Vilemíně, kde popisuje La Mettrieho smrt takto: „*Ztratili jsme chudáka La Mettrieho. Umřel pro legraci, když snědl nadívanou paštiku, a poté měl hrozné zažívací problémy, chtěl se sám vyléčit, aby dokázal německým lékařům, jak mohli léčit nevolnost. To se mu ale nepovedlo, dostal prudkou horečku, která se vyvinula se v hnilobnou, ta ho připravila o život.*“¹⁵⁸

Popis průběhu nemoci zde se shoduje s tím, co je uvedeno v *Éloge*, ovšem na malé detaily. Například v *Éloge* je uvedeno, že vysoká horečka měla údajně zaútočit na mozek, a vyvolala tak prudké delirium.¹⁵⁹ Všechny zdroje a komentáře uvádí, že La Mettrie se chtěl vyléčit sám, bez pomoci ostatních lékařů, což po jeho smrti způsobilo vlnu posměšků a dalších pomluv ze strany jeho nepřátel a nepochybně tím utrpěla jeho pověst.

Co bylo tedy pravou příčinou La Mettrieho smrti? Boissier ve své publikaci o La Mettrieho zmiňuje fakt, že je velmi neobvyklé, aby člověk dobrého zdraví snědl paštiku a tato infekce by byla přímou příčinou jeho smrti. Je možné, že La Mettrie trpěl dlouhodobou chorobou?

¹⁵⁵ Článek z roku 1898, Michaut, La Chronique médicale revue bi-mensuelle de médecine historique, littéraire & anecdotique, Dostupné z: https://archive.org/details/BIUSante_130381x1898x05/page/766/mode/2up?q=mettrie

¹⁵⁶ Dopis Jacqueline Millet a Angélique Esnoul des Chatelets 10.10.1751

¹⁵⁷ VOLTAIRE, *Oeuvres complètes de Voltaire*. 1968.

¹⁵⁸ Dopis Fridricha Velikého své sestře Wilhelmine, margrave de Baireuth, 21.11.1751.

¹⁵⁹ ASSÉZAT, Jules. *Éloge de La Mettrie 1752, předmluva k L'Homme machine*, Paris: 1865.

Vzhledem k tomu, že La Mettrie se rád pozoroval a všímal si tělesných změn, je tato varianta nepravděpodobná, La Mettrie píše: „*Budmě veselí, příjemní, všímejme si svého těla*“¹⁶⁰

Muselo by se tedy jednat o nemoc, o které La Mettrie do chvíle samotné infekce paštikou nevěděl. Ivo Tretera zmiňuje, že byla paštika připravena na zkaženém tuku a La Mettrie skonal v důsledku své vlastní léčby, která sestávala z pouštění žilou.¹⁶¹

Nabízí se varianta apendicitidy, což by odpovídalo rychlému nástupu horečky a záhy i smrti, samotná paštika mohla infekci pouze zhoršit, což by teoreticky mohlo zpečetit La Mettrieho osud, nicméně o tom, co se přesně odehrálo, se odborníci mohou jen dohadovat.

Další pomluva, která provází zprávy o La Mettrieho smrti, je domněnka, že se tento zarytý ateista nechal před smrtí vyzpovídat.

Voltaire píše: „*Říkalo se, že se nechal před smrtí vyzpovídat, král byl tímto rozhořčen a nechal se informovat, zda je ta věc pravdivá, byl ujištěn, že jde o krutou pomluvu a že La Mettrie žil popírající Boha i lékaře. Jeho výsost, spokojena, nechala složit pohřební řeč, která byla přečtena před veřejným shromážděním Akademie Dargetem, jeho sekretářem. Také dal šest set lir penze jeho dceři, která byla převezena do Paříže, ve chvíli, kdy La Mettrie opustil svoji ženu a děti.*“

Původce této pomluvy již dnes nejspíše není možné vypátrat, La Mettrie si ostatně za svůj krátký pobyt v Prusku vytvořil mnoho nepřátel a sám Voltaire ho posměšně nazýval „*dvorním ateistou*.“¹⁶²

Diderot o jeho smrti v útočné řeči, kterou jsem již zmínila výše napsal: „*Zemřel jako žil, jako oběť svojí bezuzdnosti a svého bláznovství, zabil se ignorací toho umění, které praktikoval.*“¹⁶³

La Mettrieho sestra pak v dopise píše: „*Ale co je pro nás největším utěšením, co můžeme mít je, že jsme se dozvěděli, že zemřel s největší ušlechtilostí.*“ Výraz *meilleur sentiment*, může v doslovném překladu znamenat „*nejlepší pocit*“, v přeneseném slova významu ale může odpovídat výrazu pro poslední požehnání.¹⁶⁴

I vzhledem k La Mettrieho zarputilosti a radikálnímu názoru na církev, je velmi nepravděpodobné, že by byla tato pomluva založená na reálných základech, samotný La Mettrie

¹⁶⁰ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. III, Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat*. Překlad Alena Šabatková. Vyd. 1. Praha: Academia, 1966.

¹⁶¹ TRETERA, Ivo. *Dějiny filozofie*. Praha: SPN, 1981-1986. 2 sv.

¹⁶² VOLTAIRE, *Oeuvres complètes de Voltaire*. 1968. stránka

¹⁶³ DIDEROT, Denis, *Oeuvres complètes de Diderot : revues sur les éditions originales*, Paris, 1875–1877.

¹⁶⁴ Definice slova sentiment, dostupné z: <https://www.cnrtl.fr/definition/sentiment>

by si nejspíše o těchto názorech myslel své a nejspíše by namítl: „*Názory druhých jsou ostatně pro mne tak cizí, jako se liší to, co cítí druhý od toho, co cítím já sám.*“¹⁶⁵

Jeden z mála pramenů, které jsou k La Mettrieho smrti k dispozici, tvoří *Éloge* de La Mettrie, jejíž autorem je sekretář Darget. Význam slova *Éloge* se v průběhu století příliš nezměnil, etymologie slova pochází z latinského *elogium* a řeckého *épitaphe*, jedná se většinou o předcítaný nebo psaný text za účelem vyjádřit poctu nějaké významné osobnosti. Tradici *Éloge* ve smyslu formy řeči, „chvalozpěvu“ po smrti akademických členů, nalezneme ve Francii již ke konci 17. století, ale můžeme ji pozorovat i v Prusku.¹⁶⁶

Takový „chvalozpěv“, jak bychom tento termín doslovně přeložili, byl tradičně komponován právě sekretářem či blízkými spolupracovníky zesnulého.¹⁶⁷

Éloge de La Mettrie měl Darget jménem Fridricha Velikého odeslat k posouzení Maupertuisovi. Je komponovaná s notnou dávkou taktu, pozornému čtenáři však nemohou uniknout jisté skryté narážky. Text *Éloge* byl vydán v dalších různých sbornících a edicích La Mettrieho díla jako předmluva.¹⁶⁸ Například to, že La Mettrieho texty vytvořené během pobytu v Prusku jsou označené jako „*spisy o věcech abstraktní filozofie.*“¹⁶⁹

Navzdory chvalozpěvu, který La Mettrieho popisuje jako čistou duši, veselého, živého a osobnost s představivostí tak plodnou, že díky němu rostly květiny i na vyprahlé půdě medicíny, jeho současníci se o něm s takovou poetičností nevyjadřovali.¹⁷⁰

Fridrich v dopise své sestře La Mettrieho popisuje takto: „*Byl velmi zábavný, dobrý lékař a velmi špatný autor, ale tím, že jsem jeho knihy nečetl, mohl jsem s ním být velmi spokojen.*“¹⁷¹

Éloge se mimo jiné zběžně zmiňuje i o La Mettrieho osobním životě, o manželce La Mettrieho Louise–Charlotte Dréauno a pětileté dceři. Z dopisu sestry La Mettrieho se dozvídámě, že král určil penzi také/nebo demoiselle le Comte. O této osobě mnoho nevíme, například Voltaire se o ní vyjadřuje, jako o La Mettrieho milence nebo sestřenici.¹⁷²

¹⁶⁵ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. III, Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat*. Překlad Alena Šabatková. Vyd. 1. Praha: Academia, 1966.

¹⁶⁶ Dictionnaire ancien française, Definice slova, dostupná z: https://www.lexilogos.com/francais_ancien.htm.

¹⁶⁷ Schröder, V. (2001). Entre l'oraison funèbre et l'éloge historique: l'hommage aux morts à l'Académie française. *MLN*, 116(4), 666–688.

¹⁶⁸ *Oeuvres de Frédéric le Grand*, 7, *Éloges*.

¹⁶⁹ Ibidem.

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ Dopis Fridricha Velikého své setře ze dne 21.11.1751.

¹⁷² THOMSON, Ann. Quatre lettres inédites de La Mettrie. In: *Dix-huitième Siècle*, 1975.

La Mettrie byl z dnešního pohledu v oblasti rodinného života osobnost rozporuplných kvalit, jeho současníci se ale shodují na tom, že byl veselý a upřímný, a to vyzdvihuje i Éloge složená na jeho počest. Také přesná příčina jeho smrti zůstane nejspíše skrytá a zůstává než se domnívat, která z verzí jeho současníků je pravdivá.

4. Portréty La Mettrieho

Portrétní malba je specifická propojením autora a předmětem portrétu, mnozí umělci se v průběhu let snažili o to, aby portrét představoval zrcadlo do duše portrétované osobnosti.¹⁷³ Pro tuto práci se mi podařilo dohledat hned několik různých zobrazení La Mettrieho od různých autorů a odlišnými technikami, nejčastěji však technikou „*gravure*“, tedy rytinou.

Tyto zobrazení ale pojí, až na dva případy stejné či velmi podobné zobrazení La Mettrieho, odlišující se pouze kvalitou práce či jejím stářím nebo technikou, kterou byl portrét proveden. Nejslavnější portrét, který nalezneme v několika publikacích, také při zadání La Mettrieho jména do internetového vyhledávače, je ten od malíře George Friedricha Schmidta (1712–1775).¹⁷⁴

Je otázkou, do jaké míry se La Mettrie na portétech podílel, na základě dopisu Maršálovi ale víme, že byl součástí čtvrté edice *L'Art de jouir*, které bylo vydáno v roce 1751 nakladatelstvím L'Escalier.¹⁷⁵ La Mettrie má na sobě košili s řasením a kabátec s knoflíky, který nepůsobí nijak zvlášť výrazně v kontrastu s La Mettrieho osobností. La Mettrie zde zobrazen s lékařským čepcem vysoce a nedbale posazeným na jeho holé a oválné hlavě tvaru hrušky, která tak získává dojem jakési nepatřičnosti. Pod poměrně vysokým čelem, které ještě zdůrazňuje nadýchaný čepce na pozorovatele zhlíží dvě bystré oči přivřeny tak, že si výraz v La Mettrieho tváři můžeme vykládat jako možná trochu rozpačitý úšklebek. Při delším pozorování by nás možná napadlo, že samotné zobrazení na portrétu nebral příliš vážně nebo byl při snad při jeho vyobrazení nervózní, ve skutečnosti má ale tento úsměv hlubší rozměr a odkazuje na antickou filozofii.

¹⁷³ La Mettrie, Julien Offray / Julien Offraye, de: Petit, Pierre, photographie, Petit Pierre (1832-1909). Photographie d'estampe / Don de M. Hippolyte Larrey le 23 septembre 1879 / collection du Dr Baratte. [online]. Citováno [2014-06-23]

¹⁷⁴ KRUGLER, Franz, *Geschichte Friedrichs des Großen*, Leipzig, 1856. s. 225. [online]. Citováno [2024-06-22]. Dostupné z: <https://friedrich.uni-trier.de/de/kugler/225-d1/?h=La|Mettrie>

¹⁷⁵ Dopis La Mettrieho Maršálovi 29. 6. 1751.

Samotný autor totiž obraz pojmenoval jako: *Lékař a filozof na pruském královském dvoře v převleku za Démokrita*.¹⁷⁶

Démokritos z Abdéry (470-360 př.n.l.)¹⁷⁷ byl řecký filozof, který se údajně dožil 109 let, za svůj život však nezaložil žádnou školu a stranil se veřejnosti, projevil ale všestranný talent a znalost v oblasti geografie, anatomie, fyziologie, psychologii. V mnohém ale navazoval na svého učitele Leukippa a právě v návaznosti na něj seznamuje lidstvo s pojmem „atom“.

Démokritos byl obvykle, obzvláště v období klasicismu, tedy převážně během 17. století častým námětem pro malířská plátna.¹⁷⁸ Jako jediného filozofa ho na obrazech spatříme obvykle jako rozesmátého staršího muže, často je také zobrazován s glóblem či čepcem na hlavě. Původ tohoto zobrazení nalezneme v takzvaných Dopisech Hippokratových, které ale byly ve skutečnosti vydány až několik let po jeho smrti. Právě zde nalezneme fiktivní výměny mezi lékařskou kapacitou Hippokratem a „bláznivým“ Démokritem.

Hippokrates se vydává za případem člověka, který se směje i při příležitostech, jako jsou pohřby a politické události, tedy vyléčit Démokrita z jeho věčného smíchu, který připadal nejednomu krajanovi krajně podezřelý a z šířily se obavy o jeho mentální zdraví.¹⁷⁹

V momentě, kdy se Hippokrat za tímto případem vypravil, poznal, že Démokritos je zdravější než všichni jeho sousedé, protože poznal absurditu a pomíjivost lidského života. Fenomén smějícího se filozofa se projevil například na obraze španělského umělce Jusepe de Ribery z roku 1630, jeho Démokritos na nás zhlíží s upřímným, ale zároveň přiměřeným a sympatickým úsměvem, přičemž neobnažuje zuby.¹⁸⁰ Ve stejném roce ale tvoří Johannes Moreelse obraz Démokrita¹⁸¹ se širokým úsměvem na tváři, ukazujícího na glóbus, jenž má v tomto případě symbolizovat nadhled nad marnivostí a pomíjivostí světa. S glóblem byl zobrazován i Maupertuis, což ale může spíše odkazovat na jeho spojení s geografii a přínos vědě.¹⁸²

¹⁷⁶ Portrét Julienu Offray de La Mettrie (1709-1751), Physician and Philosopher at the Court of Frederick the Great, in the Guise of Laughing Democritus, Georg Friedrich Schmidt (1712-1775), 1757. [online]. Citováno [2024-07-06].

Dostupné z: <https://philamuseum.org/collection/object/14081>.

¹⁷⁷ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Páté vydání. Přeložil Petr REZEK, přeložil Miroslav PETŘÍČEK, přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1996.

¹⁷⁸ BRILLIANT, Richard. *Portraiture*. London: reaktion, 1991.

¹⁷⁹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*.

¹⁸⁰ Démocrite (1630) - Jusepe de Ribera – Madrid, Museo Nacional del Prado, autor: Didier Descouens [online]. [cit. 2024-06-13].

¹⁸¹ Portrét Démokrita, Johannes Moreelse, Utrecht, Nizozemí (1630). [online]. Citováno [2024-07-06].

¹⁸² Portrét Pierre Louis Moreau de Maupertuis, Levrac-Tournières (1740). [online]. Citováno [2024-06-06]. [Louis_Moreau_de_Maupertuis_\(Levrac-Tournières\).jpg](#)

Také Hendrick ter Brugghen zobrazil Démokritajako rozesmátého hedonistu s nakažlivým úsměvem, upřenýma očima a čepcem na hlavě.¹⁸³ Démokritos byl takto zobrazován i v kontrastu s povahou Hérakleita, která byl vnímaný jako starý melancholik. Démokritos byl totiž mimo jiné, známý pro svou veselou povahu. Obraz, který je asi nejpodobnější La Mettrieho zobrazení z částečného profilu a s mírným úsměvem je Demokritos od Diega Vélazqueze z roku 1630.¹⁸⁴

Paralely mezi La Mettrie a Demokritem jsou v tomto bodě již evidentní, La Mettrie byl stejně tak známý svým bláznovstvím, jako skepticismem.

Tento La Mettrieho portrét nám podhaluje to, jak se La Mettrie nejspíše sám viděl a je z něj patrné, že byl na své „bláznovství“ pyšný i vzhledem k tomu, že si uvědomoval, že není prvním ani posledním nepochopeným bláznem.

Portrét je vyhotoven hned v několika verzích, ve verzi rytiny od výše zmíněného Friedricha Schmidta z roku 1757, Schmidt byl berlínským rodákem a sloužil jako rytec na dvoře Fridricha Velikého. Obraz, rozměru 24 x 18 cm, který Schmidt osobně vyhotovil někdy kolem roku 1760, tedy již po La Mettrieho skonu. La Mettrie vyobrazen v oválném rámu nebo zrcadlu pověšeném na zdi. Pod tímto rámem jsou na římse vyskládané knihy a pergameny s brkem a kalamářem.¹⁸⁵ Brk může ve výtvarném umění symbolizovat intelekt a vzdělanost, dovednost v psaní, s brkem byly zobrazovány mnohé intelektuální osobnosti dané epochy, například Diderot, Voltaire i samotný Fridrich Veliký.¹⁸⁶

Stejnou symboliku můžeme nalézt i v podobě knih, položených pod portrétem, ty poukazují na moudrost a vzdělanost dané osoby, navíc při bližším zkoumání si můžeme povšimnout, že jedna z knih má v sobě záložku z čitelně napsaným *L'homme machine*.¹⁸⁷

Na pergamenu, který je jakoby nedbale odložený na římse pod portrétem je několikařádkový text částečně ve francouzštině a také v latině: „*Pod těmito živými rysy vidíte tvář mistra her,*

¹⁸³ Portrét Démokrita, Hendrick ter Brugghen, Rijksmuseum, Amsterdam (1682). [online]. Citováno [2024-06-08].

¹⁸⁴ Portrét Démokrita, Diego Velazquez, Musee des Beaux-Arts, Rouen, France. (1627–1628). [online]. Citováno [2024-06-08].

¹⁸⁵ WEST, Shearer, *Portraiture*, Oxford University Press, 2004.

¹⁸⁶ HEGEMANN, Werner. *Le grand Frédéric*. 8e éditions. Paris: Gallimard, 1934., s.6.

¹⁸⁷ La Mettrie, Julien Offray / Julien Offraye, de: Petit, Pierre, photographie, Petit Pierre (1832-1909). Photographie d'estampe / Don de M. Hippolyte Larrey le 23 septembre 1879 / collection du Dr Baratte. [online]. Citováno [2024-05-08].

smíchu a dobrých slov, moc statečný, aby byl odvážil se rozkrýt chaos, bez moudrého muže byl obětí bláznů“.¹⁸⁸

Stejný portrét, tentokrát ovšem zachycený technikou suché červené křídly, od stejného autora, datovaný v pravém dolním rohu obrazu do roku 1770 nebo olejomalba u roku 1750.¹⁸⁹

Téměř totožný portrét provází i výtisk *Éloge de La Mettrie* z roku 1882, tentokrát je autorem rytiny od O.Vogela.¹⁹⁰

Portrét je uveřejněný také na obalu německého vydání *Deutschen Medizinischen Wochenschrift* z roku 1910 po boku Junga, Marata a Rabelaise a také rytiny Petrus Antipiefa, který své jméno vyryl pod text na pergamenu.¹⁹¹

Stejný model pak vyhotovil také Johann Christian Gottfries Fritsch v roce 1753 technikou oleje na plátně.¹⁹²

Někdy mezi lety 1739 až 1791 vzniká portrét holandské kreslířky a ilustrátorky Johanny Dorothee Sysang, dnes uložený v amsterdamském Rijksmuseum, tento portrét se téměř s určitostí inspiroval Schmidtovou verzí, co se týče kvality bychom ho mohli označit za méně povedený, zaměříme-li se na autorčinu práci s perspektivou a celkový dojem z ilustrace.

Nápis pod ním v němčině, bohužel poslední věta nelze přeložit: „*Dobré srdce značí představitost, La Mettrie byl blázen.*“¹⁹³

Na základě referencí v korespondenci víme, že La Mettrie se podílel na tvorbě doplňujících citátů, v jednom z dopisů Maršálovi nabízí variantu, která měla doplňovat jeho portrét i poznámkou, kam měly být jednotlivé části umístěny: „*Musarum alumnus et Fautor D.D., musicus amicum sacrauit : (a níže menším písmem): Schmit delineavit et sculpsit.*“¹⁹⁴

Zároveň zde uvádí, že Maupertuisovi se sice líbí jiná varianta, nicméně se ujišťuje o tom, aby se jeho varianta dostala rytci.¹⁹⁵ Tato La Mettrieho verze však byla nahrazena jinými verši jeho přítele Desorma.¹⁹⁶

¹⁸⁸ Ibidem.

¹⁸⁹ Portrét La Mettrieho: Georg Friedrich Schmidt. [online]. Citováno [2024-05-08].

¹⁹⁰ Portrét La Mettrieho: „Éloge de La Mettrie“, - Rytina O.Vogel (1752). [online]. Citováno [2024-05-08].

¹⁹¹ Portrét La Mettrieho, Antipief Petrus. [online]. Citováno [2024-05-08].

¹⁹² Portrét La Mettrieho, Fritsch, J.C.G. [online]. Citováno [2024-06-06].

¹⁹³ Ibidem.

¹⁹⁴ THOMSON Ann. Quatre lettres inédites de La Mettrie. In: *Dix-huitième Siècle*, n°7, 1975. s. 16.

„Žák a ochránce múz věnoval tento dar...(nečitelné) daroval svému příteli a múzám, Schmidt namaloval a vyryl.“

¹⁹⁵ Dopis La Mettrieho Maršálovi 29. 6. 1751.

¹⁹⁶ THOMSON Ann. Quatre lettres inédites de La Mettrie. In: *Dix-huitième Siècle*, n°7, 1975. s. 16..

Schmidtův portrét byl nicméně použitý v novinových člancích, a to hned dvakrát. Poprvé, v roce 1932 v revue *Le progrès médical* jako doplňující fotografie k článku *La Politique du medecin de Machiavel*,¹⁹⁷ informující o nově vycházejícím díle Raymonda Boissiera. Stejná fotografie pak byl použita o deset let později ve stejném revue, zmiňující opět obdobné La Mettrieho dílo. Podle Schmidtova originálu postupoval i Achille Ouvre (1872–1951), francouzský ilustrátor a rytec, umístěném dnes v digitálních sbírkách New York Public Library.¹⁹⁸

Kromě Schmidtova portrétu existuje ještě jedna verze La Mettrieho portrétu podle originálu vyhotoveným takzvanou tečkovací/perforovací technikou Pierra Guilloma Alexandra Beljamba (1759–1820), později přepracována Claudem Jacquesem Nottém (1752-1837).¹⁹⁹

Tento portrét je od toho Schmidtova velmi odlišný, La Mettrie sedí na židli v kabátci a košili, obě ruce má položené na stole, přičemž jednu ruku ležerně nataženou přes knihu, další tři knihy pak stojí vyrovnané v pozadí. La Mettrie má vážný výraz, z prvního obrazu můžeme rozpoznat tvar hlavy a stejný pár očí, tentokrát ale rámované poměrně hustým obočím. Na hlavě mu chybí čepec či paruky a je nám tedy naskytnut pohled na zčásti holou hlavu muže ve středních letech, na tomto portrétu nepůsobí La Mettrie ani zdaleka tak hédonisticky, ale spíše zasmušile a vážně.

Další a poslední portrét, který lze v souvislosti s La Mettrie dohledat, je portrét z kolekce Bibliothèque de l'Académie nationale de médecine. Portrét není datován, autor není taktéž uveden²⁰⁰, nicméně je vyhotoven opět gravure – pointillé tedy rytinovou/tečkovací technikou, která byla velmi populární převážně v druhé polovině 18.století a ve století 19.²⁰¹

Na tomto portrétu se zdá La Mettrie zobrazen jako mladík, pod lékařským čepcem si můžeme oproti ostatním obrazům povšimnout vykukujících vlasů a vůbec rysy v jeho obličejí i potutelný úsměv na tváři vytváří dojem mladšího člověka. Kopie této rytiny je zhotovena podle originálu Jouannina, nejspíše se jedná o francouzského rytce Augusta-Audriena Jouanina (1806–1887), přesný rok vyhotovení a autor ale není známý.²⁰²

¹⁹⁷ Portrét La Mettrieho, *Le progrès médical*, 1933, doplňující ilustrace, Edition: Paris, 1933. [online]. Citováno [2024-05-08].

Dostupné z: <https://www.biusante.parisdescartes.fr/histmed/image?med90170x1933xsupx0075>

¹⁹⁸ Julien Offray de La Mettrie, 1709-1751. The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Print Collection, The New York Public Library. [online]. Citováno [2024-05-08].

¹⁹⁹ Julien Offray de La Mettrie. rytina P G A Beljambe after Notté, Claude Jacques Notté. [online]. Citováno [2024-05-08].

²⁰⁰ Portrét La Mettrieho, popis Don Boquet. [online]. Citováno [2024-05-08].

²⁰¹ WEST, Shearer, *Portraiture*, Oxford University Press, 2004., s.5.

²⁰² Portrét La Mettrieho, popis Don Boquet. [online]. Citováno [2024-05-08].

V neposlední řadě bych zde chtěl zmínit i zobrazení La Mettrieho, které jako jediné ze zmíněných není portrétem. Jedná se o olejomalbu od Adolfa Menzela (1815–1905), významného německého kreslíře a grafika, známého pro realistická díla.²⁰³

Toto vyobrazení ve stylu realismu pochází z roku 1848 pod názvem *König Friedrichs II. Tafelrunde in Sanssouci*, na obraze je zachycen La Mettrie, Fridrich Veliký společně s Voltairem, Algarottim a dalšími významnými osobnostmi doby, malba byla nejdříve předkreslena perem a tuší, která byla následně interpretována tenkým akvarelovým způsobem, ta byla pak obkreslena a obkreslení bylo překryto čtvercovou sítí, která usnadnila přenos malby na větší formát.²⁰⁴ Menzel se později proti této technice vymezoval.²⁰⁵ Na obraze můžeme spatřit La Mettrieho v hovoru s markýzem D'Argens, který byl také jeho dobrým přítelem.²⁰⁶

V dnešních dnech je dostupná pouze skica pro tvorbu velkého obrazu, ten byl v roce 1945 ztracen a je tedy dostupný pouze v reprodukcích.²⁰⁷

Menzel již dříve ilustroval dílo Franze Kruglera *Dějiny Fridricha Velikého* z roku 1856²⁰⁸, pro které učinil mnohé studie dobového oblékání a zvyků i důkladné studie Fridrichovy osobnosti a sociálním okruhu panovníka.²⁰⁹ Zde nalezneme ilustrovanou podobu obrazu *La tablee royale à Sanssouci*, která se od původní verze příliš neliší.

La Mettrieho portréty sestávají další dílek do skládačky La Mettrieho složité osobnosti. Portréty, které jsem v této kapitole avizovala pocházely z rozličných zdrojů, přičemž jejich originály jsou umístěny po celém světě, v Americe, Německu a Francii. Jeho podoba se ale na většině rytin dochovala v podobě hedonistického Démokrita, tedy tak, jak byl zobrazen Georgem Schmidtem v roce 1757, tedy až po jeho smrti, žádný portrét, který by byl zhotoven za La Mettrieho života se mi nepodařilo dohledat, to ale nemusí nutně znamenat, že Schmidtův portrét by nebyl dostatečně autentický.

²⁰³ KAISER, Bruno. *Adolph Menzel*. Berlin: Henschelverlag, 1956.

²⁰⁴ König Friedrichs II. Tafelrunde in Sanssouci. Skica, 1848, dostupné z:

<https://recherche.smb.museum/detail/967292/k%C3%B6nig-friedrichs-ii--tafelrunde-in-sanssouci--skizze>

²⁰⁵ LA METTRIE, Julien Offray de / Julien Offraye, de / Offroy de (1709 -1751), Bibliothèque de l'Académie nationale de médecine.

²⁰⁶ BOYER, Jean Baptiste de, de La Mettrie, Julien Offray de La Mettrie. *Man a Machine. Translated from the French of the Marquiss d'Argens [or Rather from "L'Homme Machine" by J. J. Offray de La Mettrie]*. Dublin: W. Brien, 1749.

²⁰⁷ *Preußen - Chronik eines deutschen Staates*, dostupné z:

https://www.preussenchronik.de/service/fernsehen_jsp.html

²⁰⁸ cita

²⁰⁹ *Œuvres de Frédéric le Grand*. Online. , Digitale Ausgabe der Universitätsbibliothek Trier. Dostupné z: <https://friedrich.uni-trier.de/de/>.

Schmidt La Mettrie mu podobu smějícího se filozofa, pod kterým ho další generace budou znát již ne jako blázna, za kterého byl označován, ale za člověka rozličných děl a ojedinělého, veselého ducha, což se odráží i v jeho portrétu.

5. Analýza díla

La Mettrie se věnoval tvorbě rozmanitých prací, které se vyznačují jedinečnými žánrovými a stylistickými rysy. Z velké části se jedná o eseje či filozofické spisy, ale zasáhl svým zájmem i odborné lékařské práce či satirická dramata.

V první části se budu zabývat některými předmluvami a věnováním vybraných děl, také La Mettrieho překladatelskou činností. Vzhledem k tomu, že korespondence autora není k dispozici, předmluvy slouží jako unikátní pramen k možnému studiu La Mettrieho osobnosti.

Práce se bude do jisté míry zabývat i problematikou falešných tiskařů a částečně nastíní i proces vydávání knih v době, kdy byl La Mettrie autorsky činný.

V další části kapitoly se text bude zaměřovat na ateistické ideje a obrazu Boha, které můžeme postihnout napříč La Mettrieho dílem. Tato analýza se, až na výjimečné odkazy nutné ke kontextualizaci, nebude věnovat dvěma textům *Člověk stroj*,²¹⁰ *Člověk rostlina*,²¹¹ které byly již většinou zkoumány v mé bakalářské práci.

Tyto faktory budou analyzovány intertextuálně i pro lepší srozumitelnost, komplexnost a částečného zasazení děl do kontextu La Mettrieho života a událostí, jež byly pro díla klíčové. Vzhledem k rozsahu práce jsem zvolila tuto linii jako nejvíce charakteristickou pro autorovo dílo. Je však nutné zdůraznit, že autorovo dílo je bohaté na témata, které se mezi sebou prolínají, tzn. ideje ateistické souvisí s idejemi antiklerikálními, materialistickým mechanismem, nelze tedy tuto linii striktně omezit bez dodatečných odkazů na jednotlivé sféry.

Hlavní část analýzy však bude realizována na základě originálních textů La Mettrieho děl, citace z děl budou přeloženy do českého jazyka, v poznámkách pod čarou bude k dispozici originální francouzská verze.

Jako další úroveň, která je nezbytná ke kontextualizaci analýzy ateistických myšlenek v díle autora, bude představen kulturní kontext děl ve smyslu jejich originality a inspirace La Mettrieho idejí, práce si klade za cíl sledovat paratexty v La Mettrieho dílech a odpovědět na otázku, do jaké míry byl svými idejemi originální a z čeho při své práci mohl vycházet, případně jakými autory byl ovlivněn.

²¹⁰ LA METTRIE, Julien Offray de, *L'homme machine*. 1752, Paris: 1865.

²¹¹ LA METTRIE, Julien Offray de. *L'homme-plante*, Potsdam chez Chretien Frederic Voss., 1748.

Studie bude částečně podložena i informacemi ze sekundární literatury vzhledem k značnému přesahu do dějin filozofie

5.1. Problematika tiskařů a vydavatelů v průběhu „Ancien régime“

Pro porozumění následující kapitole je nutné alespoň v základních obrysech uvést základní pojmy týkající se problematiky tiskařství, postavení tiskařů a tiskařského trhu v průběhu první poloviny 18. století, a to s důrazem na francouzské prostředí.

Díla, vydaná v tomto časovém období obsahují, co se týče bibliografických údajů, několik možných kombinací údajů, které označují tiskaře nebo editora. Vzhledem k masivnímu růstu knižního trhu a obecně distribuce knih v průběhu osvěceného století můžeme pozorovat nové generace tiskařů a vydavatelů a stoupající oblibu knihoven a míst určených pro četbu.²¹²

To znamenalo mimo jiné nutné inovace systému v oblasti knižního trhu a způsobů, jakým se kniha na trh dostávala. V tomto období existují následující varianty označující vydavatele/tiskaře: *le libraire éditeur*, *le libraire-imprimeur*.²¹³

V tomto případě se musíme vyvarovat doslovných překladů, pokud autor z 18. století píše o svém *libraire* (také *libraire-éditeur*), nemá na mysli osobu, která přímo prodává knihy, nýbrž nakladatele. Nakladatele jako osobu, která koupí/obdrží rukopis a následně je za něj také finančně a zákonně zodpovědná. Tyto osoby zároveň zastupují autora, mají hlavní slovo v otázkách formátu knihy, jejích ilustracích a podobných náležitostech. Zároveň dříve zastávaly funkci korektora textu. Pokud byl originální autorův text v jazyce, který nakladatel neovládala, najal si korektora, který byl za práci odpovědný, v případě chyby ve výtisku byl těžce potrestán.²¹⁴ Jednalo se tedy o jistou podobu obchodníka s rukopisy. Profese nakladatele se těšila velké prestiži ve společnosti, alespoň po dobu *Ancien régime*.²¹⁵

Počet nakladatelů za doby vlády Ludvíka XIV. byl fixně stanoven 23. 10. 1713, jejich profese podléhala striktním pravidlům, která pocházela přímo od panovníka, jak již bylo výše naznačeno. Bylo tomu tak i v souvislosti se snahou udržet prestiž této profese ve Francii i ve světě. Ludvík XIV. sice tuto profesi různými deklaracemi podporoval, zároveň ale apeloval na propojení tiskařů se Sorbonne a Akademií.²¹⁶

²¹² AUDIN, Maurice. *Histoire de l'imprimerie: radioscopie d'une ère: de Gutenberg à l'informatique*. Paris: A. & J. Picard, 1972.

²¹³ RIFFAUD, A. *L'écrivain et l'imprimeur*, Presses universitaires de Rennes., 2010.

²¹⁴ CLAUDIN, Anatole. *Histoire de l'imprimerie en France au XVe et au XVIe siècle*. Paris: Imprimerie Nationale, 1900-1904.

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶ Ibidem.

Pokud je v díle uvedena formulace *libraire-imprimeur*, může označovat osobu, která je zároveň nakladatelem (tedy editorem díla) a také je vlastníkem tiskárny, kde je dílo vytištěno.

Termín *imprimeur* ale může stejně tak označovat osobu, která je pouze tiskařem nebo nakladatelem a editorem. Tato problematika je často velmi matoucí, a proto, abychom správně identifikovali či odlišili role těchto osob ve vydávání děl, je nutné ověřit jméno nakladatele/tiskaře v seznamech, které jsou z většiny případů publikované i vzhledem k tomu, že jejich počet, alespoň na francouzském území, byl fixně stanoven.²¹⁷ Toto se samozřejmě netýká knih, které byly nějakým způsobem označeny za nevhodné, tedy jejich obsah nekorespondoval s oficiální politikou monarchie.²¹⁸ Zároveň je ale nutné připomenout, že 18. století nemělo do větší míry ambici na úplnou pojmovou jednotu.

5.1.1. Knihy označované jako *clandestins*

Vydávané knihy se v období první poloviny osmnáctého století řadily do třech velkých kategorií, a to knihy oficiálně vydávané, tedy legální.²¹⁹ Dále ilegální, tedy knihy opatřené tichým souhlasem, a knihy zakázané. Jejich distribuce na černém trhu byla propojena s přísnou kontrolou knižního trhu a cenzurou. Na francouzský monopol cenzury trhu v oblasti knih a jejich vydávání si totiž dělal nárok nejen panovník, ale i univerzita, církve a parlament.²²⁰ Tato rivalita tak znemožňovala liberálnější přístup k autorům i dílům tehdejšímu řediteli Královské knihovny Malesherbesovi (1721-1794), jenž například vydává první svazky Diderotovy Encyklopedie.²²¹ Úřad Královské knihovny měl v této oblasti velké slovo, podobně jako některá ministerstva. Knihovna dále předávala publikace, které měly být vydány veřejně přímo královské kanceláři, na samotném vrcholu této hierarchie pak byl panovník.²²²

Právě dramatický nárůst děl, která neodpovídala oficiální politice, například filozofické eseje obsahující materialistické ideje fakticky znamenal, že nemohly obdržet oficiální schválení od výše zmíněných úřadů.²²³ Tato skutečnost vede k tomu, že až polovina francouzských knih je

²¹⁷COMPAGNON, Antoine. *L'ancien régime du livre*, [online]. Citováno [2024-07-07].

²¹⁸Mosley, James, and Sylvie de Turckheim-Pey. *Le Romain du Roi : la typographie au service de l'État, 1702-2002*. Lyon: Musée de l'imprimerie, 2002.

²¹⁹GILMONT, Jean-François. *Le livre et ses secrets*. Genève : Droz ; Louvain-la-Neuve : Université catholique de Louvain, Faculté de philosophie et de lettres, 2003.

²²⁰Kromě toho, Parlament také vydával tzv. Arrêts, tedy soudní příkazy k provedení, vydávány například jako příkaz ke spálení díla.

²²¹SACQUIN, Michèle, *La censure des livres et son contournement au 18e siècle*, [²²²CERF, Madeleine. *La Censure Royale à la fin du dix-huitième siècle*. In : *Communications*, 9, 1967.](https://essentiels.bnf.fr/fr/livres-et-ecritures/histoire-du-livre-occidental/efbeed25-e194-437d-ac46-ee9254f2d014-livre-epoque-moderne-16e-18e-siecles/article/3fb67167-0300-400d-81c0-3dce8cff24d6-censure-livres-et-son-contournement-18e-siecle-je-to-clanek? Pak plná paginace, odkaz internetový jen do zdrojů</p></div><div data-bbox=)

²²³Ibidem., s.2.

publikovaných mimo Francii, a to převážně v Nizozemí. Existovalo několik možných cest, jak vydat publikaci oficiální cestou. S rostoucím počtem vydávaných knih a povinností nakladatelů doplnit každý svazek o takzvanou „*approbation*“.²²⁴

Jednalo se o krátký text umístěný na začátek nebo na konec díla, validující mimo jiné jeho kvalitu a veřejnosti bezpečný obsah, tedy jinak řečeno obsahovou nezávadnost. Autorem tohoto prohlášení byl královský cenzor. Od roku 1701 je toto povolení umístěno v díle spolu s tzv. „*Privilège du roi*“, musela ho obsahovat každá vyšlá publikace na francouzském území, aby mohla být oficiálně distribuována.²²⁵ *Approbation* a „*Privilège du roi*“, bylo někdy také označované jako „*Garde des sceaux*“, neboli královská pečeť.²²⁶

Jednalo se o jakousi časově omezenou licenci, která měla zaručit kvalitu díla, jeho dva exempláře byly poté odeslány do depozitáře Královské knihovny.²²⁷ Některá La Mettrieho díla jsou opatřena razítkem „Bibliothèque royale“, tato značka označovalo datum, kdy dílo vstupuje do sbírek knihovny a měla zjednodušit pozdější identifikaci a zařazení publikace.²²⁸ Nejednalo se však pouze o projev mocenský a politický, ale také o jistou formu literární instituce, která hodnotila i kvalitu díla jako takového.

Samotné „*approbation*“ můžeme dále kategorizovat jako samostatný literární text, jenž musel stylisticky podléhat daným normám. Zároveň měl ale připomínat čtenáři i nakladateli, že každá kniha je pod kontrolou úřadu.²²⁹ Objevovaly se i falešné aprobace, které měly za cíl parodovat královský úřad a pobavit čtenáře.²³⁰

Další možností, jak vydat dílo oficiálně bylo tzv. „*jednoduché povolení*“ (*approbation simple*), které bylo po finanční stránce výhodnější, mělo pak ale sníženou dobu platnosti, a to na tři roky. Roku 1701 se ale objevuje tzv. „*tiché potvrzení*“, zavedené Abbém Bignonem.²³¹ Toto potvrzení mohlo být uděleno písemně či ústně, pokud však kniha nemohla obdržet oficiální potvrzení, nebyla hned zařazena mezi knihy zakázané.²³²

²²⁴ Mohli bychom přeložit doslovně jako: „*schválení/souhlas*“.

²²⁵ PEIDFORT, Elise, *Les approbations des censeurs royaux : visibilité et affichage de la censure au XVIIIe siècle*, Université Angers, 2019-2020.

²²⁶ CERF, Madeleine. *La Censure Royale à la fin du dix-huitième siècle*. In : *Communications*, 9, 1967.

²²⁷ Ibidem.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ PEIDFORT, Elise, *Les approbations des censeurs royaux : visibilité et affichage de la censure au XVIIIe siècle*.

²³⁰ VOLTAIRE, *Zadig, pour la Compagnie*, Londres, 1748.

²³¹ Známé jako : „*Permission tacite*“

²³² CERF, Madeleine. *La Censure Royale à la fin du dix-huitième siècle*. In : *Communications*, 9, 1967.

Toto potvrzení mohlo být obdrženo tak, že cenzor, který dílo posuzoval přimhouřil oči nad jejím obsahem a kniha byla schválena neoficiálně.²³³ Tento způsob mohl být realizován pouze za předpokladu, že s obsahem díla byl obeznámen ředitel knihovny. Dílo pak bylo obvykle vydané bez jména autora či na jiném místě než ve skutečnosti. Úřady pak v takovém případě nebyly oficiálně zodpovědné za její obsah.

6. Předmluvy k La Mettrieho dílům

6.1. Předmluvy k překladatelským dílům, problematika „*approbation*“ v La Mettrieho dílech

La Mettrie v letech 1739–1745 překládá hned několik Boerhaavových děl, a to v několika edicích. Osobnímu vztahu La Mettrieho k věhlasnému nizozemskému profesorovi jsem se věnovala již v předcházející kapitole. Nyní se blíže zaměřím na obsah jeho děl, a především na předmluvy, jejichž autorem La Mettrie je.

Tyto překlady jsou realizovány z jazyka latinského do francouzštiny, pro analýzu je problematický je fakt, že každá edice překladů vycházela v trochu odlišném znění. Některé verze jsou doplněny o biografii autora, v jiné není jakákoliv delší předmluva, jejímž autorem by byl La Mettrie. Tato skutečnost byla ale v 18.století běžnou praxí.

Podobně běžné bylo, že překlady a edice měli zpravidla hned několik předmluv, to se týká i La Mettrieho překladů. Zde nalezneme předmluvy od syna Hermana Boerhaava či samotného pisatele, dále se budu věnovat těm nejvýraznějším komentářům, které považuji pro kontext práce za důležité.

Některé z realizovaných překladů jsou vydávány přímo v Paříži, a to konkrétně díla *Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave (1739–1740)*,²³⁴ také jeho druhý svazek, který vychází ve stejném časovém úseku, tedy kolem let 1739–1740.²³⁵ Další edice překladů vychází mezi lety 1743–1750.²³⁶ Překlady Boerhavových děl La Mettrie realizoval i v roce 1741 pod titulem *Abregé de la theorie chymique*.²³⁷

²³³ *Dictionnaire encyclopédique du livre. Tome 3, N-Z.* Paris : Editions du Cercle de la Librairie, 2011

²³⁴ BOERHAAVE, Herman, *Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave, traduites du latin en français par M. de La Mettrie,...* - *Vie de M. Herman Boerhaave*, Huart, Paris, 1739–1740.

²³⁵ BOERHAAVE, Herman, *Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave, traduites du latin en français par M. de La Mettrie,*, Briasson, Paris, 1740. tady nemáte uvedený svazek

²³⁶ BOERHAAVE, Herman, *Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave. Tome 3 / , seconde edition, avec un commentaire par M. de La Mettrie*, Durand Paris, 1743–1750.

²³⁷ LA METTRIE, Julien Offray De, *Abregé de la theorie chymique*, A Paris, rue S. Jacques, chez Antoine-Claude Briasson, libraire, à la Science & à l'Ange gardien. MDCCXLI. Avec approbation & privilege du Roi, 1741.

Z dalších děl jmenujme *Aphorismes de monsieur Herman Boerhaave sur la connoissance et la cure des maladies* (1745).²³⁸

Právě uvedené překlady Boerhaavových byly jedny z mála spisů, které nebyly spáleny. Co se týče schválení děl, kdy La Mettrie figuruje jako překladatel, můžeme ono *approbation* nalézt například v druhém svazku La Mettrieho překladů, datovaném k 14.6.1738. Také edice *Abregé de la théorie chymique*²³⁹ doplněné o kritický dopis *Traité du vertige*²⁴⁰ *approbation* obsahuje stejně jako *Observations de médecine pratique*,²⁴¹ Zde nalezneme nejen aprobaci, ale i královské privilegium.²⁴² Toto prohlášení se pak skládá z několika vět textu, ve kterých cenzor oznamuje, že přečetl uvedené dílo a neshledal nic, co by zabránilo jeho vytištění.²⁴³ Překlad tohoto díla je však doplněn o překladatelskou předmluvu, která může působit kontrastně, jsme-li čtenáři La Mettrieho satirických esejí.²⁴⁴

Fráze jsou konstruovány ve vznešeném a uctivém duchu, například: „*Obdržte, tedy, můj drahý čtenáři, tento překlad čistý a jednoduchý, jako jste to udělal s tím posledním.*“²⁴⁵

La Mettrie doslova obtiskl svůj obdiv mezi poslední stránky překladu *Aphorismes*, což bylo také v době vydání titulu zvykem. Tento dodatek uvádí: „*Váš velmi skromný a poslušný služebník, La Mettrie.*“²⁴⁶

Jedna z edic z roku 1739–40²⁴⁷ je pak doplněna o Boerhaavův životopis, jehož je La Mettrie autorem. V druhé edici svazku z let (1743–1750) je La Mettrie také plný obdivu k Boerhaavovi, zde působí jeho projev mnohem odvážněji a kritičtěji. V předmluvě připomíná základy empirické metody poznávání: „*Psát bez toho, aniž bychom předtím konzultovali zkušenost, je*

²³⁸ BOERHAAVE, Herman, *Aphorismes de monsieur Herman Boerhaave sur la connoissance et la cure des maladies*, Huart Paris, 1745.

²³⁹ LA METTRIE, Julien Offray De, *Abregé de la theorie chymique*, A Paris, rue S. Jacques, chez Antoine-Claude Briasson, libraire, à la Science & à l'Ange gardien. MDCCXLI. Avec approbation & privilege du Roi, 1741.

²⁴⁰ LA METTRIE, Julien Offray de, *Traité du vertige*, A Rennes, chez la Veuve de P. A. Garnier, 1748.

BOERHAAVE, Herman, *Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave, traduites du latin en français par M. de La Mettrie*,... - *Vie de M. Herman Boerhaave*, Huart, Paris, 1739–1740.

²⁴¹ LA METTRIE, Julien Offray De, *Observations de médecine pratique*, Huart Paris, 1743.

²⁴² https://archive.org/details/BIUSante_90958x562x01/page/n1/mode/2up

²⁴³ *Ibidem*.

„*J'ail lu par ordre de Monseigneur le Chancelier un livre qui a pour titre: ...et je n'y ai rien trouvé qui puisse en empecher l'impression.*“

²⁴⁴ BOERHAAVE, Herman, *Institutions de médecine*.1740.

²⁴⁵ „*Recevez, donc, mon cher Lecteur, cette traduction pure et simple, comme vous avez fait la précédente*“, poslední znamenají *Aphorismes*...

²⁴⁶BOERHAAVE, Herman, *Aphorismes de monsieur Herman Boerhaave sur la connoissance et la cure des maladies*,

„*Votre tres-humble et tres-obéissant serviteur, De La Mettrie*“

²⁴⁷ BOERHAAVE, Herman, *Institutions de médecine*.1740.

jako nemít soudnout...“²⁴⁸ Navzdory tomu bylo i tomuto svazku uděleno „*approbation*“ a „*Privilège du roi*“.

La Mettrieho díla jsou v několika případech doplněna o „*Avertissement de l'éditeur*“²⁴⁹, tedy o jakési prohlášení nakladatele. Tyto prohlášení měly v jiných dílech za účel parodizovat cenzorský úřad, připomeňme prohlášení tiskařovo v díle *Člověk stroj*.

Zvláštní jev La Mettrieho překladové činnosti tvoří díla, které se na první pohled prezentují jako soubor překladů či přeložené dílo. Tuto charakteristiku alespoň nalezneme na díle vyšlém v Amsterdamu, které nese titul *Politique du medecin de Machiavel (1746)*.²⁵⁰

Jedná se o spis, přesněji soubor doporučení a výběru z děl moudrých čínských lékařů přeloženého do francouzštiny. Za humornými přezdívkami, komicky stylizovanými do jmen čínských doktorů se však skrývají La Mettrieho současníci.²⁵¹

Tato kniha měla být vydaná v Paříži u Pierra-Guilloma Simona na adrese Rue de la Harpe v Paříži, následně byla 16. 7. 1746 odsouzena ke spálení. Stalo se tomu tak dříve, než La Mettrie dopsal její druhou část, o což se později také pokoušel v pruském exilu.²⁵² Samotné vydání tohoto díla pak nemělo přímou souvislost s La Mettrieho exilem, bylo spíše jeho předebranou.

Tyto pseudonymy parodují konkrétní vlastnosti, události a díla současníků tak nezakrytě, že se v nich současníci La Mettrieho mohli bez větších problémů rozpoznat. La Mettrie se v tomto díle nedrží zkrátka a často doplňuje jejich charakteristiku o vulgární výrazy.

Například Claude-Adriena Helvétia (1715–1777), encyklopedistu a osvíceneckého filozofa častoval La Mettrie přezdívkou „*D'Erosiastre*“ či Jeana Astruca (1684–1766), kterého pojmenoval jako „*Chrysologue*“, kterého také popisuje jako: „*Geometra, jinými slovy, špatného geometra, je doktorem jen proto, aby se zalíbil jezuitům...*“²⁵³

²⁴⁸ BOERHAAVE, Herman, *Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave. Tome 3 / , seconde edition, avec un commentaire par M. de La Mettrie*, Durand Paris, 1743–1750.

„*Écrire, sans avoir auparavant consulté l'expérience, c'est manquer de jugement...*“

²⁴⁹ „*Prohlášení nakladatele.*“

²⁵⁰ Celý název: *Politique du medecin de Machiavel, ou Le chemin de la fortune ouvert aux medecins . Ouvrage réduit en forme de conseils, par le Docteur Fum-Ho-Ham, & traduit sur l'original chinois, par un nouveau maître és arts de S.t Cosme. Premiere partie. Qui contient les portraits des plus célèbres medecins de Pekin.* Uvést, jakým způsobem přepisujete francouzské texty

²⁵¹ „*Conseils*“

²⁵² MICHAUT, La Chronique médicale revue bi-mensuelle de médecine historique, littéraire & anecdotique, 1898.

²⁵³ Ibidem.

„*Géometre, C'est à dire mauvais géometre...pour plaire aux jesuites dont il est medecin...*“

V podobném duchu se nese celé dílo, sám La Mettrie se pak oslovuje ve třetí osobě jako „*Medecin Hollandais*“²⁵⁴

Dílo adresuje svému příteli Monseigneuru de Langlade, vicomtovi de Ghayla, Baron de Mantorix, kterému chtěl skrze toto dílo předložit: „*šprým, delikátnější a labužničtější než v Plutarchových životopisech.*“²⁵⁵

V podobném duchu se nese i *Histoire naturelle de l'ame* z roku 1745, které je prezentováno jako překlad z anglického jazyka. Na místě překladatele je uveden jistý M.Charp, toto jméno je přepsáno na M.Scharp, jedná se o svazek věnovaný La Mettrieho příteli Hunauldovi.²⁵⁶

V případě tohoto díla se opět nejednalo o překlad, autorem je pouze sám La Mettrie. Ten se skrývá pod přezdívkou M.Scharp, jenž opět nefiguruje u žádného jiného díla.

La Mettrie mu tak nemůžeme příliš důvěřovat ani v otázce titulu či bibliografických údajích dě, právě proto se může zdát obtížné ho, jakkoliv kategorizovat. Další úskalí moderního čtenáře spočívá v obtížné identifikaci osobností, které La Mettrie kritizuje. K tomu je zapotřebí kompletní přehled a znalost osobností, působících na francouzské Akademii i mimo ni. Ač podobných příkladů děl, vydávaných za překlady bychom v dobovém kontextu našli více, La Mettrieho satira byla výjimečná svou břitkostí.

Pokud bychom měli hodnotit La Mettrieho překladatelské dílo základě názorů jeho současníků, nacházíme veskrze pozitivní ohlasy jeho překladatelských schopností, a to jak u Maupertuise či Fridricha Velikého, což bylo také zmíněno výše.

6.2. Pierre Marteau, falešný nakladatel La Mettrieho díla

V další La Mettrieho eseji se setkáváme s pozoruhodnými bibliografickými údaji, a to na titulní stránce *L'École de la Volupté (1746)*,²⁵⁷ název bychom do češtiny mohli přeložit jako *Škola rozkoše*. Dílo mělo údajně vyjít v Kolíně nad Rýnem a jako jeho nakladatel/tiskař je uveden jistý Pierre Marteau, adresou: „*à la Vérité*“ tedy „v Pravdě“.

²⁵⁴Ibidem.

„Holandský lékař.“

²⁵⁵ LA METTRIE, Julien Offray de. *Politique du medecin de Machiavel, ou le chemin de la fortune ouvert aux medecins : Ouvrage réduit. Premiere partie.* Amsterdam chez Bernard, 1746. Nemusíte odsazovat takto, poznámka pod čarou by měla být v jednom odstavci

„*une plaisanterie plus fine et plus délicate, plus d'art dans les portraits, plus de légèreté et d'agrément dans le style que dans les Vies de Plutarque.*“

²⁵⁶ LA METTRIE, Julien Offray De (1709-1751), *Histoire naturelle de l'ame*, A La Haye, chez Jean Neaulme, libraire, 1747.

²⁵⁷ LA METTRIE, Julien Offray De, *L'écologie de la volupté*, A Cologne [i.e. Avignon ?], chez Pierre Marteau, à la Vérité, 1746.

Již na první pohled tak můžeme La Mettrieho tušit opětovné matení čtenáře, kterého jsme byli svědky u díla přeloženého z „čínštiny“, tentokrát však v trochu odlišném kontextu.²⁵⁸

Jméno Pierre du Marteau figuruje v mnoha dílech filozofů v průběhu 17. a 18. století, jako fiktivní editor jejich děl. Poprvé se objevuje již v druhé polovině 17. století, kdy bylo použito v roce 1660 holandským vydavatelem Jeanem Elzevierem.²⁵⁹ O historii této, poměrně zajímavé, fiktivní postavy se dočteme v publikaci Léonce Janmart de Brouillant z roku 1888, která se zabývá problematikou jejího rozšíření a používání, které do jisté míry máto bibliografy.²⁶⁰

Mimo Pierra du Marteau se ale objevovaly i různé jiné varianty tohoto jména, například *Pierre le Noble*, dříve *Pierre de Bois*, *Pierre l'Enclume*, *Pierre la Loy*, *Pierre le Pain* a jiné další, často absurdní a komické přezdívky. Ty se často překládaly do dalších jazyků, například do italštiny (*Petri Martelli*) nebo do latiny (*Petrus Martellus*).²⁶¹

Používání fiktivních vydavatelů se rozmohlo v době, kdy bylo povoleno oficiálně vydávat knihy pouze teologické fakultě pařížské Sorbonne, bylo využíváno nicméně využíváno i německými osvícenými filozofy, jejichž publikace nespádaly do konsenzu rétoriky panovníka a církve, především se jednalo o žánry satirické, filozofické eseje, laškovní poezii a jim podobné.

Další vývoj pozorujeme právě v době, kdy uprchlíci, čelící královskému despotismu a cenzuře, používají tyto přezdívky jako ochranu před perzekutory. Zároveň se jednalo o preventivní opatření před zákazem prodeje díla ve Francii, k samotnému dílu se posléze pouze doplnilo, že bylo přetisknuté v Paříži. Díla francouzských autorů tak byla vydávána převážně v nizozemském prostředí, kde si nechávali tisknout své spisy například i francouzští jansenisté.²⁶² Často byla zvolena právě kolínská oblast, vzhledem k zde žijící početné katolické komunitě.²⁶³

Takový způsob „manipulování“ s informacemi bibliografického typu byl běžnou praxí a můžeme ho nalézt nejen u La Mettrieho, ale například i ve slavných *Lettres persannes* od Montesquieho.²⁶⁴ Fiktivního editora pak můžeme rozpoznat tak, že jeho jméno nefiguruje

²⁵⁸ LA METTRIE, Julien Offray de. *Politique du medecin de Machiavel*.

²⁵⁹JANMART DE BROUILLANT, Léonce La Liberté de la presse en France aux XVIIe et XVIIIe siècles, histoire de Pierre Du Marteau, imprimeur à Cologne (XVIIe-XVIIIe siècles), Paris, s. 7.

²⁶⁰ Ibidem.

²⁶¹ Ibidem.

²⁶²CERF, Madeleine. *La Censure Royale à la fin du dix-huitième siècle*. In : *Communications*, 9, 1967., s.5.

²⁶³CERF, Madeleine. *La Censure Royale à la fin du dix-huitième siècle*.

²⁶⁴ Ibidem.

v žádných oficiálních seznamech nakladatelů, a to ve francouzských, nizozemských a německých katalozích.

6.3. Další vydavatelé a tiskaři La Mettrieho děl

Analýza či trasování konkrétních vydavatelů La Mettrieho se jeví jako komplikované i vzhledem k tomu, že v bibliografických údajích nenajdeme skutečného vydavatele, ale ve většině případů toho fiktivního. Ten zpravidla nefiguruje u žádného jiného díla, jehož autorem není La Mettrie.

Vzhledem k povaze La Mettrieho děl obsahuje titulní téměř každého díla falešné či zavádějící bibliografické údaje. V edici díla *Traité du vertige*²⁶⁵ vydaném v Rennes roku 1737 je jako vydavatel uveden: „chez la Veuve de P.A. Garnier, Imprimeur – Librairie, adresou *Place du palais, à la bible d'Or*, v tomto případě se jedná o skutečného editora, alespoň na základě seznamu vydavatelů a tiskařů od roku 1701–1789.²⁶⁶

Dílo sice není opatřeno ani *approbation* či privilegiem, a to nejspíše vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o jakousi obhajobu La Mettrieho disertace a odpověď M. Astrucovi na její kritiku, není tedy pravděpodobné, že by bylo dílo mohlo být tímto způsobem legalizováno.

Zaměřuji se zde pouze na díla, která vyšla za La Mettrieho života, jejich reedice pak můžeme sledovat dále, ale tato problematika je velmi rozsáhlé téma a není předmětem této diplomové práce. Z děl vydaných během La Mettrieho exilu v Holandsku můžeme nalézt hned tři z nich, která jsou vydané fiktivním tiskařem, téměř všechny jsou vydané i vytištěné v Amsterdamu. Jedná se o tato La Mettrieho díla: *Essais sur l'esprit et les beaux esprits* z roku 1740, a první část výše zmíněného díla *Politique du medecin Machiavel* a jeho dvě vydání z roku 1746.²⁶⁷ jistými bratry Bernardovými. Tito bratři ovšem v holandské databázi vydavatelů a tiskařů nefigurují u žádné z publikací jiného autora.

V roce 1745 vydává La Mettrie *Histoire naturelle de l'ame*, zde se představuje pod pseudonymem. Dílo bylo vydáno skutečným nizozemským tiskařem Jeanem Neaulmem.²⁶⁸ La Mettrie tedy čtenáře nemate jen samotným vydavatelem díla, ale také jménem autora, které skryje za pseudonym. Další příklad podobné praktiky pozorujeme u díla *Ouvrage de Penelope*;

²⁶⁵ LA METTRIE, Julien Offray de, *Traité du vertige*, 1737, A Rennes, chez la Veuve de P. A. Garnier.

²⁶⁶ Index alphabétique du *Dictionnaires des imprimeurs, libraires et gens du livre à Paris 1701-1789. Volume A-C*, réalisé par Frédéric Barbier, Sabine Juratic et Annick Mellerio (Droz, 2007).

²⁶⁷ KB Nationale Bibliotheek, [online]. Citováno [2024-06-08].

dostupné z: https://data.cerl.org/stcn/_search?query=rel:252061438.

²⁶⁸ KB Nationale Bibliotheek, dostupné z: https://data.cerl.org/stcn/_search?query=rel:252061438

ou *Machiavel en medicine (1748–1750)*²⁶⁹, vytištěné v Nizozemí, vydané v Berlíně. Autor je uvedený jistý Aletheius Demetrius. Alétheia je řecké slovo pro pravdu nebo upřímnost, jméno Demetrius pak může být odkaz na antického Démétria Makedonského, pozornému čtenáři však neujde slovní hříčka s La Mettrie.

Některá další díla, například *L'homme machine* (1748), byla vydána Eliem Luzacem synem, což byl existující a relevantní tiskař z holandského Leidenu.²⁷⁰

Můžeme si pokládat otázku, za jakým účelem La Mettrie neustále mate čtenáře, za pomoci her s pseudonymy a tiskaři či jmény vydavatelů. Je pravděpodobné, že La Mettrie, podobně jako mnoho jeho současníků, kladl falešné stopy za účelem matení cenzorů, aby tak zabránil zničení či zkonfiskování díla či nechtěl ohrozit konkrétního tiskaře. Dalším rozměrem pak může být škodolibá záliba v matení čtenáře jeho děl, což je vzhledem k povaze La Mettrieho spisů také pravděpodobné a v některých dílech je tento záměr přiznaný. Připomeňme opět oznámení tiskařovo z předmluvy k *L'homme machine*. S největší pravděpodobností se jednalo o kombinaci těchto dvou faktorů, zbývá tedy jen připomenout, že v případě analýzy La Mettrieho děl je nutné vždy důkladně ověřit bibliografické údaje.

6.4. Předmluvy opatřené o věnování

La Mettrieho díla zpravidla obsahují jednu nebo dvě předmluvy k dílu, ty jsou adresované hned několika osobnostem z autorova okruhu, jak jsem již zmínila v úvodu, jednalo se v tomto období o běžnou praxi. V některých případech má předmluva vyjadřovat obdiv. Vzpomeňme například ty, určené Hermanu Boerhaavovi. La Mettrie ale věnuje svou předmluvu i jiným osobnostem, například Maupertuisovi.²⁷¹ V některých dílech ale La Mettrie využije předmluvu k tomu, aby zaútočil na kolegu z Akademie, osvětlil konflikt, obhájil se nebo vyjádřil ke konkrétní aféře. U některých děl ale předmluvu nenalezneme, příkladem je dílo *La Faculté Vengée* z roku 1747.²⁷² La Mettrie některé předmluvy přímo neadresuje, neuvádí, komu je text věnován. To pozorujeme v některé z edic *L'école de la volupté*²⁷³ zde je uvedeno pouze „*Mé drahé přítelkyni...*“²⁷⁴ V předmluvě ale onu osobu oslovuje ve druhé osobě, je tedy evidentní,

²⁶⁹ LA METTRIE, Julien Offray De, *Ouvrage de Penelope; ou Machiavel en medecine*, Berlin, 1748.

²⁷⁰ KB Nationale Bibliotheek, [online]. Citováno [2024-06-08].

Dostupné z: https://data.cerl.org/stcn/_search?query=rel:252061438.

²⁷¹ LA METTRIE, Julien Offray De (1709-1751), *Histoire naturelle de l'ame*, A La Haye, chez Jean Neaulme, libraire, 1747.

²⁷² LA METTRIE, Julien Offray de, *La Faculté vengée. Comédie en trois actes*, 1747.

²⁷³ LA METTRIE, Julien Offray De, *L'école de la volupté*, A Cologne [i.e. Avignon ?], chez Pierre Marteau, à la Verité, 1746.

²⁷⁴ Ibidem.

„*À ma chère amie...*“

že se ona přítelkyně se na základě referencí v textu identifikuje: „*přčtete si zde historii našich lásek*“²⁷⁵

Jiné verze textu nám poskytnou nápovědu, když v textu uvedou „*À Marquise...*“, můžeme se tedy domnívat, že se jedná o odkaz na osobnost Markýzy Émilie du Chatelet.²⁷⁶

Markýze je v La Mettrieho díle dedikovaná předmluva nejen v *L'École de la volupté*, ale i v publikaci *Histoire naturelle de l'ame*²⁷⁷, zde je její jméno citováno i na titulní straně.

Někteří badatelé, zabývající se touto problematikou, jsou přesvědčeni o tom, že La Mettrieho díla nejsou dedikovaná této významné osobnosti pouze z koketerie, ale v souvislosti s tím, že se La Mettrie do velké míry inspiroval jejím dílem otázce štěstí. Markýza Du Châtelet napsala dílo zabývající se otázkami štěstí již mezi lety 1744–1746, jedná se o dílo ovlivněné epikureismem.²⁷⁸ La Mettrie se štěstí věnuje převážně v *Discours sur le bonheur* z roku 1751.²⁷⁹

Vztah La Mettrieho a Markýzy pak dokresluje i část kritického dopisu markýzy, uveřejněného v *Histoire naturelle de l'ame* (1747), na kterou La Mettrie později odpovídá.

Markýza reaguje na některé myšlenky autora uveřejněné v tomto díle takto: „*Přečetla jsem si novou knihu, a vy si ho asi také pravděpodobně přčtete, která se nazývá Histoire naturelle de l'Ame, byla jsem tak překvapená absurdními, ukvapenými a odvážnými dohady v tomto díle, že jsem nemohla odolat potřebě publikovat pár reflexí...*“²⁸⁰

Definovat vztah La Mettrieho a markýzy se jeví jako komplexní, po přečtení La Mettrieho odpovědi na kritiku jeho díla se můžeme domnívat, že si jí velmi vážil, vzhledem k uctivému tónu, který pro tuto odpověď zvolil.

La Mettrieho díla se, jak výše zmíněno, vyznačují pestrou škálou předmluv, které plní různé funkce, od vyjádření obdivu až po intelektuální polemiky. Tyto předmluvy často odrážejí autorovy osobní a profesionální vztahy s významnými osobnostmi, jakými byli Herman Boerhaave, Maupertuis a Markýza Émilie du Châtelet. Přestože některé předmluvy jsou

²⁷⁵ „Vous vous y reconnoîtrez, vous y lirez avec plaisir l'histoire de nos amours.“

²⁷⁶ Celým jménem, Châtelet, Gabrielle-Émilie Le Tonnelier de Breteuil (1706-1749 ; Marquise)

²⁷⁷ LA METTRIE, Julien Offray De (1709-1751), *Histoire naturelle de l'ame*, A La Haye, chez Jean Neaulme, libraire, 1747. stránka konkrétní

²⁷⁸ DU CHATELET, Gabrielle Emilie Le Tonnelier de Breteuil, *Discours sur le bonheur*, Paris, Belles lettres, 1961.

²⁷⁹ LA METTRIE, Julien Offray De, *Discours sur le bonheur*, University of Oxford, 1975, původní vydání z roku 1751.

²⁸⁰ LA METTRIE, Julien Offray De (1709-1751), *Histoire naturelle de l'ame*.

explicitně adresované, jiné zůstávají anonymní nebo obsahují pouze obecné odkazy, což může čtenáře vést k domněnkám o skutečných adresátech na základě textových nápověd.

6.4.1. Knihy odsouzené ke spálení

Zvláštní skupinu v La Mettrieho díle představují knihy, které byly na základě příkazu Parlamentu odsouzeny ke spálení. Vzhledem k tomu, že La Mettrieho díla byly vydávány jako knihy zakázané nebo ilegální, nebylo výjimkou, že se ocitly na hranici. Jeho díla se ale do dnešních dnů zachovala i díky jejich šíření a vydávání mimo Francii, například v Anglii, Nizozemí či v pruském exilu. La Mettrieho dílo bylo také uchováno v soukromých sbírkách jeho přátel. Na základě dochovaných dopisů víme, že La Mettrie své rukopisy zasílal přinejmenším maršálovi.²⁸¹ Na základě dostupných pramenů však můžeme jistě tvrdit jen to, že spáleno bylo dílo *Histoire naturelle de l'Ame*, a to společně s *Diderotovými Pensées Philosophiques*.²⁸² Příkaz ze 7. 7. 1746 uvádí, že tato dvě díla byla vydána pod záminkou prohloubit přírodu a vlastnosti lidské duše a šířena za účelem podkopat základy jakéhokoliv náboženství a ctnosti, jsou tedy považovány za skandální.²⁸³

O uskutečnění dalšího veřejného pálení La Mettrieho díla *Politique du Médecin Machiavel (1746)* se dozvídáme z článku z roku 1898.²⁸⁴ Tento úkon se měl odehrát taktéž červenci roku 1746 nicméně v oficiálním rozkazu o něm není zmínka a vzhledem k chybějící citaci v textu článku není možné tuto domněnku stoprocentně prokázat.²⁸⁵

Často zmiňovaný je také fakt, že stejný osud čekal o tři roky později dílo *Člověk stroj*, konkrétní důkazy se mi ale nepodařilo dohledat.²⁸⁶ Další konkrétní dokumenty, které by dokazovaly příkaz ke spálení jiných La Mettrieho děl nejsou, alespoň v digitální kolekci k dispozici, obecně se ale pracuje s domněnkou, že k pálení La Mettrieho děl došlo více než jednou.²⁸⁷

²⁸¹ Arrest de la cour du parlement, qui condamne deux livres intitulez : l'un, *Histoire naturelle de l'ame* ; l'autre, *Pensées philosophiques*, à être lacerez & brûlez par l'exécuteur de la haute-justice, comme scandaleux, contraires à la religion, & aux bonnes moeurs . Du 7 juillet 1746. Extrait des registres du Parlement.

France. Parlement de Paris. Auteur du texte, A Paris, chez Pierre-Guillaume Simon, imprimeur du Parlement, rue de la Harpe, à l'Hercule. 1746.

²⁸² Ibidem.

²⁸³ Ibidem., Arrest.

²⁸⁴ MICHAUT, La Chronique médicale revue bi-mensuelle de médecine historique, littéraire & anecdotique, 1898.

²⁸⁵ Arrest de la cour du parlement.

²⁸⁶ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. I, Člověk stroj*. Překlad Jan Blahoslav Kozák. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. 110 s. Filosofická knihovna. Práce ČSAV. Sekce ekonomie, práva a filosofie.

²⁸⁷ BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophes (1709-1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.

7. Radikální myšlenky v La Mettrieho díle

7.1. La Mettrie a církev

Tato kapitola si klade za cíl na základě referencí v textu ilustrovat, jak se projevovala myšlenková radikalita v La Mettrieho díle v souvislosti s náboženstvím. Pro účel této kapitoly je nutné do jisté míry definovat pojem ateismus a také nastínit, jak k tomuto pojmu přistupovali osvícenší filozofové.

Otázka ateismu v 18.století a obecně vztahu osvícenců k církvi se jeví jako problematičtější a komplexnější, což platí i v případě La Mettrieho.²⁸⁸ Definice ateismu je ve čtvrtém vydání slovníku Akademie z roku 1762 uvedena jako: „*Bezbožnost či rouhání, které spočívá v žádném rozeznávání Boha. Libertinství vede k ateismu, tento názor se blíží ateismu.*“²⁸⁹

V moderním slovníku Larousse se pak seznamujeme s nám bližší definicí: „*Učení, které popírá existenci Boha.*“²⁹⁰

Tyto dvě definice naznačují skutečnost, že postoj většinové společnosti 18.století k ateismu rozhodně nebyl kladně a obecně přijímaný či rozšířený.²⁹¹

Právě radikální přístup k církvi je pak jedním příčin La Mettrieho útěku z Francie. Nejen nekončící spory a polemiky s francouzskými lékaři, ale ve stejné míře právě důsledek postojů k církvi, náboženství a radikálního ateismu.

Jaký byl tedy prevalentní přístup k náboženství mezi osvícenci? Je nutné si uvědomit, že osvícenší filozofové se vymezovali spíše proti pověrám a předsudkům, které církev v některých případech podporovala.²⁹²

Pokud bychom měli tento přístup ilustrovat na českých zemích osvícené doby, zde je idea náboženství a rozumu neoddělitelně propojená. Zjevení a důkazy o existenci Boha a zázraků zapsaných v Bibli je bráno jako empiricky dokázaný fakt i vzhledem k jeho potvrzení v písmu

²⁸⁸ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5. vyd. V Praze: Paseka, 2006.

²⁸⁹ *Dictionnaire Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales*, Dostupné z:

<https://www.cnrtl.fr/definition/academie4/ath%C3%A9isme>,

„*Impiété, qui consiste à ne reconnoître point de Dieu. Le libertinage mène à l'athéisme. Cette opinion approche de l'athéisme*“

²⁹⁰ LaRousse, Dostupné z: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/ath%C3%A9isme/6078>,

„*Doctrine qui nie l'existence de Dieu*“,

²⁹¹ HEFELBOWER, S. G. „*Deism Historically Defined.*“ *The American Journal of Theology*, vol. 24, no. 2, 1920, pp. 217–23. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/3155405>. Přejato: 26. června 2024.

²⁹² LORMAN, Jaroslav, ed. a TINKOVÁ, Daniela, ed. *Post tenebras spero lucem: duchovní tvář českého a moravského osvícenství*.

svatém.²⁹³ Situace, která v tomto ohledu panuje ve francouzském prostředí, je ojedinělá a specifická.

Francii počátku 18.století a jeho první poloviny, kdy La Mettrie opouští svoji rodnou zemi se, na rozdíl od Británie a Pruska, provází období neoddělitelného sepětí monarchy, státu a instituce církve.²⁹⁴ Pokud byly však osvícenské ideje s něčím neslučitelné, pak to byl obraz Boha jako monarchy, právě ten byl ale propagandou francouzského krále Ludvíka XV. vyzdvihován.²⁹⁵ Faktem zůstává, že církev byla ve Francii 18. století, alespoň do chvíle, kdy přichází revoluce, spjata s každodenním životem.²⁹⁶ Jaké bylo tedy její skutečné postavení ve společnosti?

Francouzská církev v průběhu první poloviny 18.století vlastnila až 10 % veškeré francouzské půdy, kterou také spravovala, byla hlavní institucí, poskytující veřejné vzdělávání a zabývající se charitativní činností.²⁹⁷ Většina příslušníků církve, obzvláště těch vysoce postavených, zároveň patřila mezi vysokou nobilitu, pohybující se v okruhu panovníka, což znamenalo, že církev musela vykazovat loajalitu k panovníku a v důsledku nemožnost jakékoliv sekularizace. Ludvík XV. netoleroval protestanty a jakékoliv sekty, uděloval kruté tresty, pokud byl některý z protestantů dopaden při pokusu emigrovat, trestem pak bylo uvěznění či doživotní práce na galejích, výjimkou nebyly ani tresty smrti.²⁹⁸ Situace ve Francii je netypická i komplikovanými vztahy krále a papeže, konkrétně neochotě panovníka podřídit se Římu.²⁹⁹ Ludvíkův vztah k církvi byl pak poznamenán na jedné straně touhou tohoto monarchy po absolutní moci a na straně druhé, vyžadováním jisté podřadnosti ze strany papeže a biskupů, kteří měli ve společnosti ohromnou moc a majetky, na kterou se veřejně poukazovalo při významných ceremoniích jako je korunovace.³⁰⁰ Zde můžeme najít podobnost s habsburskou monarchií v reformním proudu označovaném jako febronianismus.³⁰¹

Také církev ve Francii, zvyklá po staletí figurovat na vysokých příčkách společenského žebříčku, nebyla připravená učinit jakékoliv kompromisy, které byly v evropském prostoru na

²⁹³ LORMAN, Jaroslav, ed. a TINKOVÁ, Daniela, ed. *Post tenebras spero lucem: duchovní tvář českého a moravského osvícenství.*, s. 32.

²⁹⁴ Ibidem.

²⁹⁵ STERNFELD, Frederick, ed., STERNFELD, Frederick, ed. a WELLESZ, Egon, ed. *The age of enlightenment 1745-1790.* London: Oxford University Press, 1973.

²⁹⁶ SARMANT, Thierry. *1715: la France et le monde.* Paris: Perrin, 2015.

²⁹⁷ ZELDIN, Theodore, *Religion and Anticlericalism, France 1848-1945: Volume Two: Intellect, Taste and Anxiety,* Oxford History of Modern Europe (Oxford, 1977; online edn, Oxford Academic, 22 Mar. 2012).

²⁹⁸ BLUCHE, François. *Louis XV.* Paris: Perrin, 2003.

²⁹⁹ MAZÉ, Jules. *La cours de Louis XV.* Paris: Hachette, 1944.

³⁰⁰ BARNETT, S. J. *The Enlightenment and religion: the myths of modernity* [online]. Manchester: Manchester University Press, 2003., citováno 26.7. 2024.

³⁰¹ SARMANT, Thierry. *1715: la France et le monde.* Paris: Perrin, 2015.

vzestupu, prosazovala důsledný boj s protestantismem a rozmáhajícím se jansenistickým hnutím.³⁰²

Mohlo by nám tedy z dnešní perspektivy připadat jako přinejmenším logické, že osvícenští filozofové by se vymezovali i proti náboženství jako takovému, takováto idea však rozhodně nebyla většinovým názorem osvíceneckých filozofů.³⁰³

La Mettrieho postoj k církvi byl, jak jsem již zmínila, velmi radikální, často se ve svých spisech adresuje kritiku právě církvi a její propojení s absolutní mocí. La Mettrie a také někteří francouzští filozofové si během dlouhého 18.století vytvářejí svoje vlastní pojetí náboženství jako prostor pro vymezování se vůči hierarchii římskokatolické odnože, někteří materialisté pak evolovali z deistů na ateisty.³⁰⁴ Deismus, na rozdíl od ateismu uznává božskou existenci, omezuje metafyzično na Boha a staví ho do role stvořitele navíc ale zdůrazňuje jeho absenci například v literatuře, popírá jakékoliv pozdější zásahy vyšší moci.³⁰⁵ La Mettrie se však vymezuje i proti samotné potřebě člověka náboženství, které vnímá jako iracionální, čímž se od deismu výrazně vymezuje, hlavním zastáncem této teorie byl Denis Diderot.³⁰⁶ La Mettrieho postoj k náboženství bude detailněji analyzován v další kapitole, nicméně pro účely této, uvedmě pár důležitých bodů, které kontextualizují jeho přístup k církvi.

La Mettrie, označován Voltairem jako „*dvorní ateista*“ Fridricha Velikého, nevěřil ani tolik v Boha, jako tvrdil, že všechno je dílem přírody a považoval náboženství za soubor pravidel a zákonů, vytvořených absolutní autoritou jako jakousi náповědu pro neoduševnělé bytosti.³⁰⁷

Proti využití náboženství a jeho propagaci ve spojení s absolutismem se nicméně vymezuje i Diderot, nicméně jeho přístup bychom označili spíše za skeptický, a to především ve vnímání obrazu Boha jako takového. Diderot zaujímal v této oblasti podstatně méně dogmatický přístup, ve formulaci názorů byl do jisté míry opatrnější, uvědomoval si ale, že rozvoj vědy ohrožuje důkazy o existenci Boha a vyvrací teismus.³⁰⁸

La Mettrieho radikální pohled na náboženství můžeme označit za netypické a jednoznačně se vymykající přístupu a pohledu některých z jeho současníků. Tento La Mettrieho radikalismus

³⁰² Ibidem.

³⁰³ ANTOINE, Michel. *Le conseil du roi sous règne de Louis XV*. Genève: Droz, 1970.

³⁰⁴ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*.

³⁰⁵ BARNETT, S. J. *The Enlightenment and religion: the myths of modernity* [online]. Manchester: Manchester University Press, 2003., citováno 26. 7. 2024.

³⁰⁶ HARVEY, David Allen. "Religion(s) and the Enlightenment." *Historical Reflections / Réflexions Historiques*.

³⁰⁷ VOLTAIRE, *Oeuvres complètes de Voltaire*, s.38.

³⁰⁸ BAERTSCHI Bernard. *L'athéisme de Diderot*. In: *Revue Philosophique de Louvain*. Quatrième série, tome 89, n°83, 1991. pp. 421-449.

můžeme pozorovat napříč celým jeho dílem a je zásadním pro jeho pochopení. Vzhledem k povaze a provázání církve se státem v průběhu osmnáctého století, jak byla ilustrována výše, je dalším z faktorů a předpokladů pro polemiky La Mettrieho s francouzskými lékaři.

Komentáře, které se odvolávají na kritiku církve či náboženství či jejich reference můžeme pozorovat napříč jeho tvorbou. Vzhledem k limitovanému rozsahu práce byla vybrána pouze některá díla, která jsou zaměřena primárně na tuto kritiku a věnují ji větší pozornost. Práce se zabývá originálními francouzskými verzemi děl, nehodnotí jejich překlady do českého jazyka.

7.2. Ateismus a odmítání božství v La Mettrieho dílech

La Mettrieho kritika náboženství je spojena i s těmi, kteří jsou jeho šířiteli, mluvíme zejména o kněžích a lékařích. La Mettrie se o nich vyjadřuje jako o osobách, které jsou zaslepené a balamutí svou vírou, kterou používají jako nástroj manipulace.

„Řeční, rozohňují duše magickými sliby, dokazují vše, co předkládají, aniž by se obtěžovali se nad tím zamýšlet.“³⁰⁹

Ve stejném díle pak: *„Pověry byly ponechány lidem a kněžím, úplatným věřícím, zatímco poctiví lidé cítili, že náboženství je pro ně zbytečné se mu vysmívali.“³¹⁰*

V *L'histoire naturelle de l'ame* cituje La Mettrie Oeidipa, aby podpořil tezi, že náboženství a kněží balamutí lid: *„Naši kněží nejsou takoví, jak si marnivý lid myslí, naše důvěřivost je jejich věda.“³¹¹*

La Mettrie však klade největší důraz na individuální odpovědnost a vybízí každého, aby na náboženství kritickým myšlením a je v přímém rozporu s etikou přírody a označuje náboženství a politiku za triumfující rivaly společnosti.

„Morálka přírody nebo filozofie se velmi liší od té náboženské a politické...“³¹²

³⁰⁹ LA METTRIE, Julien Offray De., *Discours préliminaire, par M. le chevalier de M***. 1796.* Berlin Chez C. Tutot. [online]. Citováno [2014-06-23]. s.12.

„Les prêtres déclament, échauffent les esprits par des promesses magiques, ils prouvent tout ce qu'ils avancent, sans se donner la peine de raisonner.“

³¹⁰ Ibidem., s. 20.

„La superstition étoit abandonnée au peuple et aux prêtres, croyants mercenaires; tandis que les honnêtes gens sentant bien que pour l'être la religion leur étoit inutile, s'en moquoient.“

³¹¹ LA METTRIE, Julien Offray De., *L'histoire naturelle de l'ame, Oxford/Paris. 1747.* [online]. Citováno [2014-06-23]., s.228.

„Nos prêtres ne sont pas ce qu'un vain Peuple pense, notre crédulité fait tout leur science.“

³¹² LA METTRIE, Julien Offray De., *Discours préliminaire, par M. le chevalier de M***. 1796., s. 7.*

„Morálka, náboženství a politika, triumfující rivalové ve společnosti.“³¹³

V jiném díle se pozastavuje nad pokrytectvím, které náboženství vyzdvihuje a nad ignorancí a předsudky, které přináší.

„Pod maskou náboženství je pokrytec, tak dobře zahráný, že nebude nikdy odhalen svým jediným bohem... Já smýšlím jinak, víte vy proč? To byste nikdy neuhádli, neboť jsem vuzionář a fanatik, osvícený mozek.“³¹⁴

Zajímavá je i La Mettrieho úvaha nad tím, že mysl plná starých myšlenek může ovlivnit rozumný úsudek člověka.

„Ti, kdo mají velké množství vzpomínek, nejsou obvykle soudnější, než lékaři a teologové náboženství, protože mají mozek plný starých myšlenek.“³¹⁵

Tento přístup k náboženství pak vychází také z La Mettrieho důsledného popření karteziánského dualismu, jakéhokoliv metafyzického. Tuto myšlenku rozvíjí již římský filozof a básník Lucretius, který tvrdí, že od pochopení určitých věcí přirozeným způsobem nás dělí právě náboženství. La Mettrie se na něj ve svých spisech odvolává.³¹⁶

La Mettrie pak používá slovo Bůh ve spojení se slovem „*L'Âme*“, tedy duše, jak ja La Mettrie vnímá? La Mettrie, ač je v základu monistou, pojímá ve svém díle duši také jako prostor dalších vlastností člověka, tu pojmenovává jako duši rozumu, tu, kde se rodí i ideje.³¹⁷ Mohli bychom tedy v tomto bodě uvažovat o jisté formě dualismu. La Mettrie uvádí, že na bytost sice jen jedna síla, například v podobě tlukotu srdce, nicméně skutečnost, že sami cítíme tlukot srdce, je jiný druh události. Ten bychom označili jako duševní, nicméně je třeba dodat, že La Mettrie v jiných dílech duši vnímá čistě mechanicky.³¹⁸

³¹³ Ibidem.

„La morale, la religion et la politique, rivales triomphantes dans la société.“

³¹⁴ LA METTRIE, Julien Offray De., *L'Épître à mon esprit*. Berlin etc. Chez C. Tutot. 1796. [online]. Citováno [2024-07-05].

³¹⁵ LA METTRIE, Julien Offray De., *L'histoire naturelle de l'ame*, Oxford/Paris. 1747., s. 92.

„Ceux, qui ont beaucoup de mémoire, ne sont pas ordinairement plus suspect de jugement, que les Médecins et les Théologiens de religion, parce que le cerveau est si plein d'anciennes idées.“

³¹⁶ LA METTRIE, Julien Offray De., *L'art de joüir*, A Cythere, 1751.

„Auguste Divinité, qui protegas les chants immortels de Lucrece, soutiens ma foible voix...“

³¹⁷ LA METTRIE, Julien Offray De., *L'histoire naturelle de l'ame*, s. 34.

³¹⁸ YOLTON, John, *Locke and French materialism*, 1991, Oxford University Press, New York.

Ideu o nesmrtelnosti duše pak La Mettrie považuje za náboženské dogma.³¹⁹

„Nesmrtelnost duše je dnes základní náboženské dogma, dříve to byla otázka čistě filozofická. Ať už se postavíme na kteroukoliv stranu, nejsme o nic méně zavázáni kněžství...“³²⁰

La Mettrie zdůrazňuje tento názor tvrzením, že je nesmyslné: *„Prokazovat nesmrtelnost duše geometrií a algebrou.“³²¹*

V jiných spisech nalezneme odkazy na antické dědictví, zejména na Epikúra. La Mettrie tedy namísto náboženského dogmatismu nabízí čtenáři hedonistický přístup založený na vlastním štěstí a rozkoši. Podoba latinského vyjádření „hedone“ pak našla svůj výraz ve slově „*voluptas*“, odkud se je přejato do francouzštiny, tento název pak nesou některá La Mettrieho díla.³²² La Mettrieho pohled na víru byl, jak udává Alan Charles Kors,³²³ ovlivněn jedním z neoepikurejců Guillomem Lamym, kterého La Mettrie také přímo Lamyho referuje ve svých dílech, nazývá ho: *„un adroit matérialiste...“³²⁴*

Lamy již osmdesát let před La Mettrieem uvedl, že tělo a mysl je spojená entita, nikoliv dvě, jak uváděl Descartes.³²⁵ Lamy také tvrdil, že karteziáni mohou dualismus stále vyznávat jen díky tomu, že věří v existenci Boha. La Mettrie názor svého předchůdce sdíl, Descarta ale stále pokládá za génia.³²⁶ Obecně můžeme tvrdit a La Mettrie to uvádí i ve svém díle, že samotný svět je důkazem o skutečnosti, že Bůh nemůže být jediným ohniskem pohybu, dále tedy nemůže tento pohyb propůjčovat všem tělesům a tělům.³²⁷ Jinak řečeno, jelikož existuje svět a příroda, nemůže Bůh existovat, dále nemůže být empiricky dokázána jeho skutečnost.

³¹⁹ LA METTRIE, Julien Offray De., *L'histoire naturelle de l'ame.*, s.219.

³²⁰ Ibidem.

„Immortalité de l'Âme, aujourd'hui c'est un dogme essentiel à la religion, autrefois c'étoit une question purement philosophique. Quelque parti on prit, on ne s'avancoit pas moins dans le Sacerdoce.“

³²¹ LA METTRIE, Julien Offray De., *Discours préliminaire.*, s. 8.

„Preuves de l'immortalité de l'âme par la géométrie et l'algebre.“

³²² KORS, Alan Charles, *Epicureans and atheists in France, 1650-1729*, New York, Cambridge University Press, 2016., s. 49.

³²³ Ibidem.

³²⁴ Ibidem .

„vychytralý materialista.“

³²⁵ Ibidem. s.

³²⁶ LA METTRIE, Julien Offray De. *Histoire naturelle de L'ame*, Oxford, 1747.

³²⁷ Ibidem.

„Descartes a pretendu avec quelques autres Philosophes que Dieu est la seule cause efficiente du mouvement, et qu'il l'imprimé a chaque instant dans tous les corps.“

Jak se tedy La Mettrie ve svých dílech vyjadřuje o Bohu, případně jakým způsobem se na něj odvolává? V jednom z děl se o slovu Bůh vyjadřuje jako o písmenech na papíře, které nezanechávají v jeho mysli žádný vjem.³²⁸

La Mettrie zmiňuje i skutečnost, že neexistuje žádná sovislost mezi tím, zda člověk vyznává Boha a zda je dobrým nebo špatným občanem. Uvádí, že deista či ateista neudělá druhým, co nechce, aby dělali jemu buď ze strachu nebo ze sebelásky, což jsou pro člověka přirozené jevy.

„Jak by potom v dobré víře mohl někdo pochybovat o tom, zda deista nebo spinozista může být čestným člověkem? Popírá bezúhonnost principy bezbožnosti? Nemají s ní žádný vztah. Stejně tak bych se rád nechal překvapit, jako někteří katolíci, dobrou vírou protestanta.“³²⁹

Tuto myšlenku doplňuje o trefný komentář: *„Nejenom, že si myslím, že společnost ateistických filozofů se velmi dobře udrží, ale věřím, že se udrží snadněji, než společnost pobožných...Nepředstírám, že dávám přednost ateistům, Bůh chraň!“³³⁰*

La Mettrie dává do kontrastu empirismus a religionistický pohled na svět, který propojuje s ironickými poznámkami mířenými na lékařské kolegy z fakulty: *„Není to hanebné, říkám, že duchové, kteří se vypařili, kteří jsou málo kultivovaní, kteří jsou málo naplněni teorií a praktickými pozorováními“³³¹*

Striktně pak odmítá dokládání existence Boha prostřednictvím: *„zázraků přírody“³³²*

V některých dílech nalezneme spojení „dobrý Bože“, a to poměrně hojně ve formě zvolání jedná se nicméně o obvykle používaný idom.³³³

³²⁸ Ibidem.

„Lettres Dieu du nom de Dieu il n'en restoit plus rien dans l'esprit.“

³²⁹ LA METTRIE, Julien Offray De., *Discours préliminaire.*, s. 227.

„Après cela de bonne foi, comment a-t-on pu mettre en question si un déiste, ou un spinosiste, pouvoit etre honnete homme ? Qu'ont d répugnant avec la probité les principes d'irréligion ? Ils n'ont aucun rapport avec elle, toto celo distant. J'aurois autant m'étonner, comme certains catholiques, de la bonne foi d'un protestant.“

³³⁰ LA METTRIE, Julien Offray De., *Discours préliminaire, par M. le chevalier de M***. 1796.* Berlin Chez C. Tutot., s. 26.

„Non seulement je pense qu'une société d'athées philosophes se soutiendrait très-bien, mais je crois qu'elle se soutiendrait plus facilement qu'une société de dévots...Je ne prétends pas favoriser l'athéisme, à Dieu ne plaise !“

³³¹ Ibidem.

„eh! Bon Dieu! quelles études ! car ce ne sont que de certaines formalités qui consistent à écrire de misérables Cayers, qu'on n'est pas même obligé de savoir) n'est-il pas honteux, dis-je, que des Esprits si évaporés, si peu cultivés, si peu remplis de théorie et d'observations de pratique“

³³² LA METTRIE, Julien Offray De., *Discours préliminaire.*, s. 8.

„Preuves l'existence de Dieu par les merveilles de la nature.“

³³³ LA METTRIE, Julien Offray De., *Ouvrage de Penelope; ou Machiavel en medecine*, Berlin, 1748. [online]. Citováno [2024-07-07].

La Mettrie se o existenci Boha vyjadřuje jako o ideji, která je v rozporu s jakýmkoliv pochopením jeho díla.

„Pokud se řídíte podle Boha, vysmějte se všemu, co jsem chtěl říct.“³³⁴

Stejný myšlenkový pochod pak můžeme pozorovat v *Umění užívat*: „Kéž tento živý Bůh používá rozum lidí jen k tomu, aby na něj zapomněli.“³³⁵

Podobně se vyjadřuje i v díle *L'Art de Jouir*, když lidské potěšení staví nad všechny Bohy: „potěšení je svrchovaný pán lidí a Bohů, před kterými vše zmizí, a to až rozumu sám.“³³⁶

La Mettrie tedy nejen rozporuje existenci Boha, ale je ještě radikálnější, pokud už mu nějakou roli přisuzuje, pak je to ve spojení s náboženstvím, které člověku zabraňuje poznat pravdu.

Argumentace autora je v tomto případě taková, že se v posledních stoletích scholastikové právě proto omezili na čistě filozofické poznatky ohledně pohybu hmoty, i když dokázali poukázat na to, že sám Bůh vtiskl věcem aktivní princip, nedokázali tuto ideu rozvinout, jelikož jsou příliš ovlivněni svým náboženským smýšlením.³³⁷

7.3. Otázka originality

Z uvedených citací v dílech a jejich interpretací vyplynuly následující poznatky, na jejichž základě můžeme identifikovat alespoň některé z myšlenkových inspirací La Mettrieho.

V první řadě se inspiroval již antickými filozofy, výše jsem se zabývala jeho stylizací do Demokrita (460–370 př.n. l.), jenž se odkazoval na přírodní jevy, které vysvětloval pohybem a srážkou atomů, tedy atomismem. Připomeňme, že La Mettrie se do této osobnosti vědomě stylizoval v potrétech. La Mettrie na tyto teorie navazuje a rozvíjí nauku o lidském chování a myšlení, které lze vysvětlit pomocí fyzikálních a mechanistických principů.

Dále La Mettrie a další materialisté vychází z Epikura (341–270 př.n.l.), konkrétně v učení o dosažení štěstí a klidu prostřednictvím rozumu a přesvědčení, přičemž potěšení je prezentováno jako nejvyšší cíl lidského života. La Mettrie vesměs radikalizuje jeho přijetí existence Bohů.

³³⁴ LA METTRIE, Julien Offray De, *Ouvrage de Penelope; ou Machiavel en medecine*, Berlin, 1748.

„La vraie finesse, dit une célèbre sage-femme à sa fille est de n'être point sine quand vous aurez fait votre charge selon Dieu, mocquez-vous de tout ce qu'on pourra dire“

³³⁵ LA METTRIE, Julien Offray De, *L'art de jouir*, A Cythere, 1751.

„Que ce Dieu vis, impétueux, ne se serve de la Raison des hommes, que pour la leur faire oublier“., s.7.

³³⁶Ibidem., s.7.

„Plaisir, Maitre souverain des Hommes at des Dieux, devant qui tout disparoit, jusqu`a la Raison meme...“

³³⁷ LA METTRIE, Julien Offray De (1709 –1751), *Histoire naturelle de l'ame*., A La Haye, chez Jean Neaulme, libraire, 1747.

Scholsatiky La Mettrie označuje přímo jako „Les Scholastiques Chrétiens...“

La Mettrie se inspiroval, jak bylo již výše zmíněno u Lucretia (99–66 př.n.l.), který kritizoval náboženství a jeho vliv na lidstvo, dále tvrdil, že vede k iracionálnímu strachu a násilí. Lucretius byl stoupencem epikureismu, který vycházel z teorie, jenž označuje lidskou duši za materiální a zanikající po smrti. Lucretius, podobně jako La Mettrie, vysvětluje přírodní jevy bez odkazu na božský zásah a interpretuje základ všeho v přirozených příčinách.

La Mettrie navazuje na monistické tendence Spinozovy³³⁸, nicméně vyděluje z této teorie Boha, který je vnitřní součástí přírody, jak tvrdil Spinoza (1632–1677).³³⁹

La Mettrie nejen odmítá Boha, ale odsuzuje především teology, křesťanské scholastiky a kněze, jako postavy, které do jisté míry přivádí společnost do omylu a náboženství považuje za nepotřebné. V tomto případě vychází mimo jiné z Hobbesova (1588–1679) materialistického přístupu³⁴⁰, když tvrdí, že většina lidských pohnutek pramení z egoismu a motivací vlastním zájmem. Hobbes se také domnívá, že sebelásku můžeme považovat za určitý motor našich činů, v této oblasti bychom v La Mettrieho díle mohli nalézt podobnosti.

Jak již bylo naznačeno, La Mettrie odmítá dualistické pojetí člověka a duše, které propagoval Descartes (1596–1650), jehož sice La Mettrie v dílech označuje za génia, s touto naukou nicméně striktně polemizuje. Descartovi a jeho přínosu se La Mettrie blíže věnuje v pasáži *L`Abrégé des systèmes*³⁴¹ Velmi patrný je v La Mettrieho díle, jak bylo již výše zmíněno, vliv Guilloma Lamyho (1644–1683), jenž byl také známý ateistickými a materialistickými idejemi, které se radikalitou přibližují La Mettrie.³⁴²

Lamy morální hodnoty odvozoval z rozumu a pochopení lidských potřeb, nikoliv náboženství, zdůrazňoval potěšení a vyhýbání se jakékoliv bolesti v životě. Lamy odmítal karteziánství, tvrdil, že člověk je složen z hmoty, která funguje na základě mechanistických principů. Lamymu byl naopak inspirací filozof Pierre Gassendi (1592–1615).³⁴³

V oblasti náboženské se La Mettrie neshoduje ani s Leibnizovým (1646–1716) pohledem, který propojoval Boží všemohoucnost a lidskou svobodnou vůli.³⁴⁴ La Mettrie se s ním rozchází v pohledu na správné morální jednání, které, dle La Mettrieho, nepramení z víry v Boha a

³³⁸ HEMELÍK, Martin. *De libertate: (Baruch Spinoza a počátky evropského liberalismu)*. Vyd. 1. Praha: Aleko, 1995.

³³⁹ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. s. 230.

³⁴⁰ COLLINS, Jeffrey R. *The allegiance of Thomas Hobbes*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

³⁴¹ LA METTRIE, Julien Offray De, *L`Abrégé des systèmes*. Berlin. 1734. [Online]. Citováno [2024-07-08].

³⁴² KORS, Alan Charles, *Epicureans and atheists in France, 1650-1729*, New York, Cambridge University Press, 2016., s. 49.

³⁴³ YOLTON, John, *Locke and French materialism, 1991*, Oxford University Press, New York., s.50.

³⁴⁴ LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Discours de métaphysique = Metafyzická rozprava: francouzsko-české vydání*. Překlad Jan Makovský a Martin Škára. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 2020.

motivací dosáhnout nejvyššího dobra a dokonalosti v souladu s Božím plánem. Zásadně se rozcházel v dualistickém principu mezi duševní a tělesnou entitou, přičemž Leibniz, na rozdíl od La Mettrieho, vyznával nauku o ospravedlňování Boha. Připomeňme, že Leibniz je známý například výrokem, že Bůh stvořil nejlepší ze všech možných světů, který parodoval Voltaire ve svém díle *Candide*.³⁴⁵

V kritice hierarchie církve byl La Mettrie inspirován D'Alembertem (1717–1783), který zároveň kritizuje dogmatiku církve a její mocenskými ambicemi, jež pokládal za zásadní překážku k pokroku a svobodě myšlení.³⁴⁶ D'Alembert byl zároveň byl deistou, v čemž se naopak s La Mettrie rozchází, i přesto, že v díle La Mettrie Deismus převážně nekritizuje.

La Mettrie vyznával pouze přírodu a mechanické zákony, odmítal jakýkoliv obraz vyšší bytosti, která by řídila či stvořila svět, všechny zákony, které ovlivňují člověka výsledkem jednání, pocitů a fyzických procesů v lidském mozku.³⁴⁷

Paralely La Mettrieho můžeme pozorovat převážně v díle Holbachově (1723–1789) a návaznost na La Mettrieho v ateistické rovině a jakési upevnění materialistických názorů můžeme pozorovat v jeho díle *Systém přírody* (1770).³⁴⁸ Holbach rovněž kritizuje náboženství jako zdroj pověr a prostřednictvím čehož je společnost utlačována a do jisté míry tak navazuje na La Mettrieho, přičemž jeho vyjadřování je často označováno za zřetelnější.³⁴⁹

La Mettrieho ovlivnil v neposlední řadě David Hume (1711–1776), a to v oblasti učení a teorii substance a kauzality, jež vyústila ve skepsi a agnosticismus.³⁵⁰ Hume tvrdil, že filozofie by měla jednoznačně rezignovat na metafyzické ambice. Tuto rétoriku pak přejímá i Voltaire, neboť se domnívá, že metafyzická tradice se zakládá na předsudcích.³⁵¹

La Mettrie se v názoru na přístup k morálním pohnutkám jedince shoduje s Helvétiem (1715–1771), jenž tvrdil, že hodnoty jsou vytvořeny výsledkem společenských a kulturních podmínek, a nikoliv božími příkázáními.³⁵²

³⁴⁵ HLAVINKA, Pavel. Dějiny filosofie jasně a stručně, s. 140.

³⁴⁶ LE RU, Véronique. *d'Alembert philosophe*. Paris: J. Vrin, 1994. 312 s. Mathesis.

³⁴⁷ Viz dílo *L'homme machine*.

³⁴⁸ HOLBACH, Paul Henri Thiry. *The System of nature: Volume 2: or, Laws of the moral and physical world* [online]. Kitchener, Ont.: Batoche, 2001 [cit. 2024-07-08]. Dostupné z:

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3117786>.

³⁴⁹ HUBERT, René. *D'Holbach et ses amis*. Paris: André Delpeuch, 1928.

³⁵⁰ PRIEST, Stephen. *The British empiricists: Hobbes to Ayer*. First published. London: Penguin Books, 1990.

³⁵¹ HLAVINKA, Pavel. Dějiny filosofie jasně a stručně, s. 151.

³⁵² HELVÉTIUS, Claude Adrien. *De l'esprit*. Verviera: Gérard et Cie, 1973.

Závěrem můžeme poukázat na fakt, že La Mettrie ve svých filozofických spisech nebyl zcela originální, a to na základě podobností a původců teorií hédonismu, epikureismu a dalších, které můžeme najít u jiných autorů nejen z antických dob. Je ale nutné si uvědomit, že naprostá většina filozofů již v 18. století přebírala teorie již známé, ale nějakým způsobem je inovovala či aktualizovala dala do kontextu dané společnosti.

La Mettrie mnohé ideje radikalizoval a pokládá tak základ k dalšímu rozvoji materialistické filozofie. Této skutečnosti později využívá Marx a Engels v rozvoji materialismu dialektického a historického, i když převážně vychází z Hegelova idealismu, dialektiky, teorie historického vývoje a konceptu odcizení.

Marx také odmítá metafyzický materialismus jako základ pro historický materialismus³⁵³, podobný postoj zaujímá ve svém díle i La Mettrie.

I to je nejspíše hlavní příčinou toho, proč je La Mettrie citován v některých československých učebnicích a skriptech dějin filozofie v období mezi lety 1948–1989, této skutečnosti se bude věnovat následující kapitola.

³⁵³ MARX, Karl, Kapitál, Praha, 1953, s.295.

8. Linie materialistická, propojení La Mettrieho a marxistické filozofie

Již v bakalářské práci jsem se zabývala propojením La Mettrieho a marxistické filozofie, omezila jsem se ale pouze na předmluvy ke dvěma dílům, která vyšla v českém prostoru v druhé polovině 20.let, problematiku jsem důkladněji nezkoumala.³⁵⁴

Byl La Mettrie recipován v didaktických materiálech ovlivněných marxisticko-leninskými dogmaty?

Srovnalovy a Svitákovy předmluvy do jisté míry propojovaly La Mettrieho s dialektickým a historickým materialismem, akcentující La Mettrieho antiklerikální postoje a mechanismus, který vyhovoval v dané době rétorice, propagované komunistickou stranou a jejími represemi nejen na Filozofické fakultě UK.³⁵⁵

Pro kontextualizaci je třeba uvést alespoň základní obrysy marxistické teorie a materialismu, tedy teorie materialismu historického a dialektického, které jsou založené převážně na Hegelově dialektice.³⁵⁶ Tyto dvě linie se odlišují od mechanického materialismu, kterým se zabýval La Mettrie a další filozofové 18.století, je také třeba odlišit historický materialismus, jak ho chápe Marx a dialektickým sovětsky ovlivněným dialektickým materialismem a také monisty na konci 19.století.³⁵⁷

Historický materialismus je v zásadě teorie dějin společenského vývoje a pochopení vývoje světa pomocí propojení materiálních podmínek života společně s ekonomickými vztahy, které udávají společenské struktury a instituce a uznává jednotu bytí a myšlení.³⁵⁸

Tato teorie je svého druhu aplikací hegelovského výkladu filozofie dějin, kterou dle citace z práce z roku 1961: „*K tomu, aby bylo možno s její pomocí proniknout do budoucnosti, bylo nutno ji rozpracovat na novém materialistickém základu a spojit ji s materialismem, tuto práci vykonali K.Marx a B.Engels, kteří byli nejvýznamnějšími představiteli materialistického přístupu v 19.století. Marx určil jako základní způsob fungování společnosti založen na*

³⁵⁴ LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. I, Člověk stroj*. Překlad Jan Blahoslav Kozák. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. 110 s. Filosofická knihovna. Práce ČSAV. Sekce ekonomie, práva a filosofie.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. II, Pojednání o duši*. Překlad Jan Blahoslav Kozák. Vyd. 1. Praha: Academia, 1959. 129 s. Práce ČSAV. Sekce ekonomie, práva a filosofie. Filosofická knihovna.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. III, Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat*. Překlad Alena Šabatková. Vyd. 1. Praha: Academia, 1966. 158 s. Filosofická knihovna.

³⁵⁵ Ibidem.

³⁵⁶ Gropp, R.: (1958) Dialektický materialismus. Praha 1960

³⁵⁷ ROCKMORE, Tom, *Hamermas on historical materialism*, Bloomington : Indiana University Press, 1989.

³⁵⁸ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Čtvrté vydání. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995., s. 267.

*ekonomických vztazích, filozof se má zároveň pokusit tyto skutečnosti změnit.*³⁵⁹ V rámci této teorie Marx vyznává typický proces osvobození, jehož cílem je socialistická revoluce. Na Marxovu teorii navazuje Lenin a zakládá vědecký komunismus.³⁶⁰

Dialektický materialismus pak znamená pojmání tohoto procesu a vychází z materiálního pojetí světa a vědomí, v neposlední řadě také z dialektiky, ovšem obě disciplíny se do velké míry překrývají. Marx a Engels je chápali jako synonymum, jeho základní koncepce je nastíněna v Marxově kapitálu, následně rozpracována Engelsem.³⁶¹ Dialektický materialismus je popisem vývoje hmoty a jehož proces se odehrává podle tří zákonů (Zákon jednoty a protikladů, Zákon přechodu kvantity v kvalitu a Zákon negace negace).³⁶²

V závislosti na marxisticko-leninském materialismu dochází k popularizaci a analytickému využití termínu buržoazie, často ve spojení s francouzským osvícenským materialismem, na který nahlíží jako na jeden z předpokladů a základních kamenů pro vznik této teorie.³⁶³

Učebnice zaměřené na dějiny filozofie byly oficiálně vydávány například nakladatelstvím se zaměřením na politicko-společenskou literaturu Svoboda,³⁶⁴ Státní nakladatelství politické literatury³⁶⁵, ze slovenského prostředí dále Vydavateľstvo politickej literatury.³⁶⁶

V případě státem vydávané didaktické literatury můžeme zmínit například Státní pedagogické nakladatelství, které v daném období vydávalo publikace odpovídající rétorice schvalované stranou, to se týká například opor vydávaných v některých případech jako přeložené kapitoly z učebnic občanské nauky z NDR nebo překladů z publikací vydaných Filosofickým institutem Akademie Věd SSSR.³⁶⁷

V období socialismu se někteří autoři tématem materialismu a jeho historií zabývají. často se při tom odvolávají právě na francouzský materialismus. Marx pak udává, že u některých francouzských materialistů se můžeme setkat s jednotlivými dialektickými dohady.³⁶⁸

³⁵⁹ HLAVINKA, Pavel. Dějiny filosofie jasně a stručně, s.199.

³⁶⁰ Ibidem, s. 200.

³⁶¹ RANSDORF, Miroslav, Sociologická Encyklopedie, Materialismus Dialektický, dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Materialismus_dialektick%C3%BD

³⁶² HLAVINKA, Pavel. Dějiny filosofie jasně a stručně, s. 198

³⁶³ Marx K., Kapitál, Praha, 1953

³⁶⁴ HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007.

³⁶⁵ Ibidem., s.23-375.

³⁶⁶ Ibidem. S. 23-375

³⁶⁷ *Boj materialismu s idealismem v dějinách filosofie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972. 69, [1] s. Na pomoc učitelům občanské nauky.

³⁶⁸ MARX Karl, Kapitál, Praha, 1953, s.295.

8.1. La Mettrie a francouzský materialismus v materiálech ovlivněných marxismem-leninismem

Francouzský materialismus je například v pedagogické opoře k občanskému jazyku definován jako vzestup materialistického názoru, jehož kořeny tkvějí v kapitalistickém způsobu života a přírodních vědách.³⁶⁹ Marxismus-leninismus ve svém základu vyzdvihuje především boj idealistů a materialistů, přičemž idealismus staví do opozice, jako příklad jsou uvedeni právě francouzští materialisté,³⁷⁰ a to nejen v dějinách filozofie, ale také boji proti feudálnímu systému v 15.-18.století a požadování politické rovnosti. Problémem zůstává, že tyto změny a požadavky byly v 18.století realizovány především aristokracií, tedy buržoazií, pročež Marx jejich názor nepovažuje za vědecký.³⁷¹

Základy dějin marxistické filozofie vyzdvihují především boj proti feudalismu, ten označují za elementární prvek francouzského materialismu. Jiné publikace vyzdvihují francouzské materialisty jako ty, jenž přivádí do důsledku všechny radikální momenty novověké filozofie.³⁷²

Především je francouzský materialismus vyzdvihován pro útoky náboženství a církvi a zároveň proto, že upozorňuje na její neexistenci. Ostře protináboženskou orientaci těchto filozofů ovšem nelze vykládat zjednodušeně, jak jsem zmiňovala v kapitole o ateismu.³⁷³ Tretera navíc dodává, že francouzští materialisté anticipují Engelsův dialektický materialismus převážně v teorii týkající se pohybu hmoty.³⁷⁴

Některé publikace ovlivněné marxismem označují materialisty za odvážné, jelikož pranýřovali násilnosti a zlořády páchané ve jménu náboženství a propagaci buržoazního ateismu a označují ho jako bezprostřední součást politického zápasu buržoazie proti feudálnímu řádu a podílející se na její destrukci v ideologické přípravě francouzské buržoazní revoluce.³⁷⁵

„Materialisté museli nezbytně vyvrátit kněžovské výmysly a idealistické teorie, které stály v cestě společenskému pokroku.“³⁷⁶

Ze známých jmen pak tyto materiály citují právě La Mettrieho, Diderota, Helvetia a Holbacha, Voltaira.³⁷⁷ Voltaira pak označuje jedna z publikací za největšího představitele starších

³⁶⁹ *Boj materialismu s idealismem v dějinách filozofie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972. 69, [1] s. Na pomoc učitelům občanské nauky.

³⁷⁰ *Základy marxisticko-leninské filozofie*, 1973.

³⁷¹ *Boj materialismu s idealismem v dějinách filozofie*, s. 32.

³⁷² *Dějiny novověké filozofie*, s. 50.

³⁷³ *Ibidem.*, s.33. „Osvícenci hluboce nenáviděli absolutistický režim.“ S. 473.

³⁷⁴ TRETERA, Ivo. *Dějiny filozofie*. Praha: SPN, 1981-1986. s.164,

³⁷⁵ *Ibidem.*

³⁷⁶ *Dějiny filozofie*. První, autorisované vydání. Praha: Svoboda, 1950-1952. 2 svazky.

³⁷⁷ *Ibidem.*, s. 32., *Dějiny filozofie*. První, autorisované vydání. Praha: Svoboda, 1950-1952. 2 svazky.

osvícenců, který ostře nenáviděl absolutisticko-feudální režim.³⁷⁸ Aby vytvořili takovou představu o světě, která by rozmetala teologické teorie, které byly nejdůležitější ideologickou zbraní starého feudálního řádu.³⁷⁹ Filozofii francouzského materialismu pak považují za ideovou přípravu nového názoru na svět, na svržení depotismu, jak ho bude demonstrovat francouzská buržoazní revoluce.³⁸⁰

Kritizují však jejich neschopnost aplikovat tuto teorii na společenský život a nepochopení nezávislosti společenského bytí, které určuje společenském vědomí a neviděli v dějinách důsledný a zákonitý proces. Také vyzdvihují to, že nechápali studium dějin jako povznášející a odsuzovali ho.

Publikace *Dějiny filozofie* z roku 1947 pak konstatuje, že žádný z materialistů nedal odpověď na otázku existující formy pohybu podstaty z hmoty samé a cituje La Mettrieho výrok: „*Bylo by zbytečným utrácením času pátrat po podstatě mechanismu pohybu.*“³⁸¹ Dále tvrdí, že představa člověka jako oduševnělého stroje je pro francouzský materialismus velmi charakteristická a komentuje La Mettrieho návaznost na Descarta, dále tvrdí, že tento názor sdílí vcelku i Helvétius a Diderot, Rousseau.³⁸²

Voltaire je zde označen jako aristokrat, který neméně podmínil Velkou Revoluci, Rousseau jako plebejec, který dal revoluci její pathos a historickou konstrukcí společenské smlouvy. Mimo s francouzskými materialisty se setkáváme s připomínáním tzv. utopického komunismu, který známe od Mesliera, jenž se za celý život neodhodlal své spisy vydat.³⁸³

Francouzští materialisté pak svoje ideje měli přenášet mezi široké kruhy měšťanstva a traktáty zveřejňují formou lehkou přístupných publikací.³⁸⁴ Samotné slovo filozof pak mělo být v ústech nepřátel buržoazního osvícenství názvem určité strany či skupiny.³⁸⁵

Střízlivěji se k francouzským materialistům a jejich příspěvkům k revoluci staví Ivo Tretera. Tvrdí, že všichni svobodomyšlní, racionálně založení duchové, učenci i mnozí kněží také byli součástí společenské kritiky, bezděčně se tak stávali přípravovateli Velké francouzské revoluce

³⁷⁸ Ibidem., s.327.

³⁷⁹ Ibidem., s.417.

³⁸⁰ MÁCHA, Karel. *Dějiny filosofie evropského novověku*, s. 54.

³⁸¹ Ibidem.s. 401.

³⁸² Ibidem.s.406.

³⁸³ MÁCHA, Karel. *Dějiny filosofie evropského novověku*, s. 54.

³⁸⁴ *Stručné dějiny filozofie*. 1. vyd. Bratislava: Vydav. polit. lit., 1962. s. 210.

³⁸⁵ Ibidem., s. 211.

(v publikacích tohoto typu označována za buržoazní revoluci). Francouzští materialisté se dále zabývali politickou filozofií, která reagovala na zápasy ve společnosti v daném období.³⁸⁶

Příčinou toho, proč byl materialismus téměř výlučně mechanický, přičítá publikace prostému důvodu, a to na základě citace z Marxova Kapitálu: „*fysika, chemie a biologie byly ještě v plenkách a velmi vzdáleny toho, aby mohly poskytnout základnu pro celkový názor na přírodu.*“³⁸⁷

La Mettrie je v publikacích tohoto typu zmiňován velmi často. Například v oblasti evoluce pak jedna z publikací komentuje, že v oblasti vývoje nemohl Diderot pocít vnitřní rozpory jako zdroje vývoje, ohledně evoluce vývoje pak vyzdvihuje La Mettrieho, který na výrazné evolucionistické prvky došel samostatně a z valné části dříve než Diderot.³⁸⁸

Dále kritizuje zkoumání společnosti na podstatě kritéria lidské přirozenosti, tedy o zavedení subjektivního morálního hodnocení materialisty. Proti tomu staví Stalinovo tvrzení o tom, že hodnotit společnost z hlediska morálky a věčné spravedlnosti znamená pohlížet na ni idealisticky³⁸⁹ Nebo Leninův výrok, že francouzští materialisté byli nahoře idealisty a dole materialisty.³⁹⁰ U Marxe není nic ideálního než materiálně přenesené do lidské hlavy a v ní vytvořené.

Lenin v díle *Materialismus a empirokriticismus (1972)* vyzdvihuje francouzský materialismus jako vypracovaný základ pro další materialistické filozofie.³⁹¹ Jiné publikace hodnotí francouzský materialismus jako omezený v oblasti sociálních teorií, kteří se domnívali, že boj s náboženstvím by se měl odehrávat pouze v teorii.³⁹²

Publikace z roku 1962 pak komentuje idealistické zaměření materialistů jako typický jev, který lze identifikovat u předmarxistických filozofů a uvádí, že klasikové marxismu-leninismu vysoko hodnotili výsledky, který francouzský materialismus dosáhl.³⁹³

³⁸⁶ TRETERA, Ivo. *Dějiny filozofie*. Praha: SPN, 1981-1986. 2 sv.

³⁸⁷ Ibidem.s.408.

³⁸⁸ Ibidem., s.416.

³⁸⁹ Ibidem., s.462. Stalin, *Otázky leninismu*, 1 l.rus.vyd., str. 539, česky Svoboda 1974, str.409.

³⁹⁰ Ibidem.s. 465.

³⁹¹ *Materializm a empiriokriticizm*, Spisy V. I. Lenina , 1908, Svoboda, 1975.

³⁹² *Stručné dejiny filozofie*. 1. vyd. Bratislava: Vydav. polit. lit., 1962., s. 222.

³⁹³ *Stručné dejiny filozofie*. 1. vyd. Bratislava: Vydav. polit. lit., 1962., s. 217.

Některé publikace se pak vyjadřují i k anglickému materialismu, označují ho za aristokratický a také že jeho učení je určeno pouze vyvoleným.³⁹⁴ Obhajuje tuto tezi na příkladu Spinozy, který psal díla latinsky, což byl jazyk nepřístupný masám.³⁹⁵

Ve slovenské publikaci přeložené z ruského originálu *Stručné dějiny filozofie* z roku 1962 La Mettrie figuruje společně s Helvétiem, Diderotem a Holbachem je označen za výraznou postavu francouzského materialismu.³⁹⁶ Diderot je pak vyzdvihován jako prvního materialista, který do tohoto učení vnesl dialektiku, zároveň ale udává, že učení o francouzském materialismu nedospělo k chápání dialektiky jako procesu odrazu společnosti.³⁹⁷

La Mettrie je zde označen za vůbec prvního materialistu, který vyslovil všechny myšlenky, jehož kolegové (Diderot, Holbach, Helvétius...) rozvinuli a obohatili. Publikace vyzdvihuje La Mettrieho vztah k Descartovi a jeho snahu dokázat, že zvířata mají duši, ale opět apeluje na fakt, že La Mettrie pouze nadhodil ideje, které nejsilněji a nejsystematičtěji vykládá Holbach³⁹⁸

Poměrně kritickou předmluvu *K Otázkám dějin filozofie a dialektického materialismu* O. Groppa napsal Jindřich Srovnal ve spolupráci s Vladimírem Rumlem v roce 1961, kde autorovi vytýkají jednostrannosti Groppova pohledu na problematiku a pohled na svědectví jakéhosi ideologického boje za materialistickou principiálnost marxistického světo názoru a snahu zbavit materialistickou dialektiku objektivního obsahu.³⁹⁹ Gropp totiž v této publikaci zdůrazňuje neslučitelnost filozofie Hegela a filozofie marxismu-leninismu v kontextu jejího idealismu. Nicméně La Mettrie a historickému vývoji materialismu se do větší míry nevěnuje.⁴⁰⁰

V dějinách filozofie jsou ale akcentováni další filozofové, z kterých čerpal i La Mettrie, jmenujme Lukrecia a Démokrita, do jehož obrazu se La Mettrie stylizoval, přičemž vyzdvihují popírání metafyzického faktoru.

O La Mettrie se zmiňuje i publikace autora prof. Karla Máchy z roku 1968 *Dějiny filosofie evropského novověku*.⁴⁰¹ Tato publikace, vydaná vydavatelstvím Osvětovým ústavem v Praze, označuje francouzské materialisty za první materialisty nového věku ve vlastním slova smyslu

³⁹⁴ *Stručné dějiny filozofie*. 1. vyd. Bratislava: Vydav. polit. lit., 1962. s. 209.

³⁹⁵ *Ibidem.*, s. 210.

³⁹⁶ *Stručné dějiny filozofie*. 1. vyd. Bratislava: Vydav. polit. lit., 1962.

³⁹⁷ *Ibidem.*, s. 214.

³⁹⁸ *Ibidem.*, s. 212.

³⁹⁹ GROPP, Rugard Otto. *K otázkám dějin filosofie a dialektického materialismu*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1961.

⁴⁰⁰ *Ibidem.*

⁴⁰¹ MÁCHA, Karel. *Dějiny filosofie evropského novověku: (základní problémy)*. V Praze: Osvětový ústav, 1968. 187 s.

a jejich ateismus za: „*vůbec největším a nejskvělejším jevem této názorové vrstvy...náboženství je pojato jako sociální zlo, duchovenstvo jako parazitní stav, který potřebuje k existenci otroky.*“⁴⁰² Pro kontext je nutné dodat, že Mácha byl v roce 1970 z politických důvodů propuštěn z FF UK.

O La Mettrie se pak vyjadřuje jako o filozofovi, který koncipuje filozofii na pokraji svého přírodovědeckého zájmu a o jeho myšlenkách se vyjadřuje ve zkratce a řadí La Mettrieho k encyklopedistům: „*rozum nemůže dokázat existenci duše, tato je pouhý předsudek, teologický pojem, dále doporučuje ethický hédonismus.* Publikace také cituje La Mettrieho dílo *L`homme machine* jako jeho základní a zmiňuje, že La Mettrie zde pojímá hmotu jako jediné reálné jsoucné a navazuje na Descarta v první substanci a pojmání tělesa a vesmíru, druhá substance je pak ústupek teologii.⁴⁰³

Nicméně žádné další bližší specifikování La Mettrieho díla či života v této publikaci nenalezneme, nejen u La Mettrieho, ale ani u ostatních filozofů, jedná se spíše o obecný přehled, který měl nejspíše sloužit jako osnova pro hodiny občanské nauky.

Kromě toho publikace zmiňuje proud ruských revolučních materialistů-demokratů Lomonosova a Radiševa, kteří podobně jako jeho francouzská větev, položili základ pro boj proti absolutní moci a nevolnictví.⁴⁰⁴

V učebnici pro posluchače stranického vzdělání určené středoškolákům *Základy dějin marxistické filozofie* z roku 1973 La Mettrie v kapitole o francouzském materialismu nefiguruje, můžeme zde najít pouze Diderota a Holbacha.⁴⁰⁵ Zároveň označuje materialisty za značně omezené v oblasti názorů na hmotu.⁴⁰⁶

La Mettrie je zmíněn i ve skriptech pro FF UK. *Dějiny filozofie* od Iva Tretery z roku 1986, Treterovi byla v období normalizace postupně zakazována činnost a v roce 83-90 působil v Archivu UK.⁴⁰⁷

La Mettrie dle Tretery uveřejnil základní ideje francouzského materialismu poněkud dříve než ostatní a psal jedovaté pamflety proti diletantské francouzské medicíně.⁴⁰⁸ Dále uvádí, že

⁴⁰² MÁCHA, Karel. *Dějiny filozofie evropského novověku*, s. 47.

⁴⁰³ Ibidem. S. 51.

⁴⁰⁴ Ibidem., s.37.

⁴⁰⁵ KOVALEV, Sergej Mitrofanovič, ed. *Základy marxisticko-leninské filozofie: učební text pro posluchače stranického vzdělání*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1973. 266, [5] s. Učebnice pro střední stupeň stranického vzdělávání.

⁴⁰⁶ Ibidem., s. 32.

⁴⁰⁷ TRETERA, Ivo. *Dějiny filozofie*. Praha: SPN, 1981-1986. 2 sv.

⁴⁰⁸ Ibidem.s. 165.

Bedřich Veliký La Mettrieho pozval v roce 1748 na dvůr v Prusku a udává několik významných děl, jejichž je La Mettrie autorem, přičemž cituje překlady z roku 1966.

Zmínku o La Mettriem nalezneme i v příručce pro pedagogy z roku 1972, kde je uveden jako jeden z nejvýznamnějších představitelů francouzského materialismu 18.století a propagátor buržoazního ateismu, který se spolu s ostatními materialisty podílel na destrukci feudálních základů středověku.⁴⁰⁹

La Mettrie byl ze zvolených osmi publikací citován celkem v šesti z nich, přičemž ve větším počtu publikací byl La Mettrie uveden jako vůbec první materialista, který inspiroval jiné jeho pokračovatele, nicméně jsem již výše uvedla, že s podobnými názory přišel už Lamy poměrně dlouhou dobu před La Mettriem. Právě výrok o La Mettrieho originalitě můžeme do jisté míry pravdivý, ale považuji ho za zkreslený a nepřesný. Například z Diderota a Maupertuise nemůžeme označovat za pokračovatele La Mettrieho, kteří jeho teorie rozpracovávali i vzhledem k tomu, že La Mettrie se inspiroval v některých teoriích právě Diderotem. Tuto informaci tak můžeme označit přinejmenším za zkreslenou. Dále La Mettrieho také nelze považovat za jednoho z encyklopedistů či snad úplně prvního z encyklopedistů, jak je nesprávně uvedeno v jedné z publikací.⁴¹⁰

La Mettrie byl správně zařazen do skupiny francouzských filozofů, zabývajících se materialistickou filozofií, nicméně těchto skutečností bylo využito marxisticko-leninskými teoretiky jako prodloužení linie historického vývoje, propagované Marxem i Leninem. Francouzští materialisté 18.století byly označovány za jakýsi předvoj vedoucí k buržoazní revoluci, toto tvrzení dnes taktéž musíme označit za velmi zjednodušené a tendenční.

Francouzští materialisté figurují v materiálech dogmatického charakteru převážně jako propagátoři ateismu, jejichž filozofie spočívala převážně v boji proti feudalismu a absolutismu. Je ironií, že jediný La Mettrie do této představy extrémního ateistického filozofa a radikálních názorů cílené na náboženské teorie zapadá i vzhledem ke skutečnosti, že nebyl, jako jeden z mála filozofů této doby, šlechtického původu.

Nejspíše proto se na něj materiály tohoto typu tímto způsobem a poměrně hojně odkazují. Publikace a její autoři mají jednoznačně tendenci unifikovat všechny filozofy, kteří se zabývali

⁴⁰⁹ *Boj materialismu s idealismem v dějinách filosofie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972. 69, [1] s. Na pomoc učitelům občanské nauky., s.32.

⁴¹⁰ MÁCHA, Karel. *Dějiny filosofie evropského novověku: (základní problémy)*. V Praze: Osvětový ústav, 1968., s.187.

materialistickými teoriemi pod hlavičku charakteristiky, která tyto autory radikalizuje a definuje jako předvoj pro buržoazní revoluci.

Z uvedených publikací výjimku tvoří skripta Iva Tretery z roku 1986, značné zobecnění charakteristiky a omezení na ateismus vyskytující se u všech materialistických filozofů, včetně Diderota, který ostatně vyznával deistický přístup. Francouzským materialistům je pak vytýkána nedostatečné zaměření na sociální oblast filozofie a idealismus, přičemž čerpají z kritiky Marxe, Lenina i Stalina, nicméně francouzský materialismus je v těchto publikacích považován za předchůdce materialismu historického a dialektického.

Je paradoxem, že La Mettrieho liberální názory mohly přispět k citování a referencím v materiálech přizpůsobených rétorice strany a možná tak druhotně rozšiřovat povědomí o tomto filozofovi mezi studenty, s čímž souvisí i fakt, že překlady z francouzského jazyka byly realizovány právě v době, kdy byli právě francouzští materialisté nejvíce vyzdvižováni.

9. La Mettrie a francouzský materialismus v novodobých syntézách a učebnicích pro střední školy

Předchozí kapitola se věnovala poněkud zkreslenému pohledu na La Mettrieho osobnost a jeho dílo. Jaká je tedy představa o La Metriem nyní, a to v syntézách dějin filozofie? Do jaké míry je také recipován v učebnicích či materiálech pro střední a vysokoškolské vzdělání? Ze zdrojů jsem vybrala ty běžně dostupné na půdě knihoven, také tři učebnice, z toho dvě pro střední či gymnaziální vzdělání a jednu vysokoškolská skript. Učebnice pro základní stupeň vzdělávání zde nebudou zahrnuty vzhledem k pokročilosti tématu. Komentovat jednotlivé materiály bude realizováno chronologicky, tedy na základě data vydání publikace, pro tento účel jsem vybírala díla od začátku devadesátých let.

Publikace vydaná v roce 1992 Sobotky, Znoje a Mourala se zabývá přehledem dějin novověké filosofie, vydaná nakladatelstvím Filosofického ústavu AV, přičemž publikace reaguje na nedostatek studijního materiálu v oblasti filozofie a poskytují základní informace o jednotlivých filosofech a jejich dílech a v předmluvě se autoři upínají k naději, že kritických edic děl a učebnic bude přibývat.⁴¹¹ Co se týče La Mettrieho, zmínku o něm v publikaci nenajdeme, totéž platí o Diderotovi či jiných francouzských materialistech, navzdory tomu, že se publikace zaměřuje převážně na otázky metafyzické.⁴¹²

⁴¹¹ SOBOTKA, Milan, MOURAL, Josef a ZNOJ, Milan. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela. 2.*, opr. vyd. Praha: Filosofia, 1994.

⁴¹² *Ibidem.*, s.7.

O několik let později vychází *Sofiin lexikon*, autor udává, že má být příručkou pro všechny, kteří se chtějí více dozvědět o filozofii, zároveň se autor pokouší spojit osobnosti s životními příběhy.⁴¹³ V tomto lexikonu již zmínku o La Mettrie nacházíme, autor zajímavě reflektuje La Mettrieho život, když tvrdí, že co v jeho době naráželo na odpor, zdá se dnes být přijatelné.⁴¹⁴

Zároveň je přesvědčen o tom, že La Mettrie dlužíme omluvu i vzhledem k tomu, že svými současníky materialisty, duchovními i socialisty nebyl pochopen, jeho učení pak označuje za takové, které člověku může vzít iluze jednou provždy.⁴¹⁵ Zajímavou reflexi pak můžeme najít pod heslem „materialismus“, autor uvádí, že materialistické argumentace využíval i Marx, aby podpořil teorii dialektického materialismu, vyzdvihuje pak fakt, že materialismus není teorií, striktně omezenou na ateismus. O marxismu pak tvrdí, že světové názory na jeho základě již vyšly z módy.⁴¹⁶

Dějiny filosofie jasně a stručně autora Pavla Hlavinky vycházejí v roce 2008 a jsou určeny pro studenty, kteří potřebují uvést do filozofie a nabízí rozmanité pohledy na řešení filozofických otázek.⁴¹⁷ V publikaci se autor věnuje osvícenství ve Francii v oddělené kapitole, zde ho označuje za radikální odnož anglického osvícenství, které bylo vázané na tradici.⁴¹⁸ Jako zprostředkovatele Lockových myšlenek pak označuje zejména Montesquieho a Voltaira.

Co se týče materialistické filozofie a také encyklopedistů, věnuje se autor těmto větvím osvíceneckého myšlení pouze zběžně, když cituje Diderota a D'Alemberta, které charakterizuje dle publikace skoncování s metafyzikou a náboženstvím.⁴¹⁹

La Mettrieho a Holbacha zařazuje pak P. Hlavinka mezi mechanické materialisty, typické pro antiklerikální myšlení, které se projevovalo až nenávisť vůči církvi a scientismus, který upřesňuje jako smysl pro spásanosné vědecké poznání.⁴²⁰ Nicméně o návaznost na Marxe ve smyslu předvoje dialektického materialismu nenajdeme zde žádnou zmínku.

Pavel Hlavinka nicméně v roce 2021 vydává rozšířenou edici *Dějin filozofie*, která je objemem dvojnásobná, přičemž žádné další informace, které by nebyly uvedeny v prvním vydání,

⁴¹³ BÖHMER, Otto A. *Sofiin lexikon: dějiny filozofie v kostce*. Olomouc: Dobra & Fontána, 1998.

⁴¹⁴ Ibidem., s.94.

⁴¹⁵ Ibidem.

⁴¹⁶ Ibidem., s.108.

⁴¹⁷ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008.

⁴¹⁸ Ibidem., s. 149.

⁴¹⁹ Ibidem., s.152.

⁴²⁰ Ibidem., s.152.

týkající se La Mettrieho nebo některého z francouzských materialistů zde nenacházíme, a to ani v případě informací o dílech autorů či bližšímu popisu jejich filozofie.⁴²¹

Druhé, upravené vydání díla britského filozofa Rogera Scrutona, které vyšlo v roce 2005, se zaměřuje syntetický pohled na novověkou filozofii z analogického hlediska, přičemž připouští jistou míru selektivnosti.⁴²² Publikace si klade za cíl zachytit nejdůležitější osobnosti a zásadní myšlenkové směry, které utvářely západní civilizaci. Ani v této publikaci jméno La Mettrieho nijak nefiguruje, téměř zde nenajdeme ani Diderota, až na tři krátké zmínky.⁴²³

Publikace *Nástin dějin evropského myšlení* byla vydaná v roce 2006, autorem je již výše zmíněným Ivo Tretera, který již před revolucí vydal syntézu dějin filozofie určené studentům FF UK. Tato reedice pak má být jejich zrevidovanou verzí a obsahuje také jako historický úvod do filozofie.⁴²⁴ Autor dále uvádí, že kniha nesleduje pouze cíle badatelské, také ty didaktické, což znamená poskytnout maximum informací na minimální ploše, oceňuje fakt, že Marxovo jméno již nemusí být nutně zmíněné v publikaci, ale zavazuje se k tomu jeho jméno nezamlčovat.⁴²⁵ Zde francouzské materialisty označuje za radikálnější proud osvícenství, který vyznával spojení hmoty a pohybu, častý přechod od deismu k ateismu a strohý determinismus.⁴²⁶ La Mettrie je zde zmíněn, nicméně obsah textu se příliš neliší od již zmiňované publikace z předrevoluční éry, z roku 1986.

Další Treterovo dílo má sloužit jako doprovodný studijní materiál ke knize „*Nástin dějin evropského myšlení*“. Jak autor uvádí v předmluvě, je určená ke specializovanému distančnímu studiu andragogiky a personálního řízení FF UK.⁴²⁷ Tato publikace má dovysvětlit informace, které v objemnější publikaci mohou být pro studenty zhuštěné a nepřehledné. Zde se s francouzskými materialisty setkáváme, dokonce La Mettrie a Holbach je Treterou osobně považován za jednoho z nejzajímavějších zástupců této skupiny.⁴²⁸

Vydání knihy Hanse Störiga, *Malé dějiny filozofie* z roku 2007 cílí na běžné čtenářské publikum či studenty, jedná se o osmé vydání tohoto díla.⁴²⁹ Publikace apeluje na přenesení myšlenek

⁴²¹ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filozofie*. 2., rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2021.

⁴²² SCRUTON, Roger. *Krátké dějiny novověké filozofie: od Descarta k Wittgensteinovi*. Překlad Jiří Ogrocký. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005.

⁴²³ Ibidem., s. 19, 57, 121.

⁴²⁴ TRETERA, Ivo. *Dějiny filozofie*. Praha: SPN, 1981-1986. 2 sv.

⁴²⁵ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*, s. 343

⁴²⁶ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5. vyd. V Praze: Paseka, 2006., s.374.

⁴²⁷ TRETERA, Ivo. *Dějiny filozofie*. Vyd. 1. Praha: Katedra andragogiky a personálního řízení, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta v nakl. MJF, 2003.

⁴²⁸ Ibidem. s. 121.

⁴²⁹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Vyd 8., V KNA 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

anglického osvícenství do absolutní Francie.⁴³⁰ Zvláště pak vyděluje materialisty a encyklopedisty, v této kapitole najdeme i zmínku o La Mettrie.⁴³¹ Materialisté jsou zde uvedeni jako nemilosrdní radikalisté, kteří napadají církev i její samotnou podstatu. La Mettrie je připomenut jako lékař přírody a je označen, dle Voltairova pseudonymu, za dvorního ateistu. Dále autor zmiňuje základní myšlenky a teorii rozdělení jsoucna a označuje La Mettrieho za osobnost, která pomocí jízlivé satiry bojovala proti náboženství, tato problematika je pak, dle autora vážněji a bez frivolnosti a cynismu La Mettrieho rozpracována Holbachem.⁴³²

Störig spojuje La Mettrieho s Helvétiem a podotýká, že se shodovali na popření Descartova dualismu a nahrazují tuto teorii materialistickým monismem. Zvláště je pak věnována pozornost i Fridrichovi Velikému jako ochránce filozofů vyděděných z jejich francouzské domoviny. Ve spojení s Marxem připouští shodu s Feuerbachem a francouzskými materialisty, zároveň ale dodává, že kritizuje materialismus v bodech nedostatečné dialektičnosti, statickosti a historismu, dále nahlížel na podstatu člověka jako na izolovanou bytost, což Marx vnímal jako abstraktní.⁴³³

Zde francouzské materialisty označuje za radikálnější proud osvícenství, které charakterizovalo spojení hmoty a pohybu, přechod od deismu k ateismu a strohý determinismus.⁴³⁴ La Mettrie je zde zmíněn, nicméně obsah textu se příliš neliší od již zmiňované publikace z předrevoluční éry roku 86.

9.1. Učebnice pro střední školy

Je nutné zde uvést, jak danou oblast rozvádí RVP pro gymnázia a střední školy, zde je v oblasti učiva uvedené pouze to, že žák by měl znát klíčové etapy a směry filozofického myšlení.⁴³⁵ V RVP odborného středního vzdělání se obsah liší, nicméně pro příklad uveďme ekonomické lyceum, žák má dle RVP uvést, co řeší filozofie a filozofická etika, dále vysvětlit, jakými problémy se zabývá, je otázkou, do jaké míry je rozveden obsah do ŠVP. Například na Gymnáziu nad Štolou žák absolvuje filozofická cvičení ve čtvrtém ročníku. Východiskem tohoto předmětu jsou vybrané texty a myšlenky Pierra Hadota a praktické pojetí filozofie, zároveň pojímá i na novověkou filozofii. Pouze z programu jednoho vyučovacího předmětu

⁴³⁰ Ibidem., s. 274.

⁴³¹ Ibidem., s.282.

⁴³² Ibidem.

⁴³³ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*, s. 375. Tady tečka za názvem nemá co dělat

⁴³⁴ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5. vyd. V Praze: Paseka, 2006., s. 344.

⁴³⁵ RVP

nelze pro obecnější závěry vycházet, je zde tedy uvedena jako příklad využití filozofie ve výuce na gymnáziu.⁴³⁶

Co se týče učebnic, které jsou přímo určené studentům středních škol, vybrala jsem trojici z nejdostupnějších učebnic od různých autorů. Nejstarší z nich je vydaná roku 1994, autora Václava Koláře.⁴³⁷

Autor označuje tuto knihu jako soubor základních informací o dějinách lidského myšlení a mýlení, snaží se uvést jednoduchou a přehlednou formou všechny důležité osobnosti a směry v dějinách takřka z ptáčích perspektivy. Tato kniha má přinášet žákům elementární informace, v praxi je tedy více zaměřena na autory než jejich díla.⁴³⁸

Osvícenství autor vymezuje jako těžko definovatelný pojem, jehož hranice nejsou zcela ostré, které souvisí se snahou odstranit přežitá prvky feudální společnosti a za klasickou zemi osvícenství pak považuje Francii. Publikace nijak osvícence blíže nekategorizuje. Figuruje zde i La Mettrie, krátce se zmiňuje o díle Člověk stroj a mechanickém pojetí života, dále se zmiňuje o exilu v Prusku a cituje La Mettrieho: „že zločinci jsou spíše lidé nemocní než zlí“ a „Jednou to budou lékaři, kteří vystřídají právníky a teology.“⁴³⁹ Nicméně La Mettrieho nepřesně zařazuje mezi encyklopedisty společně s Condorcetem a Turgotem.⁴⁴⁰

Učebnice z roku 2007, autorem Zdeňky Zubíkové a Renáty Drábové má přinést přehledně zpracované základy společenských věd, zahrnující i oblast filozofie.⁴⁴¹ Francouzští materialisté jsou tu rozvedeni v rámci jedné strany, a to konkrétně La Mettrie, Diderot, Helvétius a Holbach.⁴⁴² Dle učebnice propojují hmotu a pohyb a přecházejí od deismu a ateismu, dále jsou to deterministé a kritici náboženství.⁴⁴³

O La Metriem se publikace zmiňuje jako o lékaři, který nejvíce pobouřil spisem *Pojednání o duši* a cituje i další díla, jako Člověk stroj, Epikurův systém. Ve spise o antickém hédonistovi radí žít přítomností, jako pikantnost je pak uveden fakt, že La Mettrie se zúčastnil války o rakouské dědictví jako lékař.⁴⁴⁴ Další informace o La Metriem v učebnici nejsou uvedeny.

⁴³⁶ŠVP, dostupné z: <https://www.gymstola.cz/images/docs/svp/nove-svp-2023.pdf>

⁴³⁷ KOLÁŘ, Václav. *Stručné dějiny filozofie pro střední školy*. Vyd. 1. Prostějov: Aquarel, 1994.

⁴³⁸ Ibidem.předmluva.

⁴³⁹ Ibidem., s.80.

⁴⁴⁰ Ibidem.

⁴⁴¹ ZUBÍKOVÁ, Zdeňka a DRÁBOVÁ, Renáta. *Společenské vědy v kostce: pro střední školy*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007.

⁴⁴² Ibidem., s.95.

⁴⁴³ Ibidem.

⁴⁴⁴ Ibidem.

Učebnice *Odmaturuj!* Nakladatelství Didaktis vydaná v roce 2015 má sloužit jako kompletní přehled ZSV a ulehčit přípravu na maturitní zkoušky.⁴⁴⁵ Tato učebnice uvádí, že počátky osvícenství jsou spojeny s Nizozemím, odkud se ideje šířily do Anglie a Francie, kde ovlivnily i Velkou francouzskou revoluci.⁴⁴⁶ Dále nicméně publikace zmiňuje jako konkrétní myslitele pouze Voltaira a Rousseaua.⁴⁴⁷ Materialismus pak připomíná výhradně a pouze v souvislosti s Marxovým pojetím materialismu.

⁴⁴⁵ DVORÁK, Jan et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Druhé, přepracované vydání. Brno: Didaktis, [2015]

⁴⁴⁶ *Ibidem*. 207.

⁴⁴⁷ *Ibidem*.

10. Závěr

Tato práce si kladla za cíl pojmout a prohloubit několik oblastí z La Mettrieho života, díla a recepce, aby tak vyzdvihla důležitou roli tohoto filozofa a jeho významu pro filozofii a vědu. V první části jsem se věnovala La Mettrieho vztahu s francouzskými lékaři, ilustrovala jsem, jakým způsobem La Mettrie na některé své kolegy nahlížel a v čem spočívalo jádro kritiky, kterou jim v několika dílech adresoval. V další kapitole jsem shrnula vztah La Mettrieho a váženého profesora Hermana Boerhaava, kterého La Mettrie velebí a ctí, a to na základě uvedených referencí právě v těchto překladech. Na základě korespondence pak můžeme tvrdit, že jeho překlady byly hodnoceny převážně pozitivně.

Větší pozornost byla věnovaná La Mettrieho působení na pruském dvoře i vzhledem k opomenutí této části La Mettrieho exilu v mé předchozí práci. Tato část měla částečně nahlédnout na složitou problematiku percepce La Mettrieho současníky na pruském dvoře. Na základě zmínek v korespondenci Fridricha Velikého, Maupertuise, Hallera a Voltaira. Na základě těchto pramenů a chvalozpěvu, který byla přednesen po La Mettrieho smrti, vyplývá, že La Mettrieho složitá osobnost v kombinaci s nedostatkem taktu nebyla na půdě Akademie a mezi jejími členy příliš oblíbená. Svými současníky byl považován spíše za pošetilého, z nichž někteří si vážili právě již výše zmíněných překladatelských aktivit. Práce přiblížila obsah a kontext několika La Mettrieho dochovaných dopisů, které propojují La Mettrieho s Baculardem Arnaudem a Maršálem Friedrichem Wilhelmem, jsou tak jedinečným pramenem pro analýzu La Mettrieho osobnosti a jejího obrazu mimo autorovy spisy.

La Mettrie je svými současníky popisován jako veselý muž, který dokázal zabavit panovníka i okruh přátel a také byl známý svou dobrosrdečností. Do stejné míry byl ale kritizován a do jisté míry vysmíván i na poli jeho osobního života.

Tyto skutečnosti se odrazily na způsobu, jakým tajemstvím a pomluvami byla opředena jeho smrt, a proč byl později některými dalšími filozofy zavržen, i přesto, že měli třeba podobná filozofická východiska. Zmínky v korespondenci, které jsem pro tuto práci přeložila, byly vybrány tak, aby ilustrovaly obraz La Mettrieho jako filozofa a především lékaře, jehož schopnosti byly některými kolegy zpochybňovány, k čemuž později přispěly i okolnosti jeho smrti.

La Mettrie byl představitelem ateismu par excellence a jeho antiklerikální ideje, které souvisely i s jeho kritikou lékařské fakulty v Paříži, ho tak vymezují od ostatních osvícenců a odsuzuje tak mnohé jeho spisy ke spálení. Ateismus a pohrdání církví se odráží i na jeho portrétech, kde

je La Mettrie stylizován do usměvavého Démokrita, filozofa, který poukazoval na absurditu života a který podroboval kritice přítomnost metafyzického faktoru, přičemž nejrozšířenějším portrétem je verze od George Schmidta, který byl převzat dalšími umělci, nicméně zobrazení La Mettrieho se až na detaily příliš neliší.

V praktičtější části se práce věnovala na myšlenku Boha v La Mettrieho spisech, které se touto otázkou zabývaly, původní záměr, analyzovat několik linií v textu nemohl být, z důvodu omezeného rozsahu práce, realizován. Analýza předmluv a tiskařů poukázala na zajímavou skutečnost a realitu vydávání zakázaných knih, které připomínají hry, jenž La Mettrie se čtenářem ve svých spisech hraje, kdy mění jména za přezdívky, snaží se čtenáře obelhat tím, kdo spis píše a komu je věnovaný.

Takový postup byl ale do jisté míry nutný, připomeňme, že La Mettrie psal svá díla v době, kdy Francie podléhala moci absolutistického panovníka, královských cenzorů, církve, Akademie a dalších subjektů.

La Mettrieho pojmenovávání a popisování Boha v jeho publikacích je důkazem již výše zmíněného radikálního popírání jakékoliv jeho existence. Na základě citací z originálních děl se práce zaměřila na citace spojené s božstvím a La Mettrieho argumentace, která byla podložena mnohými teoretiky, kteří se touto problematikou zabývali již dříve. S tímto bodem souvisí otázka La Mettrieho originality položená v úvodu této práce. S jistotou nemůžeme tvrdit, že La Mettrie se nikým neinspiroval i proto, že zmínky v jeho dílech se často odkazují právě na ta díla, ze kterých vycházel.

La Mettrieho originalita tak spočívá spíše v jeho radikalitě, projevu a striktním popíráním čehokoliv metafyzického, na což poté navazuje Holbach, který ovšem k propagaci děl nepoužívá ani tolik satiry ani ironie.

Soubor La Mettrieho přesvědčení vychází z popření Descartova dualismu a ostatní ideje se následně podřizují právě této monistické myšlence, která byla ale ovlivněna mnohými jinými teoriemi. To ale neznamená, že by jeho spisy postrádaly výjimečnosti či originality, ale spíše byly založeny na dobré znalosti filozofie, podpořené La Mettrieho temperamentem.

Finální část diplomové práce pak zobrazuje reference na francouzský materialismus a La Mettrieho v ideologicky zaměřených syntézách filozofie a pro kontrast je uvedeno i několik příkladů ze syntéz a učebnic novodobých.

Na základě analýzy těchto konkrétních děl bylo zjištěno, že La Mettrieho jméno figuruje ve většině publikací jak v předrevolučním období, tak v dílech moderních, nicméně liší se pojetí

La Mettrieho ve smyslu významnosti. Zatímco marxisticko-leninistické práce přisuzují La Metriemu velký význam a označují ho za prvního materialistu vůbec, novější publikace spíše akcentují jeho výjimečnost ve smyslu zajímavých životních peripetií.

Předmětem práce nebylo hodnotit kvalitu materiálů, pokud jsem se ale při analýze setkala s nepravdivými informacemi či nepřesnými, uvedla jsem je na pravou míru, například, když byl nepřesně zařazen mezi encyklopedisty.

V části, která rozebírá marxisticko-leninistická díla jsem ovšem neopravovala informace, které jsou naprosto jasně tendenční a podléhají dogmatickému přístupu autora, ovlivněné státní politikou SSSR a komunistické strany.

Překvapující je dle mého názoru to, že La Mettrie figuruje ve velkém množství prací z obou zkoumaných oblastí, přitom mohu sama z vlastní skutečnosti říci, že jsem se za své studium s jeho jménem blíže nesešla a potvrzují mi to i rozhovory se spolužáky a kolegy. La Mettrie tedy tak docela nebyl zapomenut, jako není možná dostatečně připomínán, jednoznačně by k jeho rehabilitaci po propojení s historickým materialismem přispěla nová edice jeho děl, která by neobsahovala tendenční informace v předmluvě, což ale neznamená, že překlad děl není zhotoven kvalitně.

Proč tedy La Metriemu není v současnosti věnována větší pozornost?

Můžeme si na tuto otázku odpovědět několika způsoby. La Mettrie patřil spíše k méně významným filozofům, který padl za úkor velkým jménům. Další možnou příčinu spatřuji v očerňování jeho charakteru a díla a v neposlední řadě fakt, že byl využit jako historický předchůdce materialismu, jak ho podává Marx.

Je možné, že by problematika La Mettrieho v učebnicích mohla být analyzována širěji a na základě většího počtu učebních materiálů, nicméně učebnicí, které by se zabývaly přímo filozofií a byly určené pro střední školy v předrevoluční době nebyl velký počet, což podotýkají i někteří autoři porevolučních didaktických materiálů, cílem bylo tedy udržet rovnováhu na obou stranách a porovnávat ty zdroje, které jsou dostupné.

La Mettrie byl filozof složité povahy, nicméně se odkázu na pana profesora Treteru, který, jako mnoho dalších tvrdil, že je to postava mimořádně zajímavá a nevšední příklad liberálního myšlení v průběhu 18. století. Výzkum týkající se La Mettrieho by mohl být dále rozšířen o otázku recepce po La Mettrieho smrti či širší rozpracování učebnic, zvolení většího počtu materiálů.

V této práci jsem se pokusila pojmut ty oblasti z jeho života, které jsem v předchozí práci opominula či nedostatečně rozvedla a pokusila se tak odpovědět na otázky, které považuji za zásadní pro alespoň částečné pochopení La Mettrieho díla, které, alespoň dle mého názoru, dokonale vystihuje jeho komplikovanou a veselou povahu, ale také jeho myšlenkovou neotřelost

11. Seznam literatury

Primární La Mettrieho díla a překlady

Překlady Boerhaavových děl:

BOERHAAVE, Herman, Aphorismes de monsieur Herman Boerhaave sur la connoissance et la cure des maladies, Huart Paris, 1745.

BOERHAAVE, Herman, Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave , traduites du latin en français par M. de La Mettrie,... - Vie de M. Herman Boerhaave, Huart, Paris, 1739–1740.

BOERHAAVE, Herman, Institutions de médecine de Mr Herman Boerhaave. Tome 3 / , seconde edition, avec un commentaire par M. de La Mettrie, Durand Paris, 1743–1750.

LA METTRIE, Julien Offray De, *Abregé de la theorie chymique*, A Paris, rue S. Jacques, chez Antoine-Claude Briasson, libraire, à la Science & à l'Ange gardien. MDCCXLI. Avec approbation & privilege du Roi, 1741.

La Mettrieho díla

Staré tisky:

LA METTRIE, Julien Offray De., *Discours préliminaire, par M. le chevalier de M****. 1796. Berlin Chez C. Tutot. [online]. Citováno [2014-06-23]. Dostupné z: <https://archive.org/details/oeuvresphilosoph01lameuoft/page/14/mode/2up?q=pretres>

LA METTRIE, Julien Offray De., *L`histoire naturelle de l`ame, Oxford/Paris*. 1747. [online]. Citováno [2014-06-23]. Dostupné z: <https://archive.org/details/histoirenaturell00lame/page/228/mode/2up?q=pretres>

LA METTRIE, Julien Offray De., *L`Épître à mon esprit*. Berlin etc. Chez C. Tutot. 1796. [online]. Citováno [2024-07-05]. Dostupné z: <https://archive.org/details/oeuvresphilosoph03lameuoft/page/12/mode/2up?q=religion>

LA METTRIE, Julien Offray De, *L`Abrégé des systèmes*. Berlin. 1734. [Online]. Citováno [2024-07-08]. Dostupné z: <https://archive.org/details/oeuvresphilosop01lame/page/186/mode/2up?q=descartes>

LA METTRIE, Julien Offray de, *Abregé de la theorie chymique*, Paris, 1741.

LA METTRIE, Julien Offray De, *L'art de joiür*, A Cythere, 1751.

LA METTRIE, Julien Offray De, *L'école de la volopté*, A Cologne [i.e. Avignon], chez Pierre Marteau, à la Verité, 1746.

LA METTRIE, Julien Offray de, *La Faculté vengée. Comédie en trois actes*, A Paris, chez Quillau, libraire & imprimeur de la Faculté, ruë Galande près la Place-Maubert. M. D., 1747.

LA METTRIE, Julien Offray de, *Les charlatans démasqués, ou Pluton vengeur de la Société de médecine, aux dépens de la Compagnie* (Paris et Genève), 1762.

LA METTRIE, Julien Offray De, *Observations de médecine pratique*, Huart Paris, 1743.

LA METTRIE, Julien Offray de, *Traité du vertige*, A Rennes, chez la Veuve de P. A. Garnier. 1737.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Anti-Seneque ou le Souverain bien*. À Potsdam, 1750.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Histoire naturelle de L`ame*, Oxford, 1747.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Politique du medecin de Machiavel, ou le chemin de la fortune ouvert aux medecins : Ouvrage réduit. Première partie*. Amsterdam chez Bernard, 1746.

LA METTRIE, Julien Offray De, *Politique du medecin de Machiavel*, Amsterdam, Bernard, 1746. [online]. Citováno [2024-06-06]., s. 18. Dostupné z:

https://archive.org/details/BIUSante_71748x01/page/n17/mode/2up?q=medecin

LA METTRIE, Julien Offray De, *Les charlatans démasqués, ou Pluton vengeur de la Société de médecine , comédie ironique en trois actes, en prose, aux dépens de la Compagnie* (Paris et Genève), 1762. [online]. Citováno [2024-07-10]. Dostupné z:

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k58173613/f47.image.r=medecin>

Novější edice:

LA METTRIE, Julien Offray De, *Discours sur le bonheur*, University of Oxford, 1975.

LA METTRIE, Julien Offray de, *L`homme machine. 1752, Paris: 1865*.

LA METTRIE, Julien Offray de. *La Mettrie: Textes choisis: Discours préliminaire-Traité de l'ame-Abrégé des systèmes-Système d'Épicure-L'homme-machine-L'homme-plante*. Paris Editions Sociales 1954.

České překlady:

LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. I, Člověk stroj*. Překlad Jan Blahoslav Kozák. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. II, Pojednání o duši*. Překlad Jan Blahoslav Kozák. Vyd. 1. Praha: Academia, 1959.

LA METTRIE, Julien Offray de. *Výbor z díla. III, Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat*. Překlad Alena Šabatková. Vyd. 1. Praha: Academia, 1966.

Edice korespondence:

BRUNET, Pierre. *Maupertuis, Étude biographique*. Paris: Librairie Scientifique Albert Blanchard, 1929.

THOMSON Ann. Quatre lettres inédites de La Mettrie. In: *Dix-huitième Siècle*, n°7, 1975. y. 19.s.

Korespondence Fridricha Velikého [online]. Dostupné z: <https://friedrich.uni-trier.de/de/static/projektbeschreibung/>

La Mettrieho biografie:

ASSÉZAT, Jules. *Éloge de La Mettrie 1752, předmluva k L'Homme machine*, Paris: 1865.

BOISSIER, Raymond. *La Mettrie, Médecin, Pamphlétaire et Philosophes (1709–1751)*. Paris: Belles Lettres, 1931.

Oeuvres de Frédéric le Grand, 7, Éloges., Éloge de La Mettrie.

Použité obrazové materiály:

Julien Offray de La Mettrie, 1709-1751. The Miriam and Ira D. Wallach Division of Art, Prints and Photographs: Print Collection, The New York Public Library. [online]. Citováno [2024-05-08]. Dostupné z: <https://digitalcollections.nypl.org/items/0464ca20-c57b-012f-6c1b-58d385a7bc34>

Julien Offray de La Mettrie. rytina P G A Beljambe after Notté, Claude Jacques Notté. [online]. Citováno [2024-05-08]. Dostupné z: <https://www.lookandlearn.com/history-images/YW005273L/Julien-Offray-de-La-Mettrie?t=1&q=Julien+Offray&n=2>

KRUGLER, Franz, *Geschichte Friedrichs des Großen*, Leipzig, 1856. s. 225. [online]. Citováno [2024-06-22]. Dostupné z: <https://friedrich.uni-trier.de/de/kugler/225-d1/?h=LaMettrie>

La Mettrie, Julien Offray / Julien Offraye, de: Petit, Pierre, photographie, Petit Pierre (1832-1909). Photographie d'estampe / Don de M. Hippolyte Larrey le 23 septembre 1879 / collection du Dr Baratte. [online]. Citováno [2014-06-23]. Dostupné z: <https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/images/index.php?refphot=anmpx01x0027>

Portrét Démokrita (1630), Jusepe de Ribera, Madrid, Museo Nacional del Prado, autor: Didier Descouens [online]. [cit. 2024-06-13]. Dostupné z: <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/democritus/eb5f6aeb-ae96-40ffa401-7dc415664189>

Portrét Démokrita, Hendrick ter Brugghen, Rijksmuseum, Amsterdam (1682). [online]. Citováno [2024-06-08]. Dostupné z: <https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/SK-A-2783>

Portrét Démokrita, Johannes Moreelse, Utrecht, Nizozemí (1630). [online]. Citováno [2024-07-06]. Dostupné z: <https://www.mauritshuis.nl/en/our-collection/artworks/705-democritus-the-laughing-philosopher/>

Portrét Juliána Offray de La Mettrie (1709-1751), Physician and Philosopher at the Court of Frederick the Great, in the Guise of Laughing Democritus, Georg Fridrich Schmidt (1712-1775), 1757. [online]. Citováno [2024-07-06]. Dostupné z: <https://philamuseum.org/collection/object/14081>

Portrét La Mettrieho, Antipief Petrus. [online]. Citováno [2024-05-08]. Dostupné z:

[https://collections.nlm.nih.gov/catalog/nlm:nlmuid-101413375-
img,%20%E2%80%9Esculpsit%20Antipief%20Petrus%E2%80%9C](https://collections.nlm.nih.gov/catalog/nlm:nlmuid-101413375-img,%20%E2%80%9Esculpsit%20Antipief%20Petrus%E2%80%9C)

Portrét La Mettrieho, Fritzsche, J.C.G. [online]. Citováno [2024-06-06]. Dostupné z:

<https://collections.nlm.nih.gov/catalog/nlm:nlmuid-101413380-img>

Portrét La Mettrieho, popis Don Boquet. [online]. Citováno [2024-05-08]. Dostupné z:

<https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/images/index.php?refphot=anmpx47x0064>

Portrét La Mettrieho: „Éloge de La Mettrie“, - Rytina O.Vogel (1752). [online]. Citováno [2024-05-08]. Dostupné z: https://friedrich.uni-trier.de/fr/gonse/1/uc_p53-d1/?h=la|mettrie

Portrét La Mettrieho: Georg Friedrich Schmidt. [online]. Citováno [2024-05-08]. Dostupné z: <https://collections.artsmia.org/art/2150/portrait-of-julien-offray-de-la-mettrie-georg-friedrich-schmidt>

Portrét Pierra Louis Moreau de Maupertuis, Levrac-Tournières (1740). [online]. Citováno [2024-06-06]. Dostupné z:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Pierre_Louis_Maupertuis#/media/Soubor:Pierre-
Louis_Moreau_de_Maupertuis_\(Levrac-Tourni%C3%A8res\).jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Pierre_Louis_Maupertuis#/media/Soubor:Pierre-Louis_Moreau_de_Maupertuis_(Levrac-Tourni%C3%A8res).jpg)

Portrét Démokrita, Diego Velazquez, Musee des Beaux-Arts, Rouen, France. (1627–1628).

[online]. Citováno [2024-06-08]. Dostupné z: <https://mbarouen.fr/en/oeuvres/democritus>

Učebnice + syntézy filozofie

BÖHMER, Otto A. *Sofiin lexikon: dějiny filozofie v kostce*. Olomouc: Dobra & Fontána, 1998. 184 s.

Boj materialismu s idealismem v dějinách filozofie. 1. vyd. Praha: SPN, 1972.

Dějiny filozofie. První, autorisované vydání. Praha: Svoboda, 1950-1952. 2 svazky.

DVOŘÁK, Jan et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Druhé, přepracované vydání. Brno: Didaktis, 2015. 288 s.

GROPP, Rugard Otto. *K otázkám dějin filozofie a dialektického materialismu*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1961.

- HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. 265 s.
- HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie. 2.*, rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2021. 412 s.
- CHUDOBA, Bohdan, ed. *Filosofie: co a jak číst pro studium jejích jednotlivých oborů*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 1947. 60 s.
- KOLÁŘ, Václav. *Stručné dějiny filozofie pro střední školy*. Vyd. 1. Prostějov: Aquarel, 1994. 126 s.
- KOVALEV, Sergej Mitrofanovič, ed. *Základy marxisticko-leninské filosofie: učební text pro posluchače stranického vzdělání*. Učebnice pro střední stupeň stranického vzdělávání. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1973. 266 s.
- LUKÁCS, György. *Dějiny a třídní vědomí: studie o marxistické dialektice*. Překlad Lubomír Sochor. Vydání první. Praha: Filosofia, 2020. 538 s.
- MÁCHA, Karel. *Dějiny filosofie evropského novověku: (základní problémy)*. V Praze: Osvětový ústav, 1968. 187 s.
- W. RÖD, Wolfgang. *ND. Novověká filosofie I. a II.*. Praha, 2001.
- SCRUTON, Roger. *Krátké dějiny novověké filosofie: od Descarta k Wittgensteinovi*. Překlad Jiří Ogrocký. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005. 338 s.
- SOBOTKA, Milan, MOURAL, Josef a ZNOJ, Milan. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela. 2.*, opr. vyd. Praha: Filosofia, 1994. 268 s.
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd 8., V KNA 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 653 s. Studium; sv. 2.
- Stručné dejiny filozofie*. 1. vyd. Bratislava: Vydav. polit. lit., 1962. 830 s.
- TRETERA, Ivo. *Dějiny filosofie*. Vyd. 1. Praha: Katedra andragogiky a personálního řízení, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta v nakl. MJF, 2003. 128 s. Edice celoživotního vzdělávání; sv. 9.
- TRETERA, Ivo. *Dějiny filozofie*. Praha: SPN, 1981-1986. 2 sv.

TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5. vyd. V Praze: Paseka, 2006. 374 s.

ZUBÍKOVÁ, Zdeňka a DRÁBOVÁ, Renáta. *Společenské vědy v kostce: pro střední školy*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007. 188 s. V kostce.

Sekundární literatura:

ANTOINE, Michel. *Le conseil du roi sous règne de Louis XV*. Genève: Droz, 1970. 666 s.

AUIDIDIÈRE, Sophi, ZARKA, Yves Charles. *Matérialistes français du XVIIIe siècle : La Mettrie, Helvétius, d'Holbach*. Paris: Presses universitaires de France, 2006.

BAERTSCHI Bernard. *L'athéisme de Diderot*. In: *Revue Philosophique de Louvain*. Quatrième série, tome 89, n°83, 1991. pp. 421-449. [online]. Citováno: [2024-07-06]. Dostupné z: www.persee.fr/doc/phlou_0035-3841_1991_num_89_83_6693

BARNETT, S. J. *The Enlightenment and religion: the myths of modernity* [online]. Manchester: Manchester University Press, 2003 [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=589312>.

BARROUX, Gilles, *La relation médecin-patient dans les consultations épistolaires (XVIe-XVIIIe siècles)*, Med Sci (Paris) 2014 ; 30 : 311–318, 2014. Dostupné z: https://www.medecinesciences.org/articles/medsci/full_html/2014/03/medsci20143003p311/medsci20143003p331.html

BLUCHE, François. *Louis XV*. Paris: Perrin, 2003. 297 s. Tempus. ISBN 2-262-02021-3.

BRILLIANT, Richard. *Portraiture*. London: Reaktion, 1991.

CALLOT, Emile, *Six philosophes français du XVIII e siècle : la vie, l'oeuvre et la doctrine de Diderot Fontenelle, Maupertuis, La Mettrie, D'Holbach, Rivarol, Annecy* : Gardet, Trent University, 1963.

CERF, Madeleine. *La Censure Royale à la fin du dix-huitième siècle*. In : *Communications*, 9, 1967.

CLAUDIN, Anatole. *Histoire de l'imprimerie en France au XVe et au XVIe siècle*. Paris: Imprimerie Nationale, 1900-1904. 3 sv.

COLLINS, Jeffrey R. *The allegiance of Thomas Hobbes*. Oxford: Oxford University Press, 2005. xii, 313 s.

COMPAGNON, Antoine. *L'ancien régime du livre*. D, dostupné z:

<https://www.fabula.org/compagnon/auteur8.php>

Dictionnaire encyclopédique du livre. Tome 3, N-Z. Paris : Editions du Cercle de la Librairie, 2011.

DU CHATELET, Gabrielle Emilie Le Tonnelier de Breteuil, *Discours sur le bonheur*, Paris, Belles lettres, 1961.

DUPONT, Paul, *Histoire de l'imprimerie*, Tome 1, Paris, 1854.

FRÉDAULT, Felix, *Histoire de la médecine : étude sur nos traditions*, svazek 2, 1870, dostupné online z: <https://gallica.bnf.fr/>

FRIPP, Jessica. *Portraiture and Friendship in Enlightenment France*. University of Delaware Press, 2020.

GELFAND, T.. *Empiricism and eighteen-century french surgery*. Bulletin of the History of Medicine, 44(1), 40–53. 1970.

GILMONT, Jean-François. *Le livre et ses secrets*. Genève : Droz ; Louvain-la-Neuve : Université catholique de Louvain, Faculté de philosophie et de lettres, 2003. ISBN 2-600-00876-4

HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. 378 s. ISBN 978-80-7277-165-3.

HARVEY, David Allen. “*Religion(s) and the Enlightenment.*” *Historical Reflections / Réflexions Historiques* 40, no. 2 (2014): 1–6. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/24720582>.

HAUBELT, Josef. *České osvícenství*. 2., rev. a rozš. vyd. Praha: Rodiče, 2004.

Hefelbower, S. G. “*Deism Historically Defined.*” *The American Journal of Theology*, vol. 24, no. 2, 1920, pp. 217–23. JSTOR. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3155405>. Accessed 26 June 2024.

- HEGEMANN, Werner. *Le grand Frédéric*. 8e éditions. Paris: Gallimard, 1934.
- HELVÉTIUS, Claude Adrien. *De l'esprit*. Verviera: Gérard et Cie, 1973. 507 s. Marabout université.
- HEMELÍK, Martin. *De libertate: (Baruch Spinoza a počátky evropského liberalismu)*. Vyd. 1. Praha: Aleko, 1995. 26 s.
- HOLBACH, Paul Henri Thiry. *The System of nature: Volume 2: or, Laws of the moral and physical world* [online]. Kitchener, Ont.: Batoche, 2001 [cit. 2024-07-08]. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=3117786>.
- HUBERT, René. *D'Holbach et ses amis*. Paris: André Delpeuch, 1928. 224 s.
- KORS, Alan Charles, *Epicureans and atheists in France, 1650—1729*, New York , Cambridge University Press, 2016.
- LACROIX, Paul. *Histoire de l'imprimerie et des arts et professions qui se rattachent à la typographie*. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=2086643>
- LAYCOCK, Thomas, John Augustus Unzer, and George Prochaska. *The Principles of Physiology*. London: [s.n.], 1851.
- LE RU, Véronique. *D'Alembert philosophe*. Paris: J. Vrin, 1994. 312 s. Mathesis.
- YOLTON, John, Locke and French materialism, 1991, Oxford University Press, New York.
- LEIBNIZ, Gottfried Wilhelm. *Discours de métaphysique = Metafyzická rozprava: francouzsko-české vydání*. Překlad Jan Makovský a Martin Škára. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 2020. 119 stran. Knihovna novověké tradice a současnosti; svazek 105.
- LORMAN, Jaroslav, ed. a TINKOVÁ, Daniela, ed. *Post tenebras spero lucem: duchovní tvář českého a moravského osvícenství*. Vyd. 1. Praha: Casablanca, 2009.
- LYON, A.Rey, *Du caractère médical de l'oeuvre de La Mettrie*, Royal College of Physicians of London, 1907.
- MAZÉ, Jules. *La cours de Louis XV*. Paris: Hachette, [1944]. 286 s. De l'histoire.

- MOSLEY, James, TURCKHEIM-PEY, Sylvie de. *Le Romain du Roi : la typographie au service de l'État, 1702-2002*. Lyon: Musée de l'imprimerie, 2002.
- PASCHOUD, Adrien, ed. a PÉPIN, François, ed. (mělo by se spojit: edd.) *La Mettrie: philosophie, science et art d'écrire*. Paris: Éditions Matériologiques, 2017, (Collection "Histoire du matérialisme").
- PEIDFORT, Elise, *Les approbations des censeurs royaux : visibilité et affichage de la censure au XVIIIe siècle*, Université Angers, 2019—2020.
- PRIEST, Stephen. *The British empiricists: Hobbes to Ayer*. First published. London: Penguin Books, 1990. 303 stran.
- RIFFAUD, Alain., *L'écrivain et l'imprimeur.*, Presses universitaires de Rennes., 2010.
- SARMANT, Thierry. *1715: La France et le monde*. Paris: Perrin, 2015. 461 s.
- STERNFELD, Frederick, ed., STERNFELD, Frederick, ed. a WELLESZ, Egon, ed. *The Age of Enlightenment 1745-1790*. London: Oxford University Press, 1973. 724 s. New Oxford history of music; Vol. 7.
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Vyd 8., V KNA 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- SUIRE, Éric; BENEVENT, Christine; CADILHON, François a CHAPRON, Emanuelle. Et al. *Le monde de l'imprimé en Europe occidentale 1470-1680 - Capes-Agrég Histoire-Géographie*. Armand Colin, 2020.
- TINKOVÁ, Daniela. *Osvícenství v českých zemích. I., Formování moderního státu (1740–1792)*. Vydání první. Praha: NLN, 2022.
- VARTANIAN, A. (1983). *La Mettrie and Diderot Revisited: An Intertextual Encounter*. Diderot Studies, 21, 155–197.
- YOLTON, John, *Locke and French materialism*, 1991, Oxford University Press, New York.

SEZNAM TEXTOVÝCH PŘÍLOH:

Příl 1: Překlad z části Voltairových Memoárů.

VOLTAIRE, *Oeuvres complètes de Voltaire*, édition Garnier, tome 1, Louis Moland, Paris, 1883. [online]. Citováno [2024-07-07].

Dostupné z:

https://fr.wikisource.org/wiki/M%C3%A9moires_pour_servir_%C3%A0_la_vie_de_Voltaire/%C3%89dition_Garnier

Příl 1:

„Jednoho dne, po četbě, La Mettrie, který řekl králi vždy sděloval vše, co mu přišlo na mysl a mu sdělil, že lidé tuze závidí přízeň, kterou já požívám a na bohattví, které vlastním.

Král na to řekl: „Jen je nechte, ať si žárlí“, vymačkáme pomeranč a zahodíme ho, až když pozřeme šťávu. La Mettrie se se mnou potom samozřejmě o tento aforismus, hodný Dionýsa ze Syracus, podělil.

La Mettrie zemřel po velmi dlouhé večeři u milorda Tyrconnela, poslaného z Francie, kde jedl paštiku nadívanou lanýží. Říkalo se, že se nechal před smrtí vyzpovídat, král byl tímto rozhořčen a nechal se informovat, zda je ta věc pravdivá, byl ujištěn, že jde o krutou pomluvu a že La Mettrie žil popírající Boha i lékaře. Jeho výsost, spokojena, složila, na místě jeho pohřební řeč, která byla přečtena před veřejným shromážděním Akademie Dargetem, jeho sekretářem a dal šest set lir penze jeho radostné dceři, která byla převezena do Paříže, když opustil svoji ženu a děti. Maupertuis, který dobře znal anekdotu o pomerančové kůře využil svůj čas tak, aby rozšířil pomluvu, že jsem řekl, že místo dvorního ateisty je volné. Tato pomluva neměla úspěch, ale poté dodal, že shledávám verše královy špatné, a to mu vyšlo. Všiml jsem si, že od té doby nebyly večeře s panovníkem tak veselé a dávali mi méně veršů na opravu, moje potupa byla kompletní.“

FJ znění:

Un jour, après la lecture, La Mettrie, qui disait au roi tout ce qui lui venait dans la tête, lui dit qu'on était bien jaloux de ma faveur et de ma fortune. « Laissez faire, lui dit le roi, on presse l'orange, et on la jette quand on a avalé le jus ». La Mettrie ne manqua pas de me rendre ce bel apophthegme, digne de Denys de Syracuse.

La Mettrie mourut après avoir mangé chez milord Tyrconnel, envoyé de France, tout un pâté farci de truites, après un très-long dîner. On prétendit qu'il s'était confessé avant de mourir ; le roi en fut indigné : il s'informa exactement si la chose était vraie ; on l'assura que c'était une calomnie atroce, et que La Mettrie était mort comme il avait vécu, en reniant Dieu et les médecins. Sa Majesté, satisfaite, composa sur-le-champ son oraison funèbre, qu'il fit lire en son nom à l'assemblée publique de l'Académie par Darget, son secrétaire ; et il donna six cents livres de pension à une fille de joie que La Mettrie avait amenée de Paris, quand il avait abandonné sa femme et ses enfants.

Maupertuis, qui savait l'anecdote de l'écorce d'orange, prit son temps pour répandre le bruit que j'avais dit que la charge d'athée du roi était vacante. Cette calomnie ne réussit pas ; mais il ajouta ensuite que je trouvais les vers du roi mauvais, et cela réussit.

Je m'aperçus que depuis ce temps-là les soupers du roi n'étaient plus si gais ; on me donnait moins de vers à corriger : ma disgrâce était complète.

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH:

Příl 1. La Mettrie, Julien Offray / Julien Offraye, de: Petit, Pierre, photographie, Petit Pierre (1832-1909). Photographie d'estampe / Don de M. Hippolyte Larrey le 23 septembre 1879 / collection du Dr Baratte.

Dostupné z: <https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/images/?refphot=anmpx01x0027>

Příl 2. François Rabelais (1495-1553) / Johann Heinrich Jung (1740-1817) / J. F. Struensee (1737-1772) / J.P. Marat (1744-1793) / Julien Offroi La Mettrie (1709-1751) / J.G. Ritter v. Zimmermann (1728-1795), revue: Deutschen Medizinischen Wochenschrift, Kunstbeilage n°56 ; n°27, edition: Leipzig : Georg Thieme, 1910, technique: Impr. Photomécanique description: Bildersammlung aus der Geschichte der Medizin.

Dostupné z: <https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/biographies/?refbiogr=8471>

Příl 3. LA METTRIE, Julien Offray de / Julien Offraye, de / Offroy de (1709 -1751)

Anné: s.d., Technique: Gravure – Pointillé, Collection: Bibliothèque de l'Académie nationale de médecine, Description: Don Bouquet.

Dostupné z: <https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/biographies/?refbiogr=8471>

Příl 4. La Mettrie - La Chronique médicale : revue bi-mensuelle de médecine historique, littéraire & anecdotique

Revue: La Chronique médicale : revue bi-mensuelle de médecine historique, littéraire & anecdotique, 1912, n° 19, Edition: Paris : Chronique médicale, 1912.

Dostupné z:

<https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/images/?refphot=med130381x1912x19x0507>

Příl 5. Portrait de La Mettrie. (D'après la thèse du Docteur Boissier) – Le progrès médical

Revue: Le progrès médical, 1932, supplément illustré: Paris, 1932.

Dostupné z:

<https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/images/?refphot=med90170x1932xsupx0022>

Příl. 6. Portrait of Julien Offray de La Mettrie (1709–1751), Georg Friedrich Schmidt,
technique: Sanguine and conté crayon, 1770

Dostupné z: <https://collections.artsmia.org/art/2150/portrait-of-julien-offray-de-la-mettrie-georg-friedrich-schmidt>

Příl. 7. Portrait of Julien Offray de La Mettrie (1709-1751), Physician and Philosopher at the Court of Frederick the Great, in the Guise of Laughing Democritus, GEORG FRIEDRICH SCHMIDT (1712-1775) 1757, engraving on paper image: 24 x 18 cm.

Dostupné z: <https://hermitagefineart.com/en/lots/2023-december-manuscripts/891/>

Příl. 8. Julien Offray de La Mettrie, Georg Friedrich Schmidt (1712-1775) - c.1750. 61x48

Dostupné z: <https://www.alamy.com/georg-friedrich-schmidt-1712-1775-julien-offray-de-la-mettrie-c1750-61x48-image598166207.html?imageid=CC118157-2794-47DC-B840-3945A16964FB&p=142287&pn=1&searchId=7309d2eb4c87149a07723e636d08bb83&searchtype=0>

Příl 9. Portrait of Julien Offray de la Mettrie. Georg Friedrich Schmidt, cca 1750. [online].

Citováno [2024-07-04].

Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Portrait_de_Julien_Offray_de_La_Mettrie.jpg

Příl 10. Julien Offray de La Mettrie. Stipple engraving by P G A Beljambe after Notté.

Contributors: Claude Jacques Notté. Work ID: qb84aykp.

Dostupné z: <https://www.lookandlearn.com/history-images/YW005273L/Julien-Offray-de-La-Mettrie?t=1&q=Julien+Offray&n=2>

Příl 11. Julien Offray de La Mettrie. Stipple engraving by P G A Beljambe after Notté..

Contributors: Claude Jacques Notté. Work ID: kjr8bfju.

Dostupné z: <https://www.biusante.parisdescartes.fr/histoire/images/?mod=s&refbiogr=8471>

Příl. 12. Portrait of Julien Offray de La Mettrie. Date: 1722 – 1775. Object ID: RP-P-OB-54.087, Georg Friedrich Schmidt, mentioned on object, print maker, Duits (1712–1775)

Dostupné z: <https://www.lookandlearn.com/history-images/YR0172607/Portrait-of-Julien-Offray-de-La-Mettrie?t=1&q=Julien+Offray&n=5>

Příl. 13. La tablée royale à Sanssouci, Adolph Menzel.

Dostupné z: <https://friedrich.uni-trier.de/fr/kugler/225-d1/?h=la|mettrie>

Příl 14. Portrait de La Mettrie. („Eloge de La Mettrie“, 1752. - Gravure d'O.Vogel.)

Dostupné z: https://friedrich.uni-trier.de/fr/gonse/1/uc_p53-d1/?h=la|mettrie

PORTRAITS AUTHENTIQUES
Médécins, Chirurgiens, Anatomistes, Physiologistes, Naturalistes etc.

PIERRE PETIT, PHOTOGRAPHE, 31, PLACE CADET COLLECTION DU DOCTEUR BARATTE JULES ROOS, EDITEUR

Přil 1.

Bildersammlung aus der Geschichte der Medizin.

Kunstbeilage 56 zur Deutschen Medizinischen Wochenschrift 1910 No. 27
(Verlag von GEORG THIEME, Leipzig).

Příl 2.

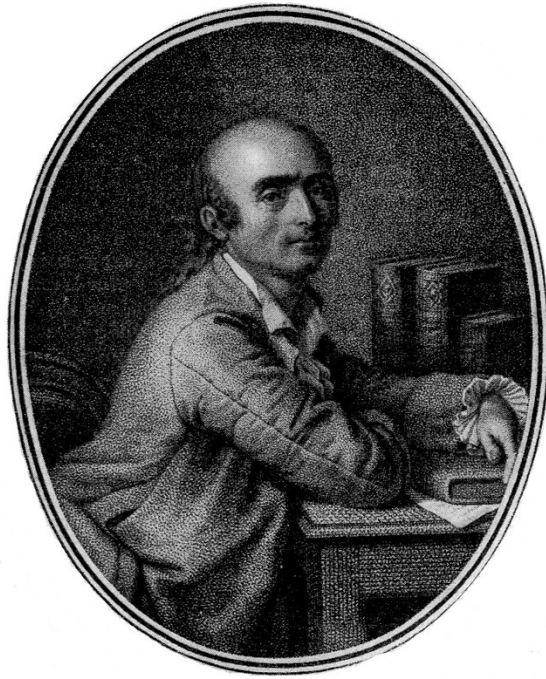

Dessiné et Gravé d'après l'original par Jouannin.

J. O. DE LA METTRIE

Né en 1709 mort en 1751

Přil. 3.

LA METTRIE.
(Collection du Dr CABANÈS.)

Příl. 4.

Les lettres qu'il adresse à Lapeyronie pendant les mois de Février et de Mars sont pleines de doléances à ce sujet, et dans les mois qui suivent il sollicite encore de son chirurgien un avis sur l'utilité des saignées, sur le régime à suivre.

Lapeyronie, qui connaît l'appétit du duc, insiste dans ses réponses sur l'utilité du régime :

« Personne, écrit-il, n'est né avec un meilleur corps et un meilleur tempérament et il ne tient qu'à vous de jouir longtemps d'une parfaite santé. Mais aussy en continuant de vivre comme vous faisiez avant vostre opération et comme vous me dites que vous faites encore, quoyque vous vous soyés un peu corrigé, vous avés tout à craindre et même vous pourriés ne le porter pas loin. »

Et Lapeyronie explique à son client comment ses humeurs « grasses et épaisses » ne peuvent être corrigées que par le « seul régime ».

« Le régime nécessaire consiste à éviter le salé et l'épice,

les ragoûts surtout, les composés, la friture, la pâtisserie, la viande noire, la viande grasse, la salade, le fromage, le laitage et la sucrerie. Il me semble entendre à cet endroit de ma lettre V. A. R. me demander que mangeray-je donc? du potage, du bouilly et du rôty, Monseigneur, voilà ma réponse et tâchés de vous y conformer autant que vous le pourrés. Cette vie continue durant quelque temps vous mettra en état de manger dans quelques années tout ce qui vous plaira. Il faut que le dîner soit vostre meilleur repas et souper de quelque chose dont vous avés bien envie mais résistés-y tant que vous pourrés. » (1).

Avec quelque attention « vous vous mettez à couvert de tous les grands accidens dont vous êtes menacé », ajoutait Lapeyronie. Le pronostic du chirurgien se réalisa en partie et ses conseils ne furent point sans effet puisque Léopold ne mourut qu'en 1729, d'une pneumonie.

Dr Maurice GENTY.

(1) Archives de l'Académie Royale de Chirurgie.

Un pamphlet de La Mettrie

LA POLITIQUE DU MEDECIN DE MACHIAVEL

Le Docteur Vezeau de Lavergne, dans sa thèse, nous avait initié aux idées médicales de La Mettrie, le Docteur Pierre Lemée, dans une excellente monographie, nous avait fait connaître par ses détails l'existence du philosophe. Mais il manquait une étude d'ensemble sur le médecin, qui fut le premier matérialiste en date.

Le Docteur Raymond Boissier a comblé cette lacune en consacrant sa thèse de doctorat ès-lettres (1) à *La Mettrie, médecin, pamphlétaire et philosophe*. Il a fait suivre ce travail solide, bien documenté, en tous points digne de paraître en Sorbonne, d'une thèse complémentaire qui est une édition critique du pamphlet de La Mettrie : *La Politique du médecin de Machiavel*.

Pamphlétaire, La Mettrie l'était dans l'âme. Avant de publier *La Politique...*, il avait déjà lancé un modeste in-16, *l'Essai sur l'Esprit*, petit tableau des auteurs du temps, où il trouvait moyen de donner quelques coups de griffe à ses ennemis intimes. *La Politique du médecin* qui annonce *La Faculté vengée*, *l'Ouvrage de Pénélope*, est sur un tout autre ton.

Astruc avait eu l'imprudence de critiquer la traduction de *l'Aphrodisiacus* de Boerhaave, publiée par La Mettrie en 1735. De ce jour, les hostilités s'ouvrirent, et La Mettrie répondit à Astruc par la *Politique du médecin*, fresque caricaturale où défilent les portraits plus ou moins grotesquement déformés des principaux Esculapes.

Et l'auteur du *De morbis venereis* n'y est point ménagé. Lisez plutôt ce portrait où il est désigné sous le nom de *Chrysologue* :

(1) « Les Belles-Lettres », 95, Boulevard Raspail, Paris.

« Grammaticus, Rhetor, Geometra Pictor, Aleptes, Augur, Scenobates, Medicus, Magnus, omnia novit. »

Portrait de La Mettrie.
(D'après la thèse du Docteur Boissier).

JOURNAL DE

PLON

EUGÈNE DELACROIX

Publié d'après le manuscrit original avec une introduction et des notes par

3 Vol. in-8°, chacun 50 fr. — Les 3 Vol. sur Hollande, 540 fr.

ANDRÉ JOUBIN

pouls, de rentrer ensuite dans sa perruque, d'y rester un moment, de prononcer son arrêt, prendre l'argent et s'en aller. Le vieux fou n'a rien fait de tout cela, ce n'est pas ma faute. » Sénac, lui, maniait le cynisme et la diplomatie professionnelle avec une redoutable aisance. Quant il dut soigner, en 1752, le Dauphin atteint de la petite vérole, il ne manqua pas de s'entourer de collaborateurs, dont le célèbre Pousse, qui étonna la Cour par ses manières campagnardes; ils eurent, en commun, la chance de voir guérir le malade, et envers les médecins qui avaient sauvé l'héritier de la couronne, Louis XV se montra fort reconnaissant. Quelques années plus tard, le Dauphin mourait de la phtisie pulmonaire, et ne permettait plus qu'on lui fit de recommandations. Le rôle de Sénac était difficile. Il le remplissait habilement en faisant semblant de s'adresser à un personnage antique représenté sur une tapisserie qui ornait la chambre du prince. Interrompu par le Dauphin, qui lui interdisait de parler de sa santé, il répondit: « C'est à Alexandre que je parle. » Appelé auprès de Louis XV, lors de l'attentat de Damiens, le 5 Janvier 1757, il constata la blessure intercostale, la jugea bénigne, et fit preuve d'une rare sagesse en n'en surestimant pas la gravité.

Avec ces anecdotes, nous approchons du vrai Sénac, grand praticien et homme d'esprit. Mais c'est peut-être dans les *Considérations sur l'esprit et les mœurs*, œuvre de son fils, Sénac de Meilhan, qu'on doit vraiment le découvrir. L'homme de lettres, ami de la Pompadour, témoin de la vie paternelle, imagine un dialogue entre un médecin et un ministre déchu. Entretien débordant de finesse, digne des qualités

reconnues à Sénac qui, par ses fonctions, dut se trouver plus d'une fois en pareille posture. « Mes trois moyens de guérir, dit le médecin, consistent à *calmer, diriger, animer*... C'est à vous de voir si vous voulez entrer en explication avec moi... Dans ce cas, je vous demande de la franchise, et la dissimulation vous serait peu utile, car l'habitude de la réflexion me fait pénétrer ce qu'on me cache, et souvent, quand on me dit un mot, on me dit tout. » Comment guérir un ministre renversé, atteint « d'ambition rentrée »? S'il aime les arts et les lettres, on le sauve facilement; s'il y est insensible, il faut lui conseiller l'exercice, le voyage, et même l'exil, qui a ses plaisirs comparativement aux inconvénients de la liberté. Dans l'exil, on se figure qu'en revenant on produira grande impression; et c'est pourquoi, la liberté qu'un Roi laisse à un ministre, dont il s'est séparé, est une marque de mépris. C'est lui dire, ajoute Sénac de Meilhan:

« Je ne crains point vos cabales, ni celles de vos amis... Il semble qu'on fasse à celui qu'on exile l'honneur de le craindre.

Je crois que je répondrais de votre santé si le Roi vous accordait cette faveur. »

La Mettrie.

♦♦

Sénac avait 56 ans quand parut la première édition du *Traité de la structure du cœur*. Il lui avait coûté vingt ans de travail. Vingt ans! ces deux volumes considérables! Quand on les étudie, ce laps de temps paraît court, tant cette œuvre a nécessité de recherches, et tant il a fallu d'esprit critique pour passer au crible de la réflexion tous les faits allégués

PYRÉTHANE
Antinévralgique Puissant
GOUTTES — AMPOULES A 2^{cc} — AMPOULES B 5^{cc}

Silicyl Médication
de *BASE* et de *RÉGIME*
des *Etats Artérioscléreux*
COMPRIMÉS — AMPOULES 5^{cc} intrav.

Příl.7.

Přil.8.

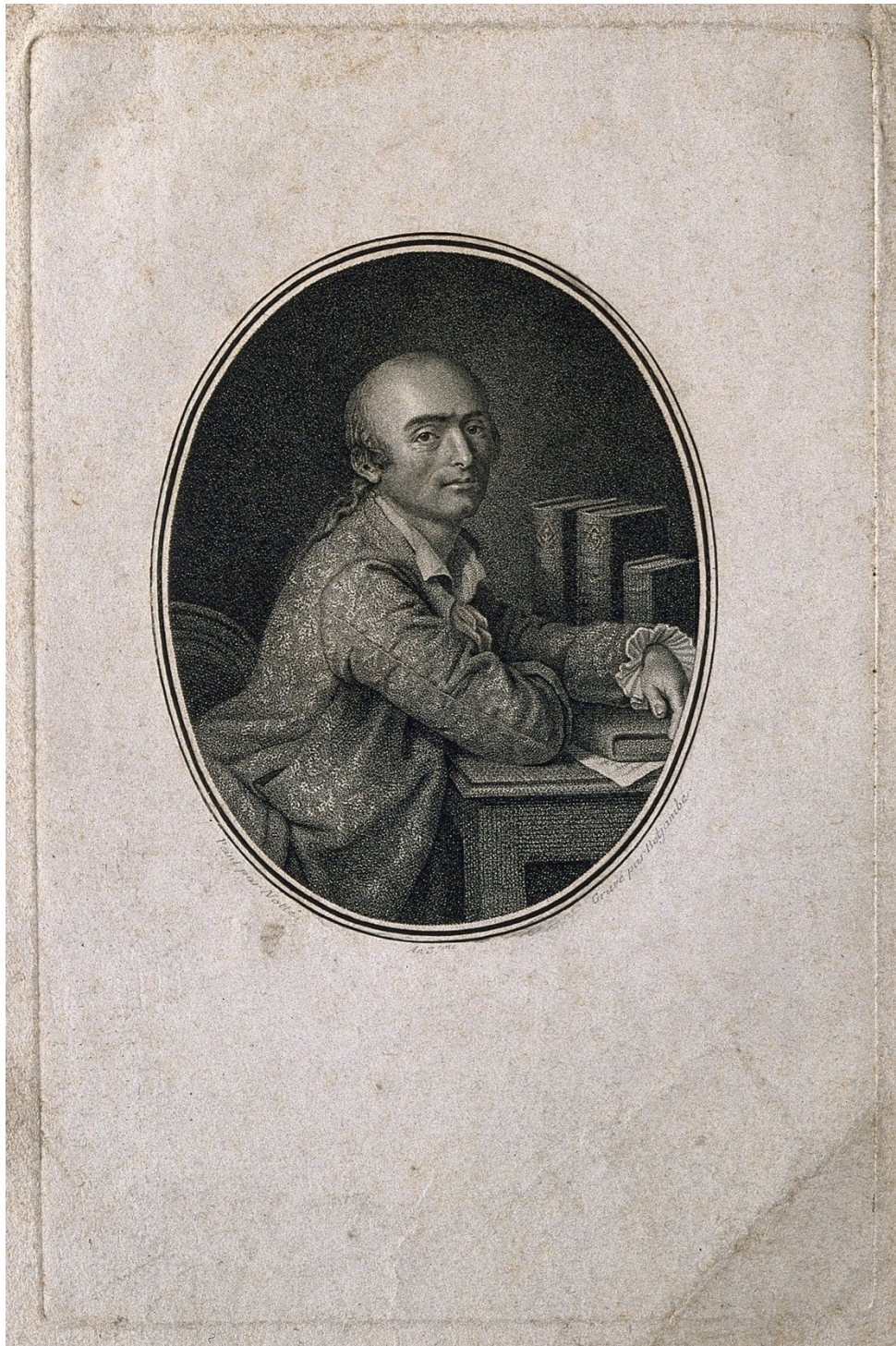

Přil .9.

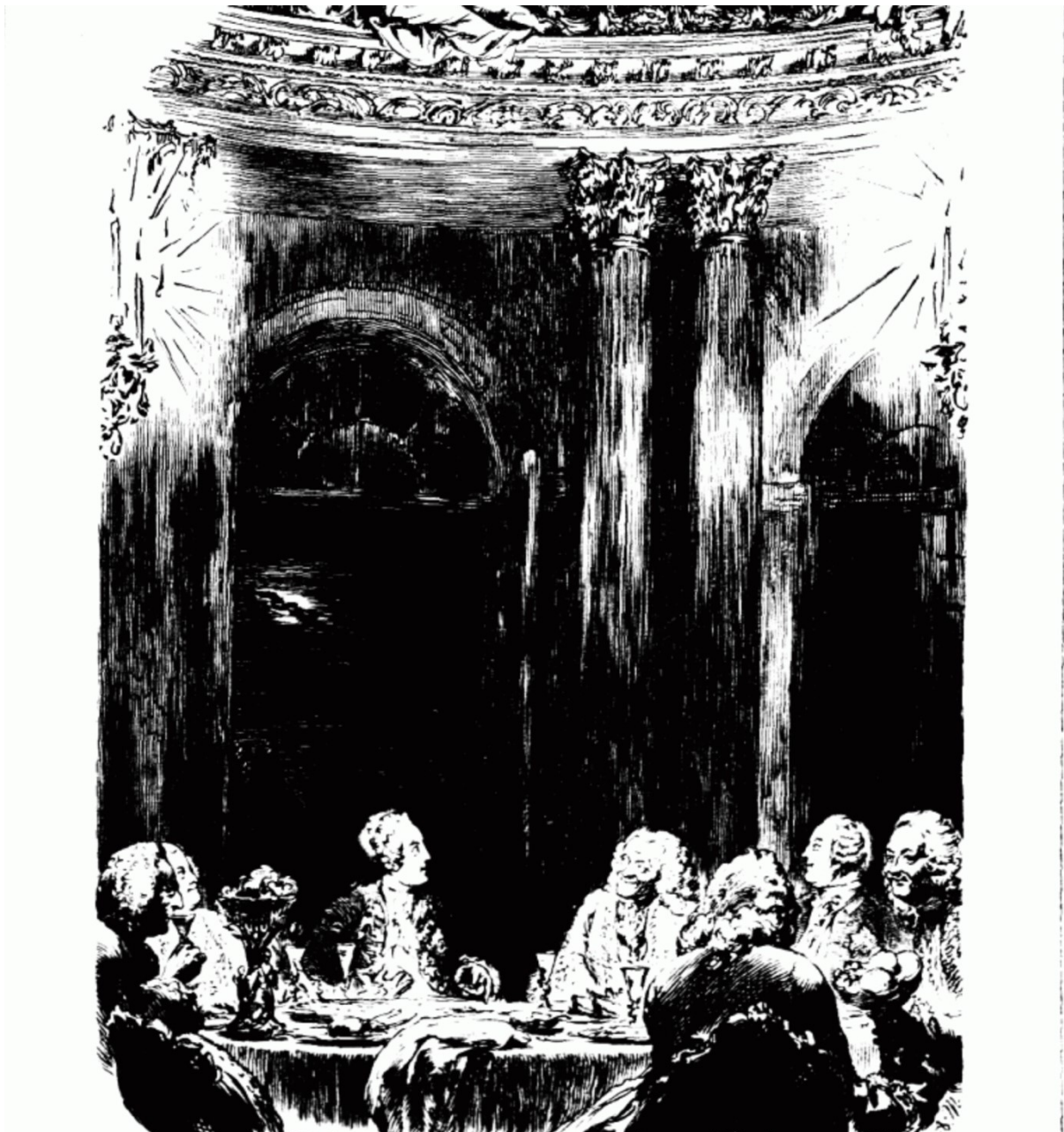

Rp-p-1910-6682

Přil. 10.

Příl. 11.

Přil. 13.

Přil. 14.